

РОЗУМ ТА ПОЧУВАННЯ

У ЖИВОЇ ТВАРІ.

Написав БОРИС ГРІНЧЕНКО.

Оповіданнячка про розум та почування у
живої тварі.

Попереказувала М. ЗАГІРНЯ.

З МАЛЮНКАМИ.

ВИДАННЯ ДРУГЕ.

Бібліотека

„МОЛОДІСТЬ“

№ 10.

Вид-во
„ПОСТУП“
у Києві.

Вид-во
„ПОСТУП“
у Києві.

УНДІП
Перевірено
1952 р.

Бібліотека „Молодість“
Кн. X.

РОЗУМ ТА ПОЧУВАННЯ

У ЖИВОЇ ТВАРІ.

Написав Борис Грінченко.

УНДІП
ПЕРЕВІРЕНО
1962 р.

ОПОВІДАННЯЧКА

про розум та почування у живої тварі.

З книг: Роменса „Умъ животныхъ“ та „Сто разка-
зовъ изъ жизни животныхъ“ попереказувала

~~3398~~ М. Загірня.

ПЕРЕВІРЕНО

НБ

К и ї в.

Друкарня газ. «Посл. Нов.» Думська пл., № 3.

1918.

РОЗУМ ТА ПОЧУВАННЯ

У ЖИВОЇ ТВАРІ.

Написав Борис Грінченко.

Розум та почування у живої тварі.

Кільки мурашок лізло кудись одна за одною—всі однією стежкою. Коло тієї стежки сидів один чоловік і бачив мурашок. Він узяв одну мурашку, посадив її коло стежки й нагнітив грудочкою землі. З під грудочки видко було саму мурашчину голову, і грудочка була така важка, що мурашці ніяк було вилізти з під неї. Другі мурашки пробігали проз неї і нічого не помічали. Але одна мурашка набігла на грудочку і несподівано побачила там свого братчика. Мурашка зараз почала пособляти пригніченій: штовхала геть грудочку, попихала мурашку, але нічого не могла вдіяти, бо не мала сили. Тоді вона побігла геть, але незабаром вернулася назад і привела з собою дванадцяттеро мурашок. Сі мурашки підбігли до грудочки і почали одгризати, одколушувати від неї невеличкі крихотки. Грудочка була м'яка, і мурашки незабаром її всю розколупали і визволили пригнічену мурашку.

Так зробили мурашки. Не про самих тільки мурашок, а про всі комахи, та й про всі живі тварини, люде кажуть, мов би то вони нетямущі, нічого не розуміють так, як лю-

дина. Але з сього випадку видно, що ті, як і так кажуть, помиляються. Мурашки розуміють так само, як і люде, що треба, щоб одна одній пособляла, у пригоді рятувала. З сього видко, що в їх є жаль до таких, як і вони, бо як би сього не було, то вони б і не рятували одна одну. З сього видко також, що в їх є не абиякий розум. Бо як би в їх не було розуму, то не могла б та мурашка, що перша прибігла до пригніченої, розказати про неї тим дванадцятьом мурашкам, а ті дванадцять не могли б її зрозуміти. Також треба розуму й на те, щоб відразу догадатися, що коли несила грудочку зіпхнути, то можна її розгризти, розколупати. Се цілком так, як і люде одкопують люде, як що часом завалить їх землю. Та мабуть перша мурашка вже все не й розібрала сама, що грудочки не зіпхнеш і що вона м'яка, і що її можна колупати і сказала цим дванадцятьом, бо ті зараз як прийшли, так і кинулись гризти грудочку.

Відомо, що мурашки не в сьому самому свій розум виявляють. Вони так гарно будують свої мурашинники, що аж диво. У їх скрізь там пороблені вулиці, кімнатки. Всі мурашки, що живуть у мурашиннику, складають одну громаду, і в тій громаді кожному є своє діло. Одні мурашки—се робітники: вони будують оті мурашинники і роблять усяку, потрібну мурашкам, роботу. Другі мурашки—самички, матері. Вони мають собі крила і все несуть яечка, нічого иншого не роблячи. За те робітники, годують їх із свого рота і обчищають, наче б то лижуть, та жалують їх часом. З яечок тих випложуються гробачки, і тоді ще більш клопочуться робітники, доглядаючи їх, виносять

на сонце грітися, а як стане дуже душно, несуть знову на спід у холодок. Як гробачки повиростають, то замірають і робляться лялечками (у нас тоді їх звать—мурашині подушки). Сі лялечки робітники теж виносять на сонце, щоб з їх від тепла швидче мурашки випложувались. І справді з їх випложуються мурашки.

Проміж себе поводяться мурашки дуже гарно, зовсім по братерському. Коли яка знайде, що та не подужа сама тягти, то інші зараз збігаються пособляти; коли яка заклопочеться за роботою так, що ніколи їй попоїсти знайти,—вона своїми вусиками торкає інших, і зараз же знаходяться такі, що нагодуть її з свого рота; коли яка занедужає на роботі, то зараз теж підходять до неї та й пособляють недужій дійти додому.

Незгірші мурахи і в господарстві. Ось наприклад у їх є свої корови. Єсть такі маленькі комашинки на рослинах—звуться рослинні воші. У їх на кінці тіла два ріжки, а в тих ріжках солодкий сік. Молоді комашинки підлазять до старих і смокчуть той сік, от як телята у корів молоко. Се помітили мурашки і собі почали так робити: підлізе мурашка до якої більшої комашинки та й починає її своїми вусиками ззаду лоскотати, а та зараз випускає крапельку того соку, мурашка і п'є. Мурашки іншим комахам часто роблять шкоду, а сим—ніколи, бережуть їх і навіть беруть їх у свій мурашинник, носять їм туди їжу і за те смокчуть з їх солодкий сік.

Так само як у людей є всякі народи, так і в мурашок не однакові породи. Як у людей народи проміж себе воюються, так і в мурашок.

Руді й чорні мурашки часто проміж себе ворогують і воюються. Підійдуть до чужого мурашинника, але там стоїть усюди сторожа. Та сторожа зараз кинеться у мурашинник, подасть звістку всій громаді, так увесь мурашинник і вироїться. Починають ті нападати, а сі оборонятися, кліщиками одна одну калічить. Як що подужають напасники, то забірають до себе мурашині корови і ті подушечки (лялечки), що з їх мурашки випложуються; а як з їх мурашки виплодяться, то вони повертають їх на невільників, силують усе собі робити, а сами тоді лінуються. Се цілком так, як і в людей, бо в людей теж були раби та кріпаки, що на панів панщину робили.

Усе це дослідили про мурашок учені люде і всьому цьому правда. Виразно видко з сього, які розумні мурашки і що в їх є такі почування, як і в людей: до своїх вони почувають жаль та любов, а з чужими ворогують і навіть, як люде, і панувати люблять.

II.

Інші комахи теж дуже розумні. Ми не будемо про їх уєіх розказувати, бо се було б дуже довго, а ми хочемо поговорити ще й про інші тварини, от хоч про птахи.

Над морем ведуться такі птахи—крачки, —підхожі до чайки. Стрілець підстрелив крачку, перебив їй крило, і вона впала в море. Стрілець хотів її достати, але в сю мить поналітали інші крачки, дві з їх уховили носами поранену за крила й полетіли, а за ними ще дві крачки. Як дві перші втомилися, то спустили поранену на воду; тоді її підхопили ті дві крачки, що летіли ззаду, і понесли. Так

дві парі крачок по черзі несли поранену, поки аж принесли на великий камінь, що стирчав з води далеченько від стрільця. Стрілець підійшов до тієї каміювки, щоб узяти підстреленого птаха. Але тоді знову налетіли крачки й дві з їх ухопили поранену й понесли далі. Тоді стрільцеві зробилось сором і він кинув крачок робити своє милосердне діло.

Видко з сього, що й птахи мають добре серце. Але й розум вони мають. Навіть, здається, трохи лічити (числити) вміють. Ось, напр., в одному невеличкому місті було багато гусей. Вони завсігди паслися на луці за містом. У місті раз на два тижні бував на мійському майдані торг, і туди багато привожено хліба зерном. Як переносено мішки, то чимало зерна сипалося додолю. Якось гуси про се довідалися і почали з луки ходити на торг, але не щодня, а теж раз на два тижні — саме на другий день уранці після торгу. Як про се дізнавалися гуси — невідомо, але неодмінно визначеного дня вранці вони табуном, весело гелгочучи, йшли на майдан і їли порозсипуване зерно. Де хто думав, що гуси мабуть чули від зерна дух. Але це було не так. Одного разу трапилося, що торгу тоді, як треба, не було, й зерна на майдані ніхто не розсипав. Таким побитом гуси не могли ніякого духу чути; але вони все ж другого дні вранці табуном прийшли з луки на майдан. Таким побитом виходить, що сі гуси вміли порахувати часу на два тижні. Коли ми згадаємо, що є дикі люде такі, що не можуть далі п'яти лічити, то зрозуміємо, що гусяче рахування виявляє не малий розум.

З деяких випадків видно, що птахи часом розуміють, що таке повинність, обов'язок,

розуміють, що хто своїх обов'язків не доаєржує, той мусить одвічати, підпадати під кїру.

Один чоловік держав у себе в дворівсвійського бузька. Одного разу він пїйма другого бузька і теж хотів держати його в себе. Але скоро він звів двох бузьків докупи, зараз свійський почав так дуже бити дикого, що мусив той чоловік дикого випустити на волю. Проминуло чотири місяці. Після сього

знову прилетів той бузько, якого побито, але з кількома іншими бузьками. Дикі бузькі напалися на свійського й заклували його на смерть.

Часом ще й краще буває: справжній суд у птахів. Один англійський учений оповідає, що одного разу він бачив, як граки судили свого товариша. З п'ятьдесят граків зібралось в коло, а в середину впущено ще одного грака. Він ходив у колі туди й сюди, а весь гурт репетував на його. Тоді вскочив у коло

другий грак і почав щось верещати—так, мов обвинувачував того першого грака. Після сього обвинувачування всі граки кинулися на першого грака й заклували його. Тоді всі судді миттю розлетілися, кинувши труп на смерть покараного.

Виявилось, що пхати так само бавляться, як і ми, танцями та розмовами. Деякі породи птахів навіть дуже танці люблять і танцюють завжди мудро і з запалом. Багато вчених людей бачило се, а з межі їх славний англійський природознавець Дарвін.

Танцюють, наприклад, дуже добре чаплі, а шуліка дуже мудро колом туди й сюди кружить. Є дрібні австралійські пташки, що роблять собі з гілочок та з листя затишні кучточки, щоб там розмовляти. Се вони роблять осібно від гнізд, а гнізда по деревах мостять. Сі осібні хатки вони роблять там, де ніхто й ніщо не буває і закрашають їх мохом та травами і навіть чепурними черепашками.

Деякі птахи до танців ще й музику мають. Так звані райські птахи в Новій Гвінеї дзьобом та крилами дерчать якомсь до танців у лад. Найцікавіші танці у деркачів—сей птах у нас ведеться. Часами деркачи збіраються

чередою і роблять справжній бал. Повитягавши шиї, вони сходяться, розходяться, крутяться, потім одразу стають, мов закам'янівши, а тоді знов кидаються танцювати. До того вони у лад до танців з усеї сили вигукують і так щиро роблять те все, що зовсім знемагають: зі свого балу вони розходяться хитаючись, заточуючись, за малим не падаючи.

III.

Ось що оповідає один учений, Август Лебен.

У одного чоловіка був кіт, що звався Петром. Кіт був дуже чепурний. Він зріс укупі з одним хлопцем, і той хлопець дуже його доглядав. Ще бувши кошеням, дуже полюбив кіт хлопця. Як бавився хлопець, то вже кіт конче там був. Він дозволяв садовити себе в маленький возик, і хлопець години цілі возив той возик, а кіт Петро сидів за візника і не втікав. Хоч було коли його хлопець і скривдить, то він терпів і кіхтями не оборонявся.

Як кіт виріс, став ловити миші, а вловивши, приносив своєму господареві. Коли хлопець показував, мов хоче відняти в його здобич, кіт пускав мишу з рота і дивився, чи зуміє хлопець її піймати. Бачучи, що того хлопець не може зробити, а миша втікає, він кидався до неї, хапав її і знову кидав до ніг хлопцеві.

Хлопець занедужав на віспу. Кіт майже не відходив від його ліжка. Як хлопцеві стало погано, кота замкнено в іншу світлицю. Хлопець умер, а другого дня котові випадком пощастило визволитися з неволі. Він зараз прибіг туди, де сподівався хлопця побачити.

Не знайшовши його там, де звичайно, кіт почав бігати по всьому будинкові, жалібно нявкаючи. Врешті він добіг до тієї світлиці, де лежав мертвий хлопець. Там він зостався і лежав тихий та сумний, аж поки його знову замкнено. Зараз після похорону його випущено. Він кудись зник і вернувся аж за два тижні надзвичайно худий. Прийшовши в ту світлицю, де жив хлопець, він почав жалібно нявчати. Його хотіли нагодувати, але він не схотів нічого їсти і, нявчучи жалібно, втік знову. Врешті з голоду змучений, почав він щодня приходити на обід, а попоївши, зараз ішов з хати геть. Ніхто спершу не знав, де він ховається. Вже потім його найдено на кладовищі біля хлопцевої могилки. П'ять год іще батько й мати того хлопця жили в тому місці і п'ять год кіт щодня був біля тієї могили. Тільки тоді не бував, як узімку дуже холодні дні були. Так пам'ятав кіт свого приятеля і любив його.

Звіри вміють не тільки любити людей за ласку, але розуміють, коли люде хочуть робити їм добро і скоряються тоді людам.

В Парижу є великий сад, а в йому живуть усякі звіри. Звіри ті привезено з інших країн, де клімат не такий, як у Парижу, тим звіри ці часто нездужають. Та й життя невільницьке теж сприяє хворобам. То доводиться звірів лічити. У великих хижаків котячої породи найчастіше бувають нервові хвороби,— то доводиться деякими ліками заспокоювати роздратовані нерви у левиць та в тигриць. А одного разу в слона страшенно болів зуб, і бідна звірина кидалася з великого болю. Довелося покликати лікаря вирвати зуб. Поки

лікарь працював у роті в слона своїм струментом, сторож стояв біля слона і голосно проказував, що терпеливість усе перемагає, і розумна тварина мов тямилла те, що він казав. Видко було, що слін терпів великі муки, часом стогнав, переступав з однієї ноги на другу, але не одхиляв голови. А як скінчилась операція і слін побачив свій зуб у руках у лікаря, то він почав гладити лікаря своїм довгим носом і силкувався виявити йому свою радість.

Року 1891-го зима в Парижу була дуже холодна. Хоч там, де живуть такі звіри, що з теплих країн їх привезено, взімку й топлять, але не можна було натопити так, як їм треба. В одного бегемота примерзла частина шкури. Довелось прикладати до болючого місця вазелинову масть, і бідний звір що-разу пищав з утіхи, як йому те роблено.

А то занедужав на шлунок ведмідь, бо люде, що приходили дивитися на звірів, із жарту кидали йому в клітку не тільки їжу, але й подерті рукавички, клапті реміню та паперу. На втіху глядачам ведмідь усе те ковтав і занедужав нарешті на шлунок. Він почав нудитися, не хотів нічого їсти і жалібно стогнав з болю. Його заходилися лічити. Він одужав, і лікарь каже про його, що він був дуже добрий пацієнт, завсігди залюбки заживав ліки й видимо розумів, що з їх йому користь.

Безліч можна було б ще розказати про пташиний і про звірячий розум, але ж тих оповіданнів буде так багато, що з їх можна було б величезну книгу скласти. Тим я розкажу тут дещо про самих слонів, про собак та про малп.

IV.

Слони—величезні звіри, що живуть по теплих краях. Живуть гуртами й мають над собою отамана. Того отамана вони всі слухаються й розуміють добре всі його накази. Люде ловлять слонів, і вони швидко стають свійськими. В Індії свійськими слонами роблять, і слони виявляють такий великий розум, що аж дивно. Одного разу їхали двома слонами і довелось сходити на гору. Сходити було так круто, що треба, було покласти деревини, колоди, бо инакше слони не могли зійти. Спершу підвели старішого слона. Він подивився вгору, похитав головою, а як люде почали його гнати на гору, жалібно заревів. Хазяїн слонів звелів краще положити колоди, і тоді слін пішов. Але перш, ніж ступнути, він спитував то деревину, чи міцно вона лежить, то камінь який, чи не увірветься і тоді вже ступав. Ще одна деревина не сподобалась йому. Поводирь умовляв його: „Любий мій, голубчику мій, синочку мій,—іди, не бійсь!“ Але слін не йшов. Переклали деревину й тоді він зійшов на гору. Як зійшов, — зрадів, почав лащитись до людей, засурмив у свого носа довгого й розкидав землю, граючись. Молодчий слін був ще внизу. Поки старіший сховався, цей не зводив з його очей і головою так кивав, мов підсажував його, пособляв сходити. Як же він побачив, що товариш уже на горі, то поздоровив його, радісно засурмивши. Але як звеліли йому йти, він злякався. Його примушено. Як уже він був недалеко, то старший слін з гори простяг до його свій довжелезний ніс-хобот. Молодий слін обвився об його своїм носом і так зліз на гору. Як зліз, почали слони один одного так вітати,

мов би довго не бачились. Вони обнімались і довго стояли, голову до голови притуливши, мов би розмовляючи по своєму.

Звісно, нічого й казати, що слони один одному пособляють, один одного обороняють. Але вони такі розумні і такі милосердні, що їм жалко і інших звірів, і людей. Один чоловік їхав верхи конем вузькою лісовою стежкою. Одразу почав кінь харапудитись, бо спереду чулись якісь хрипки, трохи сердиті згуки. В сьому місці була поворотка. Як чоловік повернув, то побачив, що на стежці стояв слін і держав на своїх иклах велику важку деревину. Икла у слона стремлять з рота довгі та міцні. Деревина, що лежала на їх, була довга й загородила всю дорогу. Ще не побачивши людей, а чуючи, що хтось їде, слін почав нахилити голову на бік, щоб деревина не загорювала стежки й можна було проїхати. Але деревина була дуже довга, й сього не можна було зробити, тим слін ото й сердився, а кінь злякався його голосу. Як слін побачив, що кінь став, він підняв голову, подивився трохи на людей, потім кинув деревину й зійшов з стежки ще далі та ще й голос подав, тільки вже не сердитий, як перше, але ласкавий, щоб насмілити коня. Але кінь все ще боявся і не йшов. Слін ще далі відійшов і знов голос подав, але вже тепер у голосі в його нетерплячку чуть було. Тоді кінь пішов. Як він пройшов, слін знов вийшов на стежку, підняв иклами деревину й пішов, куди треба.

Люде часто й густо припоручають слонам глядіти діти, й слони бувають дуже гарними няньками; як побачить слін, що дитина лізе куди в небезпечне місце, то бере її своїм носом і несе назад. Ноги в слона як стовпи,

але він ніколи не настопче людину, а обміне. Про одного слона таке відомо. У його був хазяїн немилостивий, робив слоном багато, бив дуже, а годував мало. Слін спершу терпів биття, але далі вже в його не стало сили терпіти. Одного разу, як хазяїн почав його катувати, слін настоптав хазяїна ногою, і той умер. Хазяїнова жінка побачила те, заплакала, вхопила своїх дітей, принесла до слона, кинула йому під

ноги й каже: „Ти батька задавив, задави їх!“ Слін зрозумів мабуть, на що жінка принесла діти, і йому стало сором і жалко, що він так зробив. Він подивився на діти,

взяв носом більшенького хлопчика й посадив його собі на шию. З того часу він почав того хлопця слухатися і робити всяку роботу, яку той йому загадував.

Не менше за слонів розумні й собаки. Так само, як і слонам, їм від одного людського докірливого слова стає часом соромно! У одного чоловіка була собака, що він її ніколи не бив. Тільки гляне на неї неласкаво, або скаже сердите слово, вона весь день зажурена ходить. Одного разу хазяїн поїхав, а собаку на той час приручив своєму братові. Той як ішов куди на прохідку, то й собаку з собою брав. Собака дуже любила сі прохідки. Але одного разу він на прохідці злегенька її

вдарив за те, що вона забарилася з другою собакою. Собаці було зовсім не боляче, але її ніколи не бито, й вона страшенно образилась. Дивуючися, поглянула вона на того, хто їй таку кривду зробив і побігла додому. Другого дня хазяїнів брат знову пішов на прохідку і взяв з собою собаку. Вона прой-

шла з ним трохи вулицею, потім поважно подивилася на його й вернулася додому. І з того часу вже більше ніколи не хотіла з ним ходити, бо вона образилась.

Про те, які розумні собаки, всяке знає, то й не будемо про се казати, хіба наведемо оцей цікавий випадок—про те, як собака купувала. Одна собака привчилася ходити сама в пекарню. Їй давано копійку, вона брала її в зуби, бігла в пекарню, давала хлібонеці копійку, а

він їй давав за це маленький буханець. Одного разу хлібопека взяв у собаки копійку, але буханця їй не дав. Тоді другого разу собака, як прийшла в пекарню, то положила копійку додолу й не дозволяла хлібопеці її брати доти, поки він їй не положив буханця. І з того часу так уже робила. Це виявляє розум, але почування не виявляє. Але в собаки є й почування. Досить згадати про те, скільки то собаки рятують людей. По великих містах на пожежах часто застаються у великих будинках діти. За полум'ям та за димом люде не можуть їх витягти. Тим до сього діла привчею собак. У Англії, в городі Лондоні, одна така собака обрятувала дванадцятро дітей. Її звали Бобом. Одного разу з нею трапився такий випадок. Горів будинок, а перед будинком мати голосила, що там, у полум'ї, зосталася її маленька дочка. Вогонь так обняв хату, що людам уже не можна було доступитися туди. Але Боб побіг і хвилини через п'ять виніс з полум'я за сорочку дівчину. Мати кинулася до дочки й заплакала з радощів. Люде хотіли подивитися, чи не попікся Боб, але він знову побіг у полум'я. Незабаром він вернувся й виніс щось у зубах. Як роздивилися, то всі зареготалися: Боб ніс у зубах велику ляльку,—він думав, що се теж дівчина. — Здається, сей же таки Боб обрятував з полум'я поросята, бо йому певне жалко було, що воно живе та загине. Поросята пищали, вищали, тікали від його, але він їх не покинув, усіх по одинці повиносив.

Є порода американських собак—ню-фаундленські собаки. Вони дуже гарно плавають і пірнають. Деякі з їх так і живуть над морем і доглядають, що б хто не втоп. Скоро хто

впаде в воду, собака кидається й витягає його. Є собаки, що обрятували так дуже багато людей.

Проміждо Швейцарією та Італією є гори, що звуться Альпи. Вони такі високі, що сніг на їх ніколи не тане. Ідучи з Швейцарії в Італію треба переходити через сі гори. Дорога йде горою Сан-Бернард. На сій горі є монастир. Найголовніше діло в ченців з того монастиря—шукати замерзлих. Там узімку бувають такі завірюхи, що на п'ять аршинів снігу намітає, і люде під такі завірюхи часто замерзають. У ченців є собаки. Цих собак вивчено шукати замерзлих. Щодня кожна собака оббігає чималі простори, обшукуючи, чи нема де людей. Як що вдрить, що де зробився сніговий завал, се-б-то, увірвався сніг з вищого місця на нижче, то шукає сліди людські, а знайшовши їх, викопує засинану снігом людину. Як що ж одкопати несила, або людина не ворухиться, то собака біжить у монастир і веде до людини ченців. Багато сотень людей обрятували сі милосердні собаки. Де які з їх уславилися широко. Одна собака обрятувала двадцять і двоє людей і загинула під сніговим завалом, рятуючи людей. Вона мала на шії медаль за свої діла. Другий собака, на ім'я Діамант, пішов під бурю вночі шукати. Почувши людей, він викликав ченців. Він привів їх туди, де лежали непритомні чоловік і жінка. Ченці взяли їх понесли, але Діамант не відходив від того місця, не пускав ченців, гавкав. Ченці пошукали ще і не знайшли нічого. Вони кинули Діаманта й пішли. Діамант зостався сам і довго розгрібав сніг лапами. Нарешті він відкопав мало не зовсім замерзлого хлопця маленького. Діамант певне почав його лизати

своїм гарячим язиком, грів його своїм теплим диханням доти, поки хлопець трохи опритомнів. Тоді він мабуть ліг біля його, грів його своїм тілом, лащився до його і підставив свою спину, щоб хлопець сів на його верхи. А як той сів, Діамант поніс його в монастирь. А в монастирі було тим часом горе. Та жінка, що принесли її ченці, була мати тому хлопчикові. Як опритомніла вона та побачила, що її хлопця нема, то тяжко злякалась і хотіла, не зважаючи ні на ніч, ні на бурю, бігти його шукати. Коли се задзвонено коло дверей в дзвоник. Одчинили двері, аж то Діамант сіпає за дзвоник, а на спині в його хлопчик сидить. Увійшов змучений Діамант у хату, і мати побачила, що то її сина він обрятував і приніс у монастирь.

Відомо також, які вірні слуги й друзі чоловікові собаки. Собака йде за людину на видиму смерть, а бували такі випадки, що собака сама собі заподіювала смерть, як умірав хазяїн. Вона сиділа на його могилі, не їла нічого і так умірала.

І багато, багато можна було б розказати ще про собак такого, але й того, що сказано, досить, щоб побачити, які то собаки розумні, щирі, милосердні, вірні і як не жаліють віддати своє життя за других.

Малпи також живуть гуртами, мають часом отаманів, гуртом роблять те або інше діло, пособляють одна одній і обороняють одна одну. Про те, як вони любляться, видко з оцього оповідання. Один стрілець убив у лісі малпу самицю і поніс її в своє шатро. В шатрі були ще й інші люде, приятелі стрільцеві. Незабаром до шатра підійшло з сорок мали. Вони почали страшенно кричати. Стрілець вий-

шов з шатра, і малпи хотіли кинутися на його. Стрілець показав їм рушницю. Малпи рушниці злякались і одійшли далі, тільки отаман їх сам зостався. Він стояв коло шатра і страшно клацав зубами. Стрілець міг його вбити, але він уже вбив одну малпу, і йому тепер здавалося, що він це не гаразд зробив. Тим часом отаман перестав клацати зубами. Він відійшов до шатра аж до дверей, почав жалібно вити і все простягав до стрільця руки, просюючи, щоб дали йому вбиту малпу. Стрілець та його приятель зрозуміли це і винесли йому малпу. Отаман узяв убиту на руки й зажурений поніс її до других малп, і тоді всі зникли в лісі. Така любов одній малпи до другої, така туга за вбитою здалися дивні стрільцеві і його приятелям, і вони постановили ніколи більше не стріляти малп.

Відома також річ, що живі тварі можуть проміж себе розмовляти—по своєму. Але оце недавно дізналися, що й людина може навчитися звірячої мови, може порозуміватися з звіриною. Принаймні з малпами. Американський професор Гарнер бачив одного разу, як у ту клітку, де сиділо кілька маленьких малп, пущено великого страшного мандрила (мандрил теж малпа, та тільки великої і злої породи). Малпочки поперелякувалися, збилися докупки до стінки в клітці і почали всякими голосами озиватися до тих малп, що сиділи в другій клітці. Прислухавшись до сього, Гарнер побачив, що тут справжня розмова. Тоді він почав учитися малпівської мови й навчився дещо навіть говорити по малпівському так, що малпи його розуміли. Перше слово, яке він зрозумів, визначало у малп усяке пиття. Потім пощастило дізнатися, як у їх зветься

ї ж а, р у к а. Особливо часто малпи згадують про годину, яка година на дворі — мабуть це їх дуже зацікавлює. Сім років учився Гарнер тій мові й нарешті забалакав з малпами їх мовою. Спершу вони страшенно здивувалися, але потім почали виявляти велику радість. Гарнерові пощастило вивчити одно слово, що визначає небезпечність, смерть, або взагалі щось дуже страшне. Як він сказав це слово одній дуже свійській малпі, так вона почала труситися з ляку і ледві змогли заспокоїти її. Як сказав Гарнер удруге це слово, вона зо страху втекла від його у найдалший куток; а як уже втретє те слово він сказав, то її обняв такий переляк, що після того вона не стала брати від Гарнера їжу й не дозволяла себе гладити, а до того була дуже свійська.

Вчучи таким побитом малпівську мову, дізнався Гарнер, що в тій мові 8 або 9 найголовніших згуків, але вимовляються вони дуже неоднаково,—тим нарізних літер на їх буде 35. Кожна порода у малп має свою мову, але як що вони живуть в одній клітці, то незабаром навчаються розуміти одна одну, хоч кожна говорить по своєму.

Таким побитом бачимо ми, що живі тварі мають розум, мають і почування. Розум по-собляє їм яко мога краще дбати про своє життя, злучатися навіть у громадські спілки й робити гуртову, спільну роботу. Цей розум дає їм змогу розмовляти проміж себе й навіть розуміти, як людина до їх заговорить їх мовою. Почування роблять живі тварі милосердними, прихильними до тих, хто їм не робить зла. Таким побитом, ми бачимо, що живі тварі так саме, як і людина, чують біль, думають, розмовляють (що вони думаючи розмовляють —

видко на малпах), люблять або ворогують, жалують або сердяться, віддають себе на жертву за других, а винних карають, навіть судять. Правда, не всі живі тварі однакові, не усіх однаковий розум та почування. Правда й те, що й думання в їх незмірно поганіше від людського думання, і почування в їх не такі глибокі, як у людини. Алеж і люде не однакові. Як порівняти широко освіченого розумного чоловіка до тих диких людей, що далі п'яти числити не вміють, то велика різниця вийде. Правда, що звірі жорстокі бувають, але ж і люде людей убивають скрізь; а й досі ще суть такі породи людські, що їдять людське м'ясо. От як подумаємо про все це, то стане зрозуміло, що велику неправду робить той, хто мучить або без необхідної потреби вбиває живу тварину. Скільки то єсть людей, що без ніякої потреби втішаються з стрілецтва і не подумують, що це гріх! Ні, треба завсігди пам'ятати, що тільки той має право віднімати життя, хто може його,—це життя,—давати. Це робити може тільки Бог,—а людина не може,—тим людина не має права й знищувати живі тварі,—хиба тільки тоді, як самій людині доводиться від їх оборонятися.

1891.
Олексівка
в Катерино-
славщині.

В. Фізіолог

Надруковано було р. 1892-го в „Бібліотеці для молодечі, міщан і селян“, що виходила в Чернівцях на Буковині.

Оповіданнячка про розум та
почування у живої тварі.

Попереказувала М. Загірня,

Бджоли — будівничі.

У вуліку одломився великий шматок стільника і впав, але не додолу, а якось зачепився серед вуліка. Бджоли зараз же заходилися ліпити з воску підпірку під його. Підперши стільник так, що він уже не міг упасти, бджоли заходилися робити новий стільник од того шматка, що одломився, до того, відкіля він одломився. З'єднавши обидва шматки новим стільником, бджоли зруйнували підпірку, бо вже вона стала непотрібна.

Одна бджола стала робити далі початий іншими бджолами стільник. Та тільки чи не вміла, чи помилилась, а зробила не так, як треба, не туди завела. Друга бджола побачила це і зараз же зруйнувала те, що не так було зроблено.

Бджоли захищаються.

Як залізе у вулік до бджіл мотиль, що зветься „мертва голова“, то великої шкоди там наробить. Через те бджоли дуже бояться його і як помітять, що він десь поблизу з'явився, то поспішаються заліпити вічко воском, зоставивши тільки малесеньку дірочку, щоб могла пролізти бджола, а мотиль у таку дірочку не пролізе.

Бджоли грабують.

Бувають такі ледачі бджоли, що не хочуть сами збирати мед, а мають за краще красти його в чужих вуліках, а то ще грабують бджіл, як вони несуть мед у вулік. Нападають вони звичайно не по одинці, а гуртом: по чотирі, по п'ять. Летить бджола з медом додому, а вони перестрінуть її, вчеплються за ніжки і щипають, аж поки бджола висуне язика. Тоді по черзі висмокчуть у бджоли з рота мед і пустють її.

Бджоли прохоложують вуліки.

Влітку у вуліках буває дуже душно, так, що бджолам тяжко працювати та й стільники можуть поцусуватися від духоти, можуть навіть ростибитися. Щоб прохоложувати повітря у вуліку, багато бджіл сідають лавами скрізь біля вічка і скрізь по вуліку і швидко-швидко махають крильцями. Це махання стає бджолам замість вітрогона і у вулікові стає не так душно і повітря свіжіше.

Мудрі оси.

Оса хотіла взяти з землі велику муху, але не могла: муха була занадто важка. Оса одгризла в мухи голову і живіт, взяла серединку і полетіла. Але крила мушині були ніби вітрила і через те заважали осі летіти. Тоді вона сіла додолу, повіривала крила, взяла знову свою здобич, знялася і полетіла з нею.

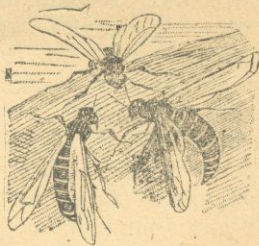
Така саме пригода спіткала і другу осу. Але ця не повіривала крил, а тільки по-

розривала їх, так, що вони не могли напинатися проти вітру і перестали заважати осі летіти.

Одна оса вбила коника, вхопила його і хотіла летіти, нести здобич у гніздо, але коник був важкий, не могла оса з ним знятися вгору. Тоді потягла вона коника до кленка, сажень за чотирі, стягла й на кленок, а тоді вже з високого місця змогла полетіти з своєю здобиччу.

Так саме зробив шершень, убивши велику бабку. Він не зміг підлетіти з нею з землі; то прирозумів стягти її на дерево а звідти вже й полетів, міцно держучи бабку ногами.

Оса побачила на дереві згорнений листок. А вона мабуть уже добре знала, що в такому листковій сидить гусінь. І схотілось їй поласувати. Зараз вона з одного краю прогризла в листковій дірочку, а тоді з другого краю заходила дзичати. Гусінь злякалася дзичання і почала вилазити крізь ту дірочку, що оса прогризла. Оса зараз же вхопила гусінь, але не змогла понести; тоді перегризла гусінь надвое і понесла половину. Трохи згодом прилетіла знову і забрала другу половину.

Мурашки пізнають своїх.

Кільки вчених людей досліджували, чи одрізняють мурашки своїх од чужих. І виявилось, що мурашку з свого мурашника завсігди пізнають і гарно приймають; а мурашку хоч би й такої ж породи, як і вони, але

припесену з иншого мурашинника, зараз пізнають, що то чужа. Деякі породи стривають чужинця дуже ворожо і зараз же вбивають. Один учений узяв з мурашника одну мурашку і держав її в себе чотири місяці, а тоді одніс на старий мурашник. І там зараз же пізнали і привітали гарно, бо почали гладити вусиками. Другий учений, Джон Леббок, продержав у себе мурашку більш як рік і тоді поніс у мурашник. І через такий довгий час її пізнали і привітали гарно. Джон Леббок зробив таку спробу з кількома мурашками, і що-разу було однаково: мурашку пізнавали в її мурашнику і приймали гарно. Вченому цьому хотілося довідатися, як мурашки пізнають своїх: чи пізнають вони їх з вигляду, от як людина людину, чи дух од їх однаковий од усіх, чи може вони подають гасло вусиками. Він узяв з мурашника кілька подушечок, се б то, чірвачків, з яких випложуються мурашки; через якийсь час, як уже з подушечок виплодилися мурашки, він одніс їх у мурашник. І от хоч їх там ще ніколи не бачено, бо взято їх звідти, як ще були вони чірвачками, але все ж їх зараз же пізнано, що то свої і привітано ласкаво. І дух їх заевне був не той, як у рідному мурашникові, бо випложувалися вони в иншому мурашникові; і гасло подавати не могли вони навчитися, і все ж їх свої пізнали і прийняли ласкаво, а кожного чужинця, якого Джон Леббок пускав до їх, неминуче вбивали.

Учений Форель бачив ув одній долині більш як двісті мурашників. Мабуть спершу там був один мурашник, а як мурашок намножувалося, то частина виходила на своє гос-

подарство і робили собі свою оселю; але очевидно не забували мурашки про те, що всі вони родичі, бо скільки не носив Форель мурашок з одного мурашника в другий, всюди приймано гостей гарно; але чужинців зараз же вбивали.

Джон Леббок досліджував ще, чи мають мурашки жаль до своїх, чи допомагають їм у лихій пригоді. Виявилось, що деякі породи мурашок допомагають своїм, а деякі ні. Але і при цих дослідах виявилось, що мурашки добре відрізняють своїх од чужих. Джон Леббок узяв двох мурашок з мурашника, пустив їх у пляшечку, не заткнув її; а зав'язав серпанком і положив біля мурашника; у другу пляшечку пустив мурашок з іншого мурашника, але тієї ж породи, і ту пляшечку теж положив біля мурашника. Виявилось, що на родичів, зав'язаних у пляшці, мурашки зовсім не зважали і ніякої помочі їм не давали. А на чужинців звернули пильну увагу, прогризли серпанок і повбивали їх.

Джон Леббок робив цю спробу кілька разів, і що разу було однаково: на своїх не зважали, а чужинців убивали.

Мурашки розуміють небезпеку.

У одного вченого, на прізвище Гаг, у кабінеті на полиці завжди стояло три глечички з квітами. І от до крайнього глечичка внадилися червоні мурашки. Десь під стелею знайшли мабуть якусь шпарку та й улазили нею в хату, а тоді по стіні лізли до глечичка з квітами. Гаг кілька разів змітав їх з стіни, але вийшло тільки те, що мурашки то лізли до квітів тільки згори, а то почали лізти і знизу.

Одного разу на полиці біля глечичка зібралось мурашок десятків зо три. Гаг ударив по їх пальцем і деяких убив, а решту покалічив.

Що ж вийшло? Мурашки, що лізли до квітів згори, долізли до полички, побачили своїх побитих та поранених товаришів, мерщій повернули назад і кинулись навтіки, як несамовиті. За малий час на стіні над поличкою не було вже ні одної мурашки.

Ті ж мурашки, що лізли знизу, не зникали трохи довше. Долізли вони до полички, до сліднього ребра її, видимо якось довідувались, що на поличці щось страшне скоїлось і мерщій тікали стурбовані. А сміливіші долазили до верхнього ребра, вистромлювали голови і зазирали на поличку. Побачивши біля глечичка побитих та покалічених товаришів, вони жахалися і мерщій тікали назад. Як що перелякана мурашка, тікаючи, зустрівала товариша, що ліз до полички, то обидві спинялися, ніби про щось розмовляли і потім знову бігли, кожна своїм шляхом. І та мурашка, що бігла до полички, побачивши страшне місце, де лежали неживі й покалічені товариші, так саме страшно лякалась і тікала. Години через дві ні одної мурашки вже не було на стіні ні вгорі, ні внизу. Через кілька днів вони знову з'явилися, але вже лізли не до крайнього глечичка, а до середнього. Гаг знову вбив та покалічив кілька мурашок, і знову мурашки страшно жахалися й тікали. А як котора, необачна, таки вилазила на поличку і опинялася серед побитих та покалічених, то так лякалась, що спершу навіть не могла собі дати ради і кружляла мов несамовита, поки нарешті втікала. І знову з тиждень мурашки не з'являлися. А потім з шпари під стелею почали

з'являтися, але небагато, наче на довідки приходили. Тоді Гаг убив одну чи дві мурашки на стіні так високо, як тільки зміг достати рукою. Після цього, як мурашки долазили до того місця, то зараз же повертались і тікали. І нарешті не стали зовсім приходити.

Не люблять мурашки і того, як що впоперек їхньої стежки провести пальцем. Добігши до такого місця, вони турбуються і або вертаються назад, або силкуються обминути страшне місце і нарешті дуже неохоче перелазять через його.

Мурашки - пани

Дослідувачі допильнували три породи мурашок-панів, що держать у себе рабів. Вони нападають на чужі мурашники, забірають там подушечки, приносять їх у свій мурашник і тих мурашок, що випложуються з подушечок, повертають собі на рабів. Нападають вони не на кожну породу мурашок, а тільки на потрібну їм. Раби не скрізь однаково роботу роблять. Одна порода мурашок-панів ніколи не випускає своїх рабів з мурашника. Там раби роблють тільки хатню роботу, а поза мурашником не можуть дати собі ради, так що як доводиться перекочувувати, то пани несуть своїх рабів у зубах. А в другій породі так заведено, що раби переносять панів у зубах. Деякі мурашки-пани так допанувались, що вже без рабів ніяк не можуть жити на світі, бо вміють тільки воюватися, а навіть їсти сами не здатні.

Дослідувач Гюбер узяв тридцятьоро мурашок-панів, кільки їхніх же гробачків та подушечок, щоб було їм про кого піклуватися і

положив їм найкращої їхньої їжі. І він побачив, що мурашки-пани анічогісінько не могли робити і деякі з їх померли, видима річ, з голоду. Тоді Гюбер пустив до їх одного раба. Той за раз же нагодував з рота своїх панів, які ще не повмірали з голоду, почав піклуватися про панські діти і заходився будувати мурашник.

Другий дослідувач, Леспес, положив грудочку сахарю біля такого мурашника, в якому держано рабів. Один раб скоро набіг на сахарь, насмоктався до схочу і побіг у мурашник. Трохи згодом вибігло ще кілька мурашок і доналися до сахарю. Аж вибігають кілька панів. І їм сахарю схотілось, та не зугарні були смоктати. Тоді почали кліщиками тягти за ноги рабів, нагадуючи, що й вони, пани, теж хочуть поласувати. Що мали робити бідолашні невольники? Хоч пани сами їсти і не вміють, але голови прокусювати вміють дуже добре. Кинули раби ласувати і заходилися годувати з рота своїх войовитих панів.

А Одюбон дослідив, що в Бразилії мурашки поробили своїма рабами лисових блощиць. Ті їм носять харч у мурашинники. Сами мурашки наодгризають листя собі на їжу, а нести його в мурашник мусять раби-блошиці. Наберуть вони бідолашні листя і, вшикувавшись по двоє в ряд, несуть його в мурашник, а мурашки-доглядачі бігають збоку і гостро пильнують своїх рабів: скоро який остався трохи позаду чи збочив, зараз доглядач кусане його і поставить на належне місце.

Мурашки воюються.

Мурашки вельми войовиті створіння і дуже часто воюються. А воюються на те, щоб

пограбувати в іншому мурашникові їжу, щоб набрати подушечок, з яких мають виплодитися їм раби, щоб одвоювати собі мурашник і прогнати інших мурашок з тієї землі, яку вважають за свою.

Надумавши йти на здобитки, мурашки посилають своїх довідатися, на який мурашник варт напасти. От ті біжать і по одинці, і маленькими гурточками обглядати чужі мурашники; найголовніше про що вони дбають, це— знайти ті дірочки, якими влазють у мурашник. Звичайно мурашки так хитро-мудро їх ховають, що не відразу їх можна знайти. Довідавшись, на який мурашник найзручніше напасти, довідувачі вертаються додому і мабуть якось сповіщають про те, що знайшли, на кого варт напасти; на мурашникові счиняється біганина, мурашки торкають одна одну вусиками, ніби радіються, потім військо вшиковується і рушає в похід, а перед ведуть довідувачі. От уже військо дійшло, куди треба, але там біля мурашника варту стоїть, бо мурашки завсігди сподіваються ворожого нападу і через те завсігди пильно вартують свою оселю. Вартові, побачивши ворогів, тую ж мить сповіщають про їх, звістка надзвичайно швидко оббігає мурашник, і мурашки тую ж мить висувають звідти давати одсіч ворогові.

Иноді напасникам досить швидко пощастить пограбувати чужий мурашник, а иноді воюються дуже довго, бо деякі породи мурашок надзвичайно завзято обороняють свою оселю. Та ще поки військо обороняє, робітники тим часом копають хідники на той випадок, як що доведеться тікати та рятувати своє добро.

Найлютіші бувають і найдовше тягнуться війни тоді, як воюються мурашки однієї породи. Дослідувач Могрідж побачив, як мурашки однієї породи воювалися сорок шість день! Двічі на тиждень приходив він довідуватися, що діється, і що-разу бачив війну. І тільки через 46 день усе втихомирилося. Удруге він же дослідив, що війна тяглася 31 день і скінчилася на тому, що напасникам таки пощастило геть усе пограбувати з мурашника; і хазяїв у йому не стало, бо, мабуть, не змігши оборонитися, кудись повтікали.

Мурашки та їх «корови».

Мурашки мають у себе „коров“. А ті корови, то воші, що живуть на рослинах. Мурашки не тільки користуються з їх, але й піклуються про їх, як добрий господар піклується про свою худобу. Єсть така порода вошей, що можуть вони жити в мурашинниках, то мурашки їх там держать, приносять їм їсти саме те листя, яке їм до смаку. А єсть такі, що в мурашинниках жити не можуть, а тільки на землі, на рослинах. В-осени вони кладуть свої яєчка і сами гинуть, а по весні з яєчок випложуються молоді „мурав'ячі корівки“. І от Джон Леббок допильнував, що мурашки беруть ті яєчка і ховають у мурашинниках, а по весні, як з яєць виплодяться „коровки“, мурашки виносять їх з мурашинника і садовлять саме на ті рослини, які „коровки“ їхні люблять. Ото ж виходить, що мурашки донильнували якось, що взімку багато яєчок гине з негоди і через те випложується менше „коровок“, то вони й прирозуміли, як яєчка берегти через зиму.

Один чоловік, на прізвще Ноттебом, посадив два ясенки: один серед інших дерев, а другий на прогайльовині, де було багато мурашинників. Перший ясенок дуже гарно ріс, а другий зачучверів, бо його заїдали воші. Щоб визволити від їх ясенок, Ноттебом по весні, ще як ясенок не почав розвиватися, дуже добре обглядив і обмив на йому кожну гілочку, кожну брунечку, щоб ніде не зосталося яечок з вошей. Це допомогло: ясенок розвився і стояв такий гарний у своєму пишному весняному вбранні; вошей на йому Ноттебом не знайшов ні одної. Коли це одного гарного соняшного ранку підійшов він до ясенка і побачив, що по йому бігає сила мурашок. Почав придивлятися і побачив, що то мурашки носять своїх „корівок“ і садовлять на листя. Він знову обчистив і обмив деревце, але трохи згодом мурашки знову наносили на листя своєї худоби.

Мурашки держать у себе не самих цих «корівок», але й інших комах, які теж випускають із себе солодкий сік, але ніколи не держать вони неоднакову худобу в одній загороді, а кожну окремо..

Мурашки сплять, чепуряться, бавлються.

Мурашки сплять не тільки вночі, але і вдень. Кілька дослідувачів бачили, як мурашки, добре напрацювавшись, лягали спати, а інші тим часом працювали. Сплять вони дуже міцно, так що інші лазють по їх, але їм байдуже. Дослідувач Мак-Кук пише, що він мусив добре таки торкнутися мурашку, щоб її збудити. Прокинувшись, мурашка позіхнула, встала і заходилася чепуритися, облизуючи собі ніж-

ки, живіт. Часто він бачив, як мурашки чепурили одна одну. От, наприклад, мурашка припала до землі і простягла голівку до товаришки. Та зараз же заходилась біля неї. Спершу вилизала голівку навіть у роті, потім передню ніжку одну, далі другу, потім груди, потім другу пару ніжок і так доти, аж поки причепурила геть чисто всю товаришку. А тій очевидячки було дуже приємно, отак, як кішці, чи собаці, як їх лащать. Вона то ту ніжку простягне, то ту; то повернеться набік, то на спину, а товаришка терпляче її чепуриє, бо знає мабуть, що їй зроблять таку саме послугу.

А то ще й бавляться мурашки. Кільки дослідувачів бачили, як вони проти сонечка борються, перекидаються, тягають одна одну за вусики і таке інше і все це так мирно та любо, що зараз видно, що малі тварючки, напрацювавшись, дозволили собі трошки побавитися.

Мурашині городи.

Дорозумувалися мурашки і до того, що позаводили в себе городи, а ростуть у їхніх городах манесенькі грибки, які їм дуже до смаку; тільки грядки в мурашок не з землі, а з листя. Ось як вони порають свої городи. Знайдуть вони годяще собі дерево та й заходяться коло його: злізе мурашка на дерево, одгризе шматок листка і несе його в мурашинник. Дуже цікаво буває дивитися на цю роботу. Од дерева до мурашника наче зелена гадюка лізе: то мурашки з листочками лізуть, а листочок же над кожною мурашкою вгору стирчить. А від мурашника до дерева ніби друга гадина лізе, тільки вже темна: то му-

рашки поспішаються до дерева по листя. Принісши мурашки листя до мурашника, кидають його додолу, а інші беруть, несуть у мурашник і там гризуть його на дрібнісінькі шматочки. На отій січці з листя і ростуть грибки, що мурашки люблять. А самого листя вони не їдять. Коли часом яке молоде мурашеня принесе не такий листочок, як треба, то його одкинуть геть. У мурашникові роблють дірочки над городами і то одтуляють їх, то знову затуляють; мабуть то на те, щоб на городі не було ні занадто душно, ні занадто холодно. Мокрого листя мурашки в мурашник не понесуть. Як що їх застане дощ на дорозі, то вони роскидають листя, щоб висохло і тоді вже забирають у мурашник. Як що ж дощ іде довго, так що листя дуже намокне, то вже його не забирають зовсім. У спеку теж не ходять по листя, бо поки донесуть, то дуже воно пересохне, а занадто сухе теж нездатне.

Цікаво ще, як мурашки роблють собі шляхи. Як що між мурашником і деревом росте трава, то мурашкам не можна листя носити, заплутаються в траві. То вони скусюють травинки біля коріння і складають під один бік, а собі таким чином роблють шлях вершків два з половиною або й три завширшки. Така сила мурашок лізе тим шляхом, що він стає такий уторований, наче колія від колеса. Один чоловік узяв та й перегородив шлях мурашкам: положив упоперек його досить товсту колоду; положив так щільно, що підлізти під неї не можна і обминути не можна, бо по обидва боки шляху трава густа росла. А перелізти з листям через колоду теж не можна, бо важко. А тут же навпроти лізуть мурашки порож-

нем по листя. Тим не важко було перелізти через колоду, але, перелівши, наскочили на тих, що з листям стояли біля колоди, не знаючи, як через неї перелізти. Счинилася велика зам'ятня, але незабаром усе впорядкувалося. Чоловік, що положив колоду і пильнував, що з того буде, побачив, що мурашки кладуть листя додолу. Частина перелізла через колоду на той бік, а частина зосталася з цього боку і заходилися ті відтіля, а ті відціля копати під колодою хідник. За півгодини хідник прокопано, мурашки забрали своє листя і понесли до мурашника на свої грядки.

Мурашиний похорон.

Кільки дослідувачів упевнилися, що мурашки ховають мертвих. Побитих ворогів вони висмоктують, потім односять геть далі від мурашника і там складають купкою. А своїх ховають у-землю. Ось як описує пані Геттон мурашиний похорон:

— Я вбила кілька мурашок-вожків і трохи згодом прийшла подивитися, що буде далі. Прийшовши, я побачила, що до мертвих на-злазилося чимало товаришів. Четверо чи п'ятеро з їх побігли до мурашника і хвилини через п'ять вийшли звідти, і з їми вийшло ще чимало мурашок. Вони поставали по двоє в ряд і так дійшли до мертвих. Тоді кожного мертвого взяли двоє товаришів. Як уже забрали всіх мертвих, тоді стали таким ладом: двоє мурашок з мертвим, за ними двоє порожнем, потім знову двоє з мертвим і т. д. Забравши всіх мертвих, процесія рушила. Ішло сорок пар, а за ними ще сот зо дві мурашок. Як яка пара втомлялася, несучи мертвого, то клала додолу і тоді його брала та пара, що йшла

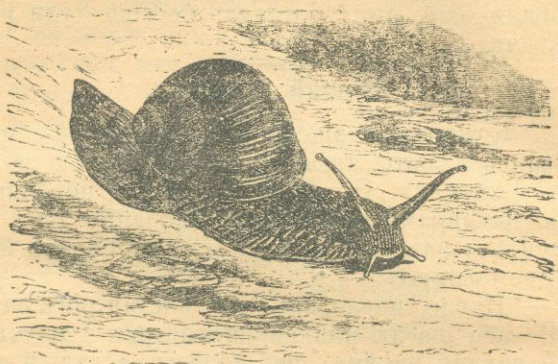
порожнем. Так чергуючися, прийшли мурашки на пісковатий беріг морський. Там ті мурашки, що йшли за процесією, викопали ямки; в кожную ямку положено мертвого, потім усіх засипано піском. Але на цьому ще не скінчилося. Шестеро чи семеро мурашок були втекли, щоб не копати ямки. Їх піймано і приведено. Товариші юрмою кинулись на їх і вбили. Тоді викопали одну ямку, кинули їх усіх туди і засинали.

Вірний слимак.

Кожен знає, звісно, отих тварючок-слимаків, що лазять, тягаючи на спині свою закручену хатинку. Їх ще звать у нас петриками або павликами-равликами. Звичайно діти, побачивши павлика десь на листку, беруть його і вкромовляють:

— Павле, павле, павленя, вистав роги на коня!—або ще як инакше, поки такі діждуться, що павлик висуне свої ріжки, а далі й тіло своє м'яке тягне з хатинки, хоч зовсім витягти його не може, бо воно зрослося з хатинкою. Так ото двох таких слимаків чи павликів англійський учений Лонсдель посадив на кущі в своєму садку, щоб пильнувати їх життя. Садочок у його був манесенький і миршавенький, а за муром був гарний великий сад і багато було в йому слимачої їжі. Слимак був великий і бадьорий, а слимачиха квола, мабуть хвора. Одного разу Лонсдель побачив, що на листку сидить сама хвора слимачиха, а слимака нема, тільки слизький слід зостався. Лонсдель по сліді побачив, що слимак переліз у гарний сусідів сад. Він подумав:—Отак же, поквалпився слимак на гарну їжу та й покинув свою хвору слимачиху.—Але він поми-

лився. Другого дні слимак вернувся до слимачихи і мабуть якось розповів їй про гарну їжу в великому саду, бо Лонсдель побачив, як вони знялися вдвох і потяглися до того саду. Довгий це був їм шлях, бо звичайно помалу

вони лазять, а тут ще слимачиха була хвора; але все ж долізли до муру, перелізли через його і опинилися в сусідовому саду. І вже більше не верталися в миршавенький Лонсделів садок.

Щипавка.

Щипавка — це руда комаха, довгенька вузенька; з обох боків тіла у неї багато ніг. Дослідувач Де-Геєр узяв щипавку і посадив її в коробочку і яечка її теж забрав і розкидав у коробочці. Щипавка позносила яечка всі до одного в куточок і сіла на їх, як квочка. Як з яечок вилупилися малі щипавки, то вони купчилися біля матері так, як курчата купчуються біля квочки, бігали за нею і ховалися під неї, як курчата під квочку.

А то двоє дівчаток привчили щипавку приходити до їх їсти. Що-дня у відому годину злазила вона на завіску і дожидала, поки дівчатка дадуть їй сахарю.

Свійські мухи.

Одному англійцеві схотілося перезимувати кількох мух і привчити їх до себе. Як уже стало холодно і мухи стали мляві і почали гинути, то він піймав чотирьох, зробив нірку в бавовні і посадив їх туди, щоб їм тепло було. Що-дня під час сніданку мухи вилазили з свого тепленького куточка, прилітали до столу, наїдались і знову летіли додому. Через якийсь час три мухи таки згинули і тільки одна зосталась. Англієць клав собі на ніготь сахарю з маслом, і муха сідала й їла. Ні одного дня вона не проминула, а що-дня у відомий час прилітала їсти. Може б вона й перезимувала, але після Різдва приїхав до англійця товариш. І от як посідали снідати, то й муха прилетіла. А гість не знав, що вона свійська, та й убив.

Мудрі пауки

В саду між двома стовпами паук виткав навутиння і снідній край його припасував ніточкою з навутиння ж таки до якоїсь рослини. По саду ходили люде і часто рвали тую ніточку, а паук мусив її знову прядти і паутину припасовувати до рослини. Нарешті йому це докучило. Він знайшов манесеньку каміночку і вплів її в навутиння внизу. Тоді вже ніточки стало не треба і паук визволився від зайвої праці.

Другий паук, під час вітру, причепив до свого павутиння трісочку, щоб не так гойдалося павутиння, бо вітер обірвав кільки ниточок, якими воно припасоване було з боків. А як вітер ущух, тоді паук полагодив павутиння і перегриз ниточку, що на їй висіла трісочка, бо вже її не треба стало.

Паук гнівається.

Один чоловік кільки тижнів годував паука мухами. Щодня приносив йому обценьками кільки мух. Паук добре при звичаївся ханати муху з обценьків. Одного разу чоловік почав дратувати паука: тільки той хоче схопити муху, а він її назад. Паук розлютувався. Тоді чоловік дав йому вхопити одну муху, а тоді знову почав дратувати і таки не дав паукові їсти. Другого дні, як він приніс паукові муху, той не рушив з місця і сидів у своєму павутинні. А третього дні чоловік уже паука не побачив — він кудись переселився.

Свійський кажан.

Чоловік піймав кажана і держав у себе в хаті. Через якийсь час кажан так звик до

його, що як чоловік, прийшовши додому, зараз же не підходив до кажана і не лащив його, то кажан сам злазив йому на плече, терся головою об його, лизав руки. Як чоловік брав щось у руки, то й кажан пильно розглядав ту

річ; як чоловік сідав і починав щось робити, то кажан сідав біля його і пильнував кожного його руху. Так собі й приятелювали чоловік із кажаном.

Про крабів.

Єсть тварини тієї ж породи, що й раки, —звуться *краби*. Де-які з їх живуть у воді, де-які на суходолі. Один чоловік бачив, як краб рив собі норю. Чоловік кинув до нори кілька маленьких черепашок. Одна черепашка закотилася в крабову норю, а три впали біля нори. Трохи згодом краб виніс із нори черепашку, що туди впала і одніс її геть далі. Прилізши до нори, побачив ті три черепашки, що біля неї лежали і запевне зміркував, що й вони можуть скотитися до його в норю, бо взяв їх і поодносив туди, куди й першу.

Краби люблять їсти кокосові горіхи; але на горіхові тверда шкаралуща, а поверх неї ще шкура міцна. То краб найсамперед обдирає клешнями шкуру з шкаралущі і завсігди починає це робити з того краю, де в шкаралущі три ямки, потім передніми клешнями провірчує в шкаралущі дірку саме там, де ямка. А тоді, повернувшись до горіха задом, стромляє в дірку вузькі задні клешні і потроху витягає звідти смашний горіх.

Омар вартує.

Омари—це тварини тієї ж породи, що й раки і живуть вони в воді. У великий басейн з водою пущено було омарів, раків і всякої риби, щоб пильнувати їхнього життя. На дні в басейні було товсто насипано піску. От омар піймав рибку—палтуса і заходився їсти.

Ззівши трохи, він решту закопав у пісок і зверху сам примостився—вартувати, щоб інші омари не вигребли його риби. За дві години омар п'ять разів одкопував і знову закопував рибу; а закопавши, не йшов од неї, а вартував і не допустив до неї ні одного омара.

Свійські жабка та черепаха.

Одна дівчина привчила до себе жабку. Раз на день, після сніданку, вона годувала її. Прийшовши до малого ставочка, дівчина починала гукати:—«Томмі! Томмі!»—Коли жабка була навіть на тім боці, то зараз же перепливала до дівчини і брала їжу. Але вона приходила до дівчини не тільки по їжу, а щоразу, як та її кликала.

А в одного чоловіка свійська жаба жила тридцять шість років і знала не тільки хазяїна, а й усіх його друзів.

Черепахи теж стають свійські і вміють пізнавати своїх хазяїнів. Одна свійська черепаха лащилась до свого хазяїна так, що терлася головою об його чоботи. Вона приходила, як він її кликав, а як інші кликали, то не приходила. Одного разу він поїхав з дому і приїхав через кілька тижнів, і черепаха його пізнала.

Жуки ховають їжу на далі.

Дослідувач Берклі бачив, як один жук стяг неживого паука на кущик, настромив його на гілочку і тоді поліз геть. Берклі спробував струснути паука, але він не впав, так міцно настромив його жук. Видима річ, що тепер він був не голодний і приховав їжу собі надалі.

Дослідувач Гарравей теж бачив, як жук прилетів з гусенню. Жук викопав ямку і положив туди гусінь, але не накрив і полетів собі. Гарравей подумав, що погано заховав жук свою їжу, бо неминуче хтось набреде на неї і ззість. Але дуже швидко жук прилетів знову з малесенькою камінючкою і накрив нею ямку з гусенню. Таких камінючок тут не було. Виходить, що жук накрив нею ямку на те, щоб одразу пізнати, де сховав своє добро.

Крокодиленя та кішка.

Один чоловік піймав мале крокодиленя і так привчив його до себе, що воно знало його голос і бігало за ним. Але найбільше приятелювало воно з кішкою. Вони гралися вдвох, а потім лягали спочивати проти огню. Крокодиленя клало голову на кішку, і так вони спочивали. Як не було кішки, то приятель її дуже турбувався. Ще в тому ж дворі жила лисиця прип'ята на ланцюзі. Одного разу чогось крокодиленя не поладнало з нею і як заходилося бити її хвостом, то може б і вбило, як би лисицю не визволили від його. Але з кішкою ніколи не сварилося. Годовано його м'ясом та молоком.

Свійські змії.

Художник Вальтер Северн приїхав до свого приятеля Манна погостювати. Посидівши трохи з ним, хазяїн спитав, чи боїться він змій. Художник каже: — Ні, не дуже. — Тоді хазяїн виняв із шахви удава і ще кількох змій великих і малих. Удав ліг на кріслі, маленькі змійки поскручувалися на столі поміж книгами

та паперами, а дві великі змії обкрутилися круг хазяїна і поглядали на гостя блискучими очима, висуваючи з рота свої, ніби порозрізані надвоє, язички. Художникові стало моторошно; але побачивши, що змії зовсім свійські, він перестав боятися. Через якийсь час хазяїн пішов по жінку, і художник зостався сам із зміями. І бачить, що удав помалу-малу повзе до його. Знову йому стало моторошно та ще й дуже. Аж тут увійшли господарь із жінкою і з двома дітьми. Привітавшись з гостем, пані і діти почали лащити удава, і він зараз же обкрутився пані круг стану, а голова його знімалась над її головою. Так з удавом пані й ходила по хаті, і наливала кофе. Всі змії були дуже слухняні.

Через рік ці пан і пані з дітьми мушили на шість тижнів виїхати, а удава віддали на цей час у зоологичний сад. Він дуже нудьгував там. Як же приїхали його хазяїни і прийшли по його, то він страшно зрадів і кинувся до їх.

Через кілька років Манна несподівано розбив параліч. Жінка його побігла по лікаря. Прибігши хвилини через десять додому, вона побачила, що удав лежить неживий біля її чоловіка. Хто-й-зна, чи це випадок був, що удав саме тоді вмер, чи може, прилізши в хату і побачивши свого приятеля неживого, удав так тим уразився, що й сам умер.

Кози.

Кози, живучи по високих горах, позивкали дертися на скелі, ходити вузесенькими стежечками по-над безоднями, перестрибувати через безодні. І не тільки це вони вміють, а

ще вміють і давати собі раду під час якогось випадку. От, наприклад, як дали собі раду дві кози, зустрівшись на високому кам'яному гребіні між двома безоднями. Зустрілися вони несподівано, а гребінь був такий вузький, що не можна було ні розминутися, ні повернутися. Кози стояли якийсь час і дивилися одна на одну. Потім одна тихесенько стала навкопшики і яко мога щільніше припала до скелі. Друга коза перейшла по їй. Так природу аїли кози розминутися.

Мудрий лис.

Один чоловік удосвіта засів на городі на оленя, що приходив пастися на ниву. Город був одгорожений од ниви низеньким тинком. Як розвиднилося, то чоловік побачив лиса, що спокійнісінько йшов по-над тинком і зазирає на ниву. Чоловік зрозумів, що то лисові хочеться поласувати зайчиком, бо кілька їх паслося на ниві. Лис мабуть міркував собі, що навряд чи наздожене він зайця і через те почав мудрувати, що його робити, щоб таки поласувати заячиною. Під тинком були пролази: то зайці попротікали й лазили ними на ниву. Лис оглядів кілька пролазів і вибрав такий, яким зайці видимо найчастіше пролазили. Він зараз же заходився тихесенько копати ямку і вигрібати землю на один бік. Викопавши ямку, він ліг у неї, а викопана земля затулила його від зайців. Лежав він тихо-тихо, часом тільки підводився і поглядав на ниву, на зайців. Як сонечко трохи підбилося вгору, то зайці почали тікати з ниви. Три зайці пролізли під тинком, але далеченько від лиса.

Ще один проліз уже геть ближче до лиса, але той і не ворухнувся, бо думав, певне, що незручно йому кидатися, може не впіймати. Він тільки щільніше приліг до землі. Коли це два зайці підбігли до того пролазу, де лежав лис. Він їх не бачив, але запевне чув, бо вуха йому заворушилися. Пролаз був широкий і обидва зайці пролізли відразу. Лис скочив, насів на зайця і задавив; тоді взяв у зуби і поніс. Але тут куля влучила йому в спину. Так і не довелося лисові поласувати зайчиком, якого він так мудро зловив.

Лисиця ловить крабів.

Один норвег бачив, як лисиця, сидючи край моря, спускала хвіст у море і дожидала, поки за його вчепиться краб, се б то морський рак. Тоді витягала хвіст, одчіплювала краба і їла.

Росомаха-зłodійка.

Росомаха—звірина розумна, але й зłodійкувата дуже. Піймати її пасткою вельми трудно, хоч і яку ласу принаду в пастку положено, бо вона якось розуміє, що коли займе принаду, то лихо її спіткає. Двоє мисливих, що жили колись у північних краях полюючи всякого звіра, оповідали, як їх обікрала росомаха. Жили вони в сніговій хаті. Одного разу пішли вони з дому, не зачинивши дверей, а в хаті було пудів два з половиною м'яса. Приходять, аж м'яса немає і по слідах видно, що дві росомахи його забрали. Та тільки сліди були не-

біля дверей, бо запевне росомахи побоялися, що то не просто так двері одчинені покинуто, а приправлено там пастку якусь. То вони прогребли дірку в сніговій стіні і туди повитягали м'ясо.

А з однієї хати, що теж незамкнену люде покинули, росомаха геть чисто все винесла: і ковдри, і посуд, і сокиру, і ножі, — все, що було в хаті. Вернувшись додому, господар побачив самі голі стіни. По слідах побачив, що то росомаха похазяйнувала, пішов її слідом і познаходив мало не все своє добро.

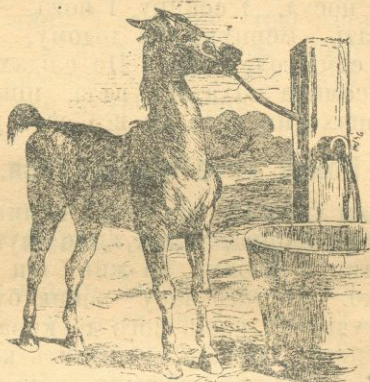
Коник хоче підкуватися.

Вільям Сіпклер, учитель, купив собі малесенького коника, з тих, що звуться поні, щоб їздити в школу, бо жив він од школи далеченько. До того часу коник був не підкований, учитель повів його до коваля і той підкував його. Другого дні бачить коваль, що до кузні підходить учителів коник. Коваль одігнав коника від кузні в той бік, де була вчителева хата. Трохи згодом дивиться, аж знову коник зазирає в кузню. Коваль знову хотів його прогнати, але випадком глянув на ноги і побачив, що одна нога без підкови. Тоді він зробив підкову і підкував коника і дивиться, що ж буде далі. Коник подивився на коваля пильно, ніби питався, чи вже кінець; потім помалу ступнув кілька разів, ніби спитав, чи добре припасував коваль підкову, а тоді весело заіржав і побіг додому.

Кінь наливає собі води.

Одному коневі як хотілося пити, то він підходив до колодязя, брав у зуби держално

в'д смока і починав його хитати. Тоді вода лилася в цебер. Як води налеться вже до-

силь, тоді кінь нап'ється і йде назад у кінницю.

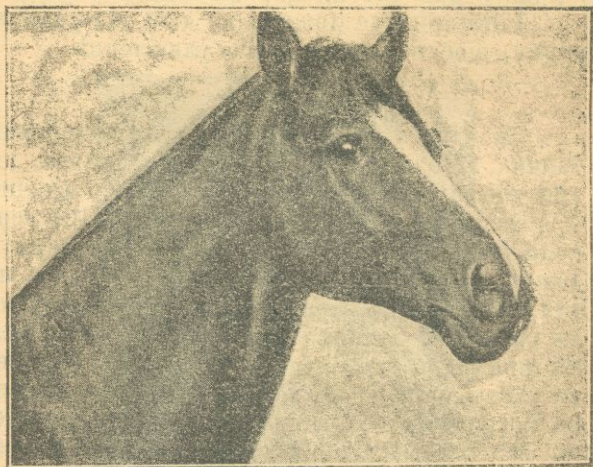
Кінь довго пам'ятає.

Один чоловік жив у городі і коня держав. Потім переїхав він на село далеченько від города і вісім років туди не їздив. Приїхавши в город тим конем, що колись там жив, чоловік побачив, що кінь пізнав двір і свою давню стайню.

Кінь рятує жінку

Одна жінка прийшла в беріг прати. По над річкою була лука і кінь ходив, пасся. Річка була глибока, і хто-й-зна, чи обрятувалась

би жінка, як би не кінь. Він мабуть, бачив, як господиня його впала в річку, бо кинувся в воду, схопив її зубами за одєжу і витяг на беріг.

Дуже того коня потім люблено й жалувано в тій сем'ї.

Муштрований коник.

В один город на ярмарок приїздив маленький цирк. Це була велика втіха дітям — ходити в цирк; а найбільше їм там подобався поні, се б то маленький коник. Поприходють діти в цирк. Починають там акробати виробляти всякі свої штуки, а діти думають:— „Ой, коли б швидче коника вивели!“— Ось нарешті виводять коника, діти страшенно радіють. Коник манесенький, гарнесенький. Хазяїн по-

казує йому карту і питає: яка? Коник стукає ногою вісім разів. Хазяїн показує карту дітям—восьмака. Потім коник пізнає ще кілька карт. Потім пізнає, яка година на годинникові. Потім хазяїн каже йому:—«Умри!»—і коник падає і лежить як неживий. А як хазяїн каже: „Оживи!“—коник устає. Тоді ще коник танцює і інші всякі штуки виробляє на втіху дітям.

І нетерпляче дожидали діти що-разу ярмарку, щоб побачити свого улюбленця.

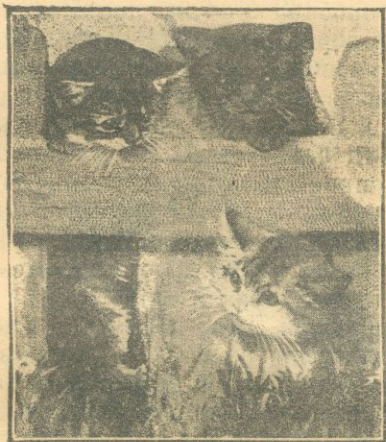
Зайчик.

У одного чоловіка занедужав свійський зайчик. Чоловік дуже ним піклувався, і за три дні зайчик одужав. Який же він вдячний був хазяїнові своєму за піклування! Він терся коло його, лащився, лизав руки і зверху, і долоні, і кожен палець окремо. Хазяїн щодня брав його з собою в сад на прохідку після сніданку. Зайчик дуже любив ходити в сад. Як приходив той час, що йти, він торкався хазяїнові лапкою до коліна, пильно дивився на його; а як це не пособляло, тоді тяг зубами за одіж, аж поки таки хазяїн ішов у сад.

Кішка вірить своєму хазяїнові.

Один чоловік виїхав з дому на два місяці, а в його квартирі оселилося на той час два його приятелі. У чоловіка було троє кішок і одна з їх, англійська, була дуже тиха й ласкава і любила свого хазяїна. Молоді хазяїни любили дратувати й лякати кішок, так що їм без старого господаря поганіше стало жити. За кілька днів перед хазяїновим приїздом англійська кішка навела кошенят, але ніхто того й не знав, бо вона заховала їх за шах-

вами з книжками. Нарешті приїхав хазяїн. Англійська кішка підійшла до його, і він погладив її, полащив. Через годину, увійшовши в ту хату, де звичайно вмивався і вдягався, хазяїн побачив, що в куточку лежить кішка з кошенятами. Слуга розповів хазяїнові, що як він приїхав, то кішка зараз почала переносити в зубах кошенята з-за шахви і поклала їх у тому куточку, де хазяїн і перше дозволяв

їй держати дітей. Тепер кошенята лежали зовсім на видноці, але кішка того тепер не боялася, бо з досвіду знала, що хазяїн їх і сам не скривдить, і нікому не дасть скривдити. Хазяїнові було дуже приємно, що кішка так вірить на його, і звісно ж він не дозволив своїм молодим приятелям і пальцем торкнутися ні до кішки, ні до кошенят.

Попуга та горобець.

Попугу багато чого можна навчити, можливо навіть навчити вимовляти кілька слів. Зелені попуги ведуться в південній Америці, а сірі з червоним хвостом в Африці. Звідти їх привозять, і багаті люде купують їх і держать у себе за-для втіхи.

Один чоловік купив собі сірого попугу, на ймення Джек. Жив він у клітці, а влітку брали його з клітки, виносили з хати на ганок і там прив'язували за ногу. Там йому становили їжу: кришки з хліба та зерно. Попуга клював, і зерно часом розсипалося. Це помітив горобчик і почав прилітати клювати розсипане зерно. І от через якийсь час попуга Джек та горобчик дуже заприятелювали. Горобчик почав уже прилітати не тільки зерно клювати, а й просто в гостину до Джека.

Тільки винесуть Джека на ганок, зараз і горобчик прилітає. Попуга піднімає ногу вгору і простягає її; горобчик сідає на ногу і тріпоче крильцями з радощів, а попуга ласкаво дивиться на свого малого приятеля. Потім обидва птахи починали снідати.

Поснідавши, Джек розпускав одно крило, горобчик залазив під його і починав дзьобиком нишпорити Джекові між перами та чухати йому тіло. Видко було, що Джекові це дуже подобається... Потім він піднімав друге крило, і горобчик підлазив під його і там нишпорив дзьобиком...

Нарешті Джек задовольнявся, і тоді обидва приятелі сідали поруч, ховали голови під крила і спали. І так робилося щодня.

Одного разу Джек чогось занедужав. Побачивши його хворого, горобчик зараз кудись

полетів і довгенько його не було. Нарешті прилетів і приніс у дзьобикові якусь травину. Він дав її Джекові і той іззів. І так днів зо три носив горобчик Джекові якусь травину, а Джек її їв і нарешті видужав.

І Джек оддячив горобчикові за піклування. Одного разу горобчик клював зерно і не помічав, що до його підкрадається кіт. А Джек це побачив і так страшно крикнув, що кіт перелякався і втік.

Кішка та попуга.

Один чоловік оповідав, як кішка прияте-

лювала з попугою.

— Ідучи в школу, — оповідав він, — ми звичайно спинялися біля одного будинку, де жили кішка й попуга. Вони дуже приятелювали, і нам вельми цікаво було на їх дивитися. А найбільше подобалося нам, як було попуга скаже: „Киць-киць, почухай голівку!“ А кицька підніме лапку і так обережно чухає йому голівку. І ніколи не вдряпне. А на нас так нильно поглядає, щоб ми не зробили прикраси її приятелеві.

Кішка кличе рятувати попугу.

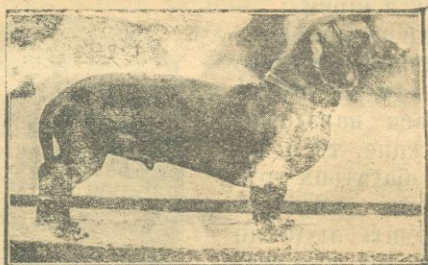
Въ одній господі жили кішка й попуга — великі приятелі. Одного разу ввечері куховарка пішла чогось на горішній поверх, а в кухні не було нікого, тільки попуга та кішка. Коли це прибігає нагору кішка дуже стурбована і починає страшно нявчати, дивлючись на куховарку. Та дивувалась і не розуміла, чого кішці треба. Тоді кішка підстрибнула, вчепилася куховарці за попередник і почала тягти її за собою. Здивована куховарка пішла в кухню. Що ж вона там побачила? У макітрі з тістом, що стояла на ослінчику, загруз попуга і страшенно кричить та б'є крилами, силкуючися вилізти з тіста, — але ще дужче загрузає, і вже загруз аж вище колін. Ото ж кішка й тягла куховарку рятувати свого приятеля попугу.

Собака сухарі розмочує.

Один собака, як йому давано сухарі, брав їх у зуби і односив у миску з водою. А трохи згодом, як сухарі розмокнуть, він витягав їх лапою і їв.

Кішка приятелює з собакою.

У сінях, у старому кошикові, сиділа квочка на яйцях, а біля неї, теж у якомусь старому кошикові кішка навела кошенят. Троє кошенят зараз закинуто, а одно зоставлено. Так воно й велося: квочка сиділа на яйцях, а кішка годувала своє котеня. А як кішка йшла з сіней, то котеня зоставалося з квочкою. Одного разу кішка пішла та вже й не вернулася—зоставалося котеня без матері. І от квочка взяла його за дитину. Саме тоді вилупилися в неї курчатка; як їм сипали їсти пшоно і

сиру затірку, то квочка забірала до гурту й кошеня і вчила його їсти пшоно та затірку, підгрибаючи йому їжу під самісінський ніс. А котеняті приносили в мисочці молока, і воно дозволяло курчатам пити його. Зовсім добре, по дружньому жили квочка й курчата з котеням. Одно тільки було недобре: квочці хотілося, щоб кошеня, разом з курчатями, ховалося їй під крила: а кошеняті не хотілося туди лізти і воно пручалося й нявчало.

Потім кошеня забрали собі сусіди. Там воно знайшло собі приятеля—цупеня таксу.

Таксами зветься порода собак—у їх передні лапи короткі й криві. Спершу котеня, як побачило цупеня, так нашорошилося, поставило спину колесом, прискало. Але потім звикло і стали вони великими приятелями. Це було у Франції, а там люде їдять трусиків і в кожному дворі вони є. От такса й почала полювати на трусиків: підстереже малого трусика і задавить. Кошеняті, що вже стало чималою кішкою, це сподобалося і одного разу воно з собакою пішло на полювання; та й потім уже все вдвох ходили.

А полювали вони так. Трусики звичайно живуть у нірках по під тинами. От вони й підуть: собака по один бік тину, а кішка по другий. Трустик почує ворога, перелякається, вискочить з нірки і біжить, куди видко. Собака, чи кішка—з чийого боку вискочить трустик—кидається навздогінці; як дожене, то й задавить. І багатьох трусиків вони знищили, поки нарешті люде це побачили і тоді вже стали і собаку й кішку замикати в кухні. Там вони лежали біля груби: кішка вилизувала собаці шерсть, а собаці те подобалося і вона лежала й роскошувала біля теплої груби.

Собаки скорочують собі шлях.

Коло однієї оселі росли півколом чагарі. В чагарях паслися иноді трусики. Маленькій

собачці-таксі дуже кортіло піймати трусика, але не щастило, бо трусик біжить швидче за неї і, перебігши чагарі ховається в таку схованку, з якої такса вже його не здобуде, Кільки разів так було, що такса даремнісенько втомлялася, женучися за трусином. Нарешті прирозуміла що зробити: побачивши, що трусик знову побіг од неї чагарями, вона не побігла слідком за ним, а покинула його і побігла навпростець до трусячої схованки. Поки трусик біг до тієї ж схованки чагарями, що росли півколом, такса навпростець добігла швидче і засіла біля схованки на трусика, а як він туди добіг, то вискочила й схопила його.

Друга такса, на ймення Фан, погналася за пацюком; пацюк скочив у малий ставочок і поплив, і Фан за ним; але скоро побачив, що не нажене пацюка в воді, бо той швидче пливе. Тоді Фан вискочив на беріг оббіг ставочок, і як пацюк вискочив на беріг, то кинувся і впіймав його.

Собака та кінь.

Собака та кінь буби великі приятелі. Як конюх сідлав коня, то собака завсігди лежав поблизу і ласково поглядав на свого приятеля. Побачивши, що конюх уже зробив усе, що треба, собака брав поводи в зуби і вів коня до рундука, де вже стояв той, хто мав їхати верхи. Кінь рушав з двору, і собака біг за ним. Вернувшись разом із конем додому, собака знову брав його за поводи і вів до кінниці. Як що ж конюха не було на той час біля кінниці, то собака починав голосно гав-

кати; він гавкав, аж поки приходив конюх і починав розсідлувати коня.

Собака гріється.

Це було в-осени. Вранці був добрий мороз, усе навкруги біліло. Собака вийшов із своєї хатки і глянув навкруги. Змерз, мабуть, бідолаха і хотів погрітися проти сонечка, аж тут такий мороз. Він тоді пішов назад у свою хатку, витяг свою постилку, прослав і ліг на їй проти сонечка. А як сонечко підбилося вище і на тому місці, де лежав собака, став холодок, то він перетяг постилку далі так, щоб знову лежати проти сонечка і грітися.

Догадливі собаки.

У хаті було дві собаки: велика й мала. Велика гризла кістку, а мала дивилася. Потім велика перестала гризти; мала думала мабуть, що вже велика задовольнилася, підбігла і хо-

тіла взяти й собі погризти. Але де там! Велика так гаркнула на неї, що бідолашна и не стямилась, як опинилася десь у темному куточку під кананкою. Через якийсь час велика собака вийшла з хати, покинувши кістку; але маленька того не бачила і сиділа собі нишком під кананкою. Коли це велика собака загавкала на дворі. Тоді маленька прожогом вискочила з під кананки, вхопила кістку і потягла в свою схованку. Ото вона, мочувши, що велика собака загавкала на дворі, зрозуміла, що її немає в хаті і значить можна поживитися кісткою.

Хазяїн однієї собаки пішов з дому. Трохи згодом собака огляділась, що його нема і побігла навздогінці. Недалеко від оселі була перехресна дорога. Собака добігла туди й стала: перед нею було три шляхи,—яким же саме пішов хазяїн? Собака понюшила один

шлях,—не чуть хазяїна; понюшила другий—не чуть; тоді, вже не нюшивши, побігла третім шляхом, бо догадалася, що коли тими двома шляхами не пішов хазяїн, то неминуче пішов третім. Значить, нема чого й час гаяти на те, щоб нюшити. І вона не помилилась, а наздогназа хазяїна.

Хитрий Карло.

Одна сем'я що року влітку виїздила на кілька тижнів до моря купатися. Була в тих людей собачка Карло. Вони її з собою не брали, а кидали в городі з тією людиною, що zostавалася берегти хату. Не подобалося це собачці. Де ж таки! Як усі дома, то так гарно,

весело, а то зоставайся з однією людиною і нудьгуй кілька тижнів.

І через те, як починали пакуватися, щоб виїздити, то Карло починав гніватися — гавкав, вив, вищав і всяким іншим способом виявляв своє незадоволення.

Одного разу, як почали пакуватися, то помітили, що немає Карло, десь зник. Діти вибігали ввесь двір, увесь сад, гукали, шукали Карло за кожним кущиком — ніде немає. І обідати посідали, а собачки немає. Так і рішили, що хтось украв його. Діти страх як журилися, бо дуже любили свою собачку.

А тим часом пакування вже кінчалося. Зосталося тільки скласти дещо в великий шкуратяний мішок, що лежав у кутку. Взяли мішок, аж він непорожній. Глянули, що в йому, аж там — хіба ж не диво! — там лежить Карло! Скрутився, зібгався, мабуть щоб менше помітно його було і запевне дуже голодний. А він же чув, як їли, чув, як і його кликано їсти і таки не виліз із своєї схованки. То ж мабуть думав, що його не помітять у мішку і візьмуть з собою. Всі в сем'ї сказали, що Карло заробив, щоб його взяти і взяли його з собою до моря.

З того часу він що-разу, як починали пакуватися, влазив у шкуратяний мішок і його що-разу брали до моря, а не кидали дома.

Собака їздила залізницею.

У одного англійця було два будинки: один у селі Ллан-Бедрі, а другий верстов за п'ять у городі Гарле. І був у його норвезький собака Нерон, дуже розумний. Він добре знав обидві господи свого господаря і жив то в тій, то в тій—де схочеться. Але не любив він ходити пішки, а здебільшого їздив залізницею.

Приблизить на вокзал у Ллан-Бедрі, вскочить у поїзд і доїде до Гарле, а там вискочить. З

Гарле в Ллан-Бедрі він так саме їздив. І ніколи не помилявся, ніколи не сідав не в той поїзд.

Собаки пізнають людей на портретах.

Після смерті однієї пані собачка **М**, такса, гралася з дітьми; в цей час принесено в хату і поставлено долі великий фотографічний портрет покійної пані. Портрета цього раніше не було і собачка вперше його побачила; а побачивши, затремтіла і припала до помосту; потім підповзла до портрета і, дивлючись на його, почала голосно з перепинами гавкати, наче питалася: „Чому ж ти не говориш до мене?“ Портрет перенесено на інше місце; собачка теж перейшла туди і все гавкала, дивлючись на свою, мовчазну тепер, пані.

Другий випадок: принесено великий портрет господаря. Почали його розгортати. В хаті була вся сем'я господарева і собачка.

Портрет розгорнено, і всі почали на його роздивлятися; коли це собака як завищить, як підскочить до портрета! Мерщій вхопили портрет, бо вона хотіла шкрябнути його лапою. Видно було, що вона пізнала на портреті господареве обличчя. Потім портрет почеплено на стіні в вітальні, а під ним стояв стілець. Всі пішли з вітальні в іншу хату; коли згодом чують, собака вищить у вітальні. Пішли туди, аж собака скочила на стілець і силкується досягти лапою до портрета; тоді його почеплено вище. Але собака про його не забула і ходила дивитися на його. А надто, як господаря не було дома, то вона мало не весь час сиділа перед портретом і часом тихенько вищала.

Третій випадок: один англієць надовго поїхав з дому в Індію. Через два роки принесено в господу його великий портрет намальований фарбами і поставлено долі. І от собака пізнала свого хазяїна, хоч і не бачила його два роки: побачивши портрет, вона підійшла і почала лизати обличчя. Як про це сказали маляріві тому, що малював портрета, то він сказав: „це найбільша хвала мені, бо значить дуже схожий портрет, коли собака відразу пізнала свого хазяїна“.

В одного маляра в його робітні стояло багато всяких малюнків та портретів, а серед їх і портрет самого маляра. То його собака часто підходила до того портрету і лизала обличчя, а інших портретів ніколи не займала.

Собака довідується, чи дома хазяїн.

Одна жінка оповідала таке про свою собаку:

— У нас був дуже розумний собака. Щодня вранці, як мій брат Петро йшов з дому, то й собака йшов із ним. Одного дня прийшов той час, що вже братові треба йти, і собака, як звичайно, налагодився йти. Підждав трохи біля дверей, — немає Петра. Він пішов у їдальню, де ми снідали, подивився — немає Петра; пішов по інших хатах — ніде немає. Тоді він підійшов туди, де висіла одежа, зоп'явся і почав нюшити одежу.

Я догадалась, що то він нюшить, щоб довідатися, чи дома ще пальто Петрове, чи вже він його вдяг і пішов.

Собака поросят збірає.

Звичайно собак учать, щоб вони на полюванні винюхували дичину і знаходили та приносили мисливцеві те, що він уб'є. Але от що зробила зовсім невчена собака.

Хазяїн пішов у хлів подивитися на поросят і, вийшовши звідти, не добре причинив двері. Поросята повибігали з хліва і подалися в садок. Побачивши це, хазяїн заходився їх ловити. Піймав одно і одніс у хлів. А собака дивилася. Побачивши, що зробив хазяїн, вона заходилася йому пособляти: ловила порося за вухо і тягла в хлів. І так половила всіх поросят.

Вдячний ньюфаундленд.

Ньюфаундлендами зветься порода собак, що дуже добре плавають. У їх на ногах між пальцями полотене, як у гуски, через те вони й плавають добре і рятують людей, що потапають.

Одного разу великий ньюфаундленд упав в ополонку і ніяк не міг вилізти, бо крига була ще дуже тонка: собака що вилізе на неї, то вона й ламається, і собака знову в воді. Діти гралися на березі і побачили бідолашну собаку. Вони побігли й сказали про його рибалці. Рибалка наважився обрятувати собаку. Крига була ще дуже тонка і він зміг проламувати її човном і так підплив до собаки, що вже зовсім вибився з мочи, борсаючися в крижаній воді. Рибалка втяг собаку в човен і привіз до берега.

Собака так знесилився, що вже не міг іти. Його на руках однесли в комору і там положили, вкутавши теплою ковдрою. Потім нагодували його теплою стравою і доглядали його, аж поки видужав. То, бувало, як підійде до собаки рибалка, то він висуне з під ковдри лапу і торкне нею рибальці руку, так ніби хоче сказати: „Спасибі тобі! А як і тебе спіткає лихо, то я обрятую тебе“.

Собака обрятувала.

Край великої глибокої ріки Темзи гралися діти. Зненацька одна дівчинка впала в воду. Вона плавати не вміла, а рятувати не було кому. Діти, що з нею гралися, почали кричати. На щастя нагодився якийсь чоловік; він ішов по-над річкою і біля його біг собака-ньюфаундленд. Почувши дитячий крик і довідавшись, що сталося, він показав своїй собаці на річку, де саме в ту хвилину забіліла на воді дівчинчина спідничка.

Собака ту ж мить плигнула в воду, схопила дівчинку за одягу і попливла з нею до берега. Тут ще поприбігали люде, почувши

дитячий крик. Собака з дівчинкою припливла до берега. Дівчинка була вже непритомна, але все ж її пощастило вернути до життя. А як би не нагодилася собака, то вона неминуче була б утонула.

Собака жартує з сорокою

На хуторі був старий собака меделян Тоулер. І була там свійська сорока. Вона й Тоулер були великі приятелі, і сорока часто

дратувала Тоулера: хапала м'ясо з перед його, тягала його за хвіст і таке інше. Тоулер ніколи на неї не гарчав, але ось як жартував з нею. Оце хазяїн іде куди небудь і дасть Тоу-

лерові нести свій ціпок. Собака візьме ціпок у рот і несе, а сорока сяде на ціпок, щоб то й її Тоулер ніс. Ну, він і несе, а потім раптом і випустить ціпок з рота. Ех, сорока як злякається, як затріпоче крильми, як закричить!.. А Тоулер знову візьме ціпок у зуби і несе.

Благородний собака.

У городі край моря, в двох сумежних дворах було двоє собак: ньюфундленд і британ. І чогось вони не мирили: як збіжаться, так і погризуться. Одного разу до того догризлися, що обидва покотилися в море. Там уже не до гризні було, а треба було рятуватися. Кинулися собаки пливти. Ньюфаундленд плавав дуже добре і вже незабаром був на березі і обтрусювався. А обтрусившись, глянув на море та й побачив, що його ворог зовсім знесилився, вже не може пливти, вже потопав. Ньюфаундленд мерщій кинувся знову в море, підплив до британа, вхопив його зубами і притяг до берега.

Собака рятує хазяїна.

Один чоловік узімку пішов через річку навпростець по кризі. І собака за ним бігла. Коли це серед річки крига проломилася, і чоловік шубовістьнув у воду. А річка була глибока, дна ногами чоловік не достав. Він мерщій положив рушницю через ополонку і сяк-так держався на воді, сподіваючися, що може хтось тим часом надійде та й обрятує його. Собака покрутилась коло хазяїна, погавкала, але побачила, що нічого з того не виходе. Тоді побігла до села і першого ж чоловіка,

якого зустріла, почала тягти за одержу, щоб ішов із нею. Чоловік спершу здивувався, а потім догадався, що недурно собака його тягне, пішов за нею і прийшов саме вчасно, щоб вирятувати чоловіка.

Собаки нагадують про себе.

Одній собаці що-дня вранці давано молока. Але одного разу дівчина, вставши, не пішла, як звичайно по молоко, а сіла шити. Собака, побачивши, що робиться не так, як треба, почала всяко нагадувати дівчині про себе. Але та не зважала на неї. Тоді собака пішла до завішеного мисника, взяла з під завіски зубами свою мисочку, принесла й поставила біля дівчини. І вже тоді дівчина таки мусила дати їй молока.

Друга собака ось як прохала собі води. Їй наливали воду в миску. Але як що забували це зробити, а собаці хотілося пити, то вона починала шкрябати лапою по місці і таким чином показувала, що вона хоче пити, а води в місці немає.

Собака вимагає справедливости.

Один подорожній зайшов у заїзд і попрохав засмажити йому на обід курчя, а поки курчя буде готове, сів проти огню погрітися. Господарь наштрикнув курчя на рожен і звелів собаці, що лежала тут же в хаті, крутити колесо, щоб рожен крутився над огнем. Але собака загарчала і в колесо не пішла, а заховалася під стіл. Тоді хазяїн пояснив, що собака тим не хоче йти крутити колесо, що не її черга.

Покликано з навдору другу собаку, і ця покірно стала в колесо і почала його крутити. Як уже курчя наполовину спеклося, хазяїн вивів цю собаку з колеса і звелів іти туди тій, що лежала під столом. Тепер уже вона не огризилась, бо її черга була, стала в колесо і почала його крутити.

Собаки хитрують.

Куховарка опатрала индичку і на якийсь час вийшла з хати. А в хаті була собака, лежала собі. Як вийшла куховарка, собака встала, взяла индичку, понесла і заховала її недалеко в дупласте дерево, а сама мерщій вернулася в хату, лягла й лежить, так наче вона й не думала вставати. Та на лихо їй чоловік один бачив, як вона несла индичку і де заховала. Він увійшов слідом за собакою в хату, а вона лежить і навіть удає, що спить. Ну, звісно ж, не пощастило собаці скористуватися з своїх хитрощів і звісти индичку.

Одна господиня держала в себе харчівників. І був у неї великий сен-бернарський собака. Він дуже заприятелював з одним харчівником, і як той у своїй хаті сідав обідати, то й собака приходив і сідав біля його. Він був такий великий, що голова його була врівні з тарілкою на столі. Харчівник ділився своїм обідом з собакою, а господиня, те бачивши, заборонила собаці ходити до харчівника під час обіду. Не сподобалося те собаці і він незадоволений лежав у кухні в той час, як його приятель обідав.

Другого дні собака надумався піддурити свою господиню. Він перед обідом тихесенько увійшов у хату до харчівника і сховався під

столом за настільником. Як господиня, поставивши їжу, вийшла з хати, собака виліз з-під столу веселий, сів на своєму звичайному місці і подивився на приятеля так, ніби хотів сказати: «А що, гарно я її піддурив?»

Трохи згодом, почувши, що йде господиня, собака знову схотів був сховатися під столом, але потім через віщось не сховався, мерщій ліг на килимок перед грубою і удав, що спить.

Господиня, побачивши його, розгнівалася і скрикнула:

— А ти знову тут, мошенюго!

Собака росплющив очі, підвівся, потягся, позіхнув, так, наче він тільки оце прокинувся, потім підійшов до господині і почав лащитися.

А то маленька собачка дуже забила ногу, так що аж не могла ходити добре, а кульгала. Її всі жаліли дуже, з нею панькалися. Собачка помітила, що її дуже жаліли, як вона кульгала і от вона почала таке виробляти. Як прошкодиться, то зараз і починає кульгати. Це на те, щоб її не картали за шкodu, а щоб пожалували, бо їй же ніжка болить. І вже як помітила, що це не

пособляє, бо не ймуть їй віри, тоді перестала це робити.

Чимало випадків відомо, що собаки вночі скидають із шиї ланцюг і бігають рвати овець, а потім, вернувшись, знову встромлюють голову в ланцюг. А одна собака, отак викрадаючись, бігала не овець рвати, а виноград їсти, бо дуже вона його любила, то й ходила вночі у виноградник поласувати.

А то ще так собаки хитрували. Одного разу дві собаки, що жили в одній господі, дуже погризлися і їх за те добре попобито; тоді вони вже ніколи не гризлися дома, а як доходилося до гризні, то кидалися в річку, перепливали на той беріг і вже там гризлися доохочу.

Собаки не люблять, щоб з їх глузували.

Собачка такса дуже любила ловити мух на шибках. Іноді, як їй не щастило піймати і з неї через те глузували, то вона гнівалася. Одного разу кинулась вона ловити муху і не піймала. Хазяїн був тоді в хаті і, побачивши, що таксі не пощастило, почав сміятися. Трохи згодом такса знову кинулась ловити і знову не впіймала. Хазяїн ще дучже почав сміятися. І так кілька разів уряд такса не піймала мухи; і хазяїн що разу сміявся. Мабуть і не щастило їй так через те, що дуже дратував її сміх та глузування, і вона не могла як треба націлитися. От бідолашна собака удала, ніби піймала муху і ззіла, а тоді весело глянула на хазяїна. Удала вона так гарно, що коли б хазяїн не бачив, що муха лишилася на шибці, то поняв би їй віри. Але муха дзичала собі на шибці, і хазяїн показав на неї

собачці. Побачивши, що хазяїн викрив її брехню, собачка так засоромилась, що мерщій заховалась під канану і довго звідти не вилазила.

Собаки заздрють.

В одній господі довго жив собака Чарлі. Як став уже він старий, то почали йому ноги боліти так, що мало й ходив він, а здебільшого лежав. А на прохідку з хазяїнами зовсім перестав ходити. Тоді хазяїни до-

були собі маленьку собачку на ймення Джек. Джек був дуже втішний, і всі в господі полюбили його. Бідний Чарлі помітив це і жалко йому стало, що всі стали до його такі байдужі, мало й помічають, що він єсть а коло Джека так упадають. Правда, що нічого по-

трібного до життя йому не бракувало: і їсти давано, і постіль витрушувано. Бракувало тільки колишньої ласки, а йому видимо так хотілось її мати і так заздро було на Джека, бо до його перейшла тепер хазяйська ласка. Чарлі хотілося вернути її, і от старий, хворий, він перемагав себе і з останньої снагисилкувався робити все, що робив молодий жвавий Джек. Він знову почав ходити з хазяїнами на прохідку, лазив у холодну воду ловити палки, що діти туди кидали і т. п. Він силкувався все робити так саме, як Джек, навіть їсти почав усе те, що їв Джек, хоч попереду не їв нічого, окрім м'яса. Це все він робив, усю ту муку терпів тільки на те, щоб зазнати ласки. І як при йому лащили Джека, а його й не помічали, то він спершу мовчав якийсь час, мабуть, дожидав, що й його пожалують; але не діждавшись, починав жалібно вищати.

Одна такаса дуже пильно вчила свого сина ловити трусиків і дуже раділа, як син розумів її науку і робив як треба. Нарешті син виріс, убився в силу і повершив свою матір: став бігати швидче за неї, так що не могла вона з ним збігти. Тоді їй видимо заздро стало, що син краще за неї ловить трусиків, і вона почала так робити: як побачить, що син починає випережати її, женучися за трусиком, то хапає його зубами за хвіст і так припиняє.

Люблений собака.

В Наполі салдати держали в себе собаку. І от вижив той собака свій вік і вмер, і про його надруковано було в газетах. Тоді полковник написав у газету такого листа.

„Дуже вам дякую за те, що згадали добрим словом нашого собаку, але все ж ви не знаєте добре, чого він був варт. Це був дивний собака. Він дуже любив салдатів, знав усі свої обов'язки і совісно їх виконував, нічого не боявся, бував у баталіях, і його навіть поранено.

Як би ви бачили, що робилося вчора в нас, як салдати довідалися, що наш собака вмер, то мабуть і вам стало б жалко. Ми всі плакали, а нас двісті душ. Ми зняли з його шкуру і віддали її напхати і тоді поставимо в себе. Але довго ще нам чогось не ставатиме і не скоро забудемо ми свого вірного, чесного собаку.“

Собаці тяжка неласка.

Собака дуже не любила, щоб її мити. Побачивши, що слуга лагодиться мити її, вона так розлютовувалася, що боязько було їй приступитися до неї. І слуга нарешті зрікся мити собаку. Господиня теж боялася її мити, бо хоча собака дуже її любила, але ж купатися не любила так дуже, що могла їй покусати. Уже собаку їй бито, і їсти не давано, але нічим неможна було примусити її скоритися їй дозволити мити себе. Тоді господиня намислила показати собаці, що гнівається на неї. Вона не стала брати її з собою на прохідку; прийшовши додому, не зважала ні трохи на собаку, що примілялася до неї; як господиня сідала шити або читати, собака підходила і починала до неї лащитися; але господиня одверталась од неї. Так поминуло кілька днів. Собака весь час була дуже засмучена й нещасна. Нарешті вона вже не витри-

мала і видимо зважилася краще витерплювати зненависне купання, ніж зазнавати господиніної неласки. Одного разу вона не підійшла, а підповзла до господині і глянула на неї так, наче хотіла сказати: «Скоряюся, бо довше не може терпіти». Її зараз же взяли мити, і вона покійно витерпіла все, що їй роблено. Як же миття скінчилося, то вона кинулась до господині, виляючи хвостом і радісно гавкаючи, так наче хотіла сказати: «Тепер уже помиримося, я того заробила». Як господиня пішла на прохідку, то й вона пішла з нею рада й весела. Коли прийшов час знову митися, то собака знову почала було змагатися, але глянувши на господиню і помітивши, що вона гнівається, зараз же скорилася і дала себе мити.

Собаки довго пам'ятають.

Дарвін вивіряв пам'ять у своєї собаки. Ось як він писав про це: „У мене був собака похмурий дуже; чужих людей він ненавидів. Не будучи дома п'ять років, я, приїхавши, схотів вивірити, чи добру пам'ять має мій собака. Підійшовши до його хатки, я покликав його на ймення; собака зараз же вийшов і пішов за мною. Радощів він не виявив, побачивши мене, але слухався мене так, наче ми не п'ять років не бачились, а тільки з годину“.

Другий чоловік оповідає про свого собаку-сеттера. Собака той звичайно жив на селі, а як хазяїн поїхав на кілька місяців у гóрод, то й його з собою взяв. У гóроді, перед тим, як іти з дому, собаці що-разу надівано нашійника. На нашійникові було кільце, і як собака біг, то кільце брязкало. Собака радів, як

йому надівано нашійник, бо любив ходити вулицями. Вибувши кілька місяців у гóроді, хазяїн із собакою вернулися на село. Через три роки хазяїн знову поїхав у гóрод і собаку з собою взяв. І от першого ж разу, як хазяїн виняв нашійника і собака почув, як брязнуло кільце, він дуже зрадів. Виходить, що він через три роки згадав, що як надівано йому нашійник, то тоді він з хазяїном ішли з дому; а йому дуже подобалось бігати вулицями, тим він так і зрадів, почувши, як брязнуло кільце на нашійникові.

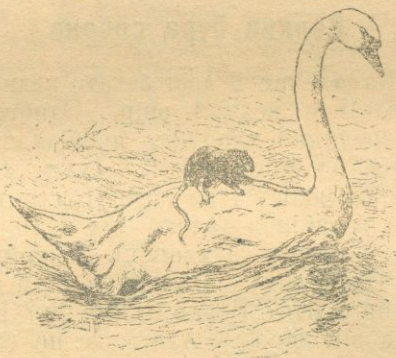
Жалісливі пацюки.

Це було на кораблі. Одному чоловікові не спалося вночі. Він лежав на ліжкові, а світло горіло. І от бачить чоловік — з під помосту виліз пацюк. Подивився пильно навкруги, понюшив носом і поліз назад під поміст. Трохи згодом пацюк знову з'явився, тільки вже не сам, а вів за вухо товариша. За цими двома ще два пацюки з'явилось. Тоді троє пацюків заходилися збирати на помості крихти і односили їх тому пацюкові, що товариш привів його за вухо. Віявилось, що той пацюк був сліпий, через те його товариші пацюки водили за вухо і годували.

Як пацюк обрятувався.

Ішли великі дощі, такі, що аж річки порозливалися. Одна невеличка річка так розлилася і розбурхалася, що наробила великого лиха: позносила будівлі, позабірала в людей безліч усякого добра й худоби; каламутні хвилі несли сіно, снопи, столи, стільці, діжки, ко-

ней, овець, корів, телят. Люде сходилися до річки і подивитися, і може обрятувати щось. І от бачуть, пливе білий лебідь, а на спині в його немов пляма. Здалека не можна було розібрати, що воно. Як же лебідь підплив до берега, тоді побачили, що то пацюк примос-

тився йому на спину, рятуючися від повіді. Тільки лебідь ступнув на беріг, пацюк зараз ізскочив з лебедевої спини і прудко побіг, мабуть вельми радий, що прирозумів, як обрятуватися од води.

Свиня яблука трусить.

Якось то дорозумувалася свиня, що яблука ростуть на яблуні і що їх звідти треба трусити: не раз певне бачила, як люде це робили. Одного разу прибігла вона в садок, підбігла до яблуньки і заходилася її трусити. По трусила, яблука попадали: вона їх поїла і

знову потрусила яблуньку. Ще впало кілька яблук,—вона й ті поїла. Та яблунька була молоденька і яблук на їй було трошки. Як свиня втретє почала трусити, то вже яблука не падали. Вона ще разів кілька труснула, прислухаючися, чи не падають. Але яблука вже не падали, і свиня пішла собі геть.

Велика бура собака

В Канаді ще й досі багато великих лісів і там ведеться всякий звір. Одного разу в осени невеликий хлопчик, пообідавши, пішов собі в ліс по якісь ягоди. Думав ходити по возліссю, та якось і не встерігся: потроху-потроху та й зайшов далеко від хати. Нарешті стало смеркатися, і хлопець повернув назад, щоб то йти додому. Повернув та й став, бо куди ж його йти? В який саме бік? Наче повз оті сосни він ішов... Але ж де не глянь, то все такі сосни, всі вони наче однакові. І повз терен проходив. Але ж і терну скрізь багато: хто-й-зна, повз який він ішов... Хлопець пішов якоюсь стежечкою—здалося йому, що не тудою треба йти. Повернув на іншу. Ішов, ішов, а хати все немає. Тоді хлопець зрозумів, що зблукався..

А тим часом дома кинулися його, і батько з матіррю пішли шукати в ліс. Усю ніч виходили лісом, шукали, гукали — і не знайшли. Вернулися додому і попрохали сусідів допомогти їм шукати.

Шість день шукали і не знайшли..

Сьомого дні вранці сусіди сказали, що вже не будуть більше шукати, бо видима річ, що хлопець загинув. Але батько й мати не

кинули шукати; плачучи никали вони в пущі, шукаючи свою дитину. Зтомлений батько сів одпочити на товстелезній дуплинастій деревині, що лежала на землі. Коли це щось заворушилося в дуплі. Він помацав рукою і намацав дитячу голівку. Глянув, аж то його хлопчик живий ще, але дуже знесилений...

Хлопчика забрали з дупла і понесли додому. За кілька день він зовсім остёрбав.

— Що ж ти їв, синку? — питалися в його.

— Ягоди, самі ягоди, — відказував хлопчик.

— А тобі ж холодно було вночі?

— Ні, тепло, бо в дуплі спала й велика буро собака і мені тепло було від неї.

Батько з матіррю і сусіди ззирнулися: собака на хуторі було небагато, а бурої не було ні одної. Виходило так, що в дуплі певне жив ведмідь і ласкаво дозволив хлопцеві ночувати в себе.

Хлопчик виріс, одружився і було в його трое дітей. І вони страх як любили слухати батькове оповідання про те, як він гостював у лісі у великої бурої собаки.

Як ведмідь добув з води паляничку.

У неділю в зоологічний сад поприходили люде дивитися на звірів, що там жили. Звичайно як туди приходють, то й їсти звірам приносять. Хтось кинув ведмедеві паляничку;

та тільки так невлучно кинув, що паляничка впала в басейн з водою. Ведмідь подивився, подумав... Мабуть не хотілося йому в воду лізти, то він і прирозумів, як паляничку добути: став край басейну і почав лапою гнати воду до себе. Він вигадав добре, бо женучи до себе воду, він з водою гнав до себе й паляничку. І паляничка не забарилася припливти до ведмедя. Тоді він витяг її лапою і ззів.

Кицька грає.

В одній господі жила кицька Топсі; дуже гарненька була: шерсть на їй біла-біла, довга

і м'яка, як наче шовкова. Ще будши кошеням, стрибала вона по стільцях та стрибнула і на відчинений рояль. Ну й злякалась же вона, бо,

стрибнувши на рояль, вона ж заграла на йому! Так і метнулася геть, як попечена.

Через кілька день знову якось не встерглася і стрибнула на рояль. Цього разу мабуть ще дужче злякалася, бо стрибнула набаси, і музика мабуть здалася їй така страшна, як грім.

Після цього ще не раз траплялося їй зачипати рояль і нарешті вона мабуть помітила, що хоч воно й страшно гремить, та лиха їй ніякого не робить, і мабуть музика їй навіть сподобалася, бо, побачивши одчинений рояль, кицька сідала на стілець перед ним і злегенька торкала лапою клавиши. І видко було, що це їй дуже подобається.

Слін жаліє товариша.

Один старий слін знесижився і впав і не міг сам устати. Привели другого слона, щоб поміг старому встати. Видко було, що цьому другому слонові дуже жалко товариша. Старого слона обмотано ланцюгом, а молодому звелено тягти за ланцюг. Він хвилини зо дві тяг, аж тут старий застогнав. Тоді молодий кинув ланцюг, заревів, повернувся до старого і хоботом та передніми ногами заходився скидати з його ланцюг.

Вдячний слін.

Це було в Індії під час війни. Там на війні бувають і слони: гармати возять, то що. Слін везе, а погонич сидить у його на спині. Одного разу, під час баталії, привезли слони гармати і мусили знову вертатися, щоб привезти ще; коли це одного погонича поранено, і він упав додолу. Він хотів устати і ніяк не

міг: що підведеться, то зараз і впаде. Слін це побачив і мабуть зрозумів, що коли його погонич зостанеться на землі, то його затопчуть, і підняв його з землі хоботом. Салдати кинулися, щоб узяти пораненого, бо слін повинен був іти по гармату, але слін не віддав їм свого погонича: він помалу обережно одніс його на безпешне місце і там положив, а тоді вже пішов по гармату.

Цей погонич завсігди був добрий до свого слона, і слін з добрість оддячив йому.

Слони дають собі раду.

Слін дуже добре вміє орудувати своїм довгим хоботом. Він бере ним їжу і кладе собі в рот; кінчиком хобота може взяти найдрібнішу річ, наприклад, намистинку; як слонові душно, то він набірає в хобот води і поливає собі спину; як мухи кусають слона, то йому дають гілку з листям, він бере її хоботом і обганяє мухи з себе. Хоботом же свійські слони роблять всяку роботу. Розумний звір часто й без людської допомоги вміє зарадити собі в пригоді. Один чоловік бачив, як під час великої спеки свійський слін пішов до сіножаті, де косили траву; там він хоботом почав брати свіжу, тільки що скошену траву і клав собі на спину. Укривши всю спину травою, він видимо був дуже задоволений з своєї вигадки, бо трава захищала спину від палючого сонця.

Другий чоловік оповідає, як один слін підійшов до сторчового очеретяного тину (там очерет дуже товстий) витяг очеретину, наступив на край, одломив шматок, узяв хоботом, подивився й кинув. Тоді витяг другу очеретину, зробив з нею так саме—і ту кинув; так

він кинув кілька очеретин і нарешті знайшов таку, якої було йому треба. Взявши її міцно хоботом, слін ступнув яко мога далі вперед лівою передньою ногою, просунув очеретину під пахву і заходився скребти себе очеретиною. Трохи згодом на землю впала велика п'явка. Тоді чоловік зрозумів, на що слін вибирав очеретину: до його присмокталася п'явка і ото він прирозумів, як її збутися.

Той же чоловік оповідає про іншого слона таке. Чоловік цей, їдучи слоном, побачив, що його дуже кусають великі мұхи, а обганятися слонові пічим, бо забули дати йому в хобот гілку з листям. Чоловік підїхав до молодих деревців, що росли край шляху і пустив слона ходюю, а сам дивиться, що далі буде. Слін заходився хоботом нишпорити серед деревців. Нарешті намацав годяще, зломив його хоботом, обчухрав, залишивши листя тільки на вершечку, подивився, що деревце довге і одломив зайве геть, тоді взяв хоботом гілку з листям на вершечку і заходився обганяти з себе мух. Видима річ, що роблючи те, про що тут розказано, слони дуже добре розуміли, що й до чого вони роблють.

Пам'ять у слонів.

Слони мають дуже гарну пам'ять. Ось, наприклад, що оповідають про їх. Один свійський слін злякався тигра і втік. Через півтора року на полюванні його пізнали серед диких слонів. Але він здичів, і як хотіли наблизитися до його, то він люто крутив хоботом, так як і інші, зовсім дикі слони. Тоді один старий мисливець сів на свійського слона, підїхав до здичілого, вхопив його за вухо

ї звелів лягти. І як тільки слін почув той наказ, якому колись корився, то зараз же де ї ділася його лютість: покірно ліг і потім уже робив усе що було казано і чого раніше його навчено.

Другий слін був свійським усього два роки і потім утік. Через п'ятнадцять років його

знову піймано; і от через такий довгий час він пригадав усе, чого навчився під час своєї двохрічної неволі.

В один невеликий англійський город приїхав цирк. У йому було чимало вчених звірів, між ними й молодий слін. Люде виходили глянути на звірів, як їх ведено, вийшов і один

чоловік, що торгував городиною та садовиною; він був добрий чоловік і любив звірів, то й пригостив слона картоплею. Слін залюбки поїв її і був дуже задоволений.

Через якийсь час цїрк знову приїхав у той же город. Слона, як і всіх інших звірів, замкнено на піч, але він якось примудрувався визволитися з під замка і ранесенько на зорі пішов собі на базарь шукати ту крамничку, що з неї йому винесено картоплі. І він її таки знайшов, але вона була замкнена. Ну, це слона не спинило: він висадив двері і почав сам себе пригощати! І чого тільки він не їв; яблука, картоплю, капусту, помаранчі, навіть якісь солодкі вряники! І все таке добре! Слін їв, аж за вушима ляцало!.. Коли це ляснула пуга, і слін почув знайомий голос. То погонич углядів, що слона немає та й побіг шукати, та ото й знайшов, як слін ласував свіженькою городиною та садовиною. Довелося слонові відбути кару за походеньки та за ласування без дозволу. Але ж пам'ять він мав дуже гарну!

Обачні слони.

Англійському офіцерові довелося бути в тому краї, де живуть слони. Настала велика спека така, що малі річки повисихали і слонам не було де напитися. Тоді вони з багатьох місць перекочували до великої річки.

Довідавшись офіцер, що в окрузі зійшлося багато слонів і вночі ходять до річки пити, схотів подивитися на їх. Дізнавшись, кудю слони ходять, однієї місяшної ночі вибрав гіллясте дерево, що стояло само собі сажень за сто од берега, зліз на його, вмотився добре і почав дожидати слонів. Години

дві сидів; уже йому й ноги помліли від того непорушного сидіння, думав, що вже й не діждеться. Коли це бачить, вийшов з лісу величезний слін, постояв, подивився навкруги і тихесенько пішов до річки. Офіцерові добре було його видко, бо місяць світив ясно, а між лісом та річкою тільки де-не-де манячили дерева. Слін кілька разів ставав і пильно прислухався та озирався навкруги. Нарешті дійшов до річки. Але не став пити воду, а тільки постояв на березі і знову, так саме дослухаючись та придивляючись, пішов у ліс. Трохи згодом він вийшов з лісу вже не сам, а з п'ятьма слонами. Він трохи не довів їх до річки і там покинув, а сам знову пішов у ліс. Офіцер догадався, що то слін поставив вартових край річки. Через малий час слін вивів з лісу велику череду слонів. Сам він ішов попереду, а череда помалу йшла за ним. Довівши слонів до п'ятох вартових, старий слін покинув їх усіх там, а сам пішов до води. Там він ще подивився, понюшив і, впевнившись, що нічого небезпечного немає, вернувся до череди і очевидячки якомось подав гасло, що можна безпечно йти пити воду, бо вся череда рушила до води.

Як уже слони покупались і понапивались, старий слін знову повів усіх у ліс.

Риби приятелюють.

Риби дуже звикають одна до одної і стають приятелями. У одного чоловіка в акваріумі було два йоржі і дуже вони дружно жили. І от хазяїн віддав комусь одного. Тоді той, що зостався, дуже засумував, так що навіть перестав їсти. Так було тижнів зо три-

Хазяїн побоявся, що йорж загине з нудьги і забрав назад другого йоржа. Приятелі дуже зраділи один одному і знову стали веселі.

Так сàме було з двома щуками і з двома золотими рибками.

Заздрий гусак.

Гусак дуже любив свого хазяїна і звичайно ввесь день терся біля його: куди хазяїн, туди й гусак. Одного разу якийсь приятель положив свою руку на руку гусаковому хазяїнові. Гусак як розсердиться, як кинеться на того чоловіка, як заходився його крилами бити, то насили його одігнали.

Моторна білочка.

Одного літа дуже добре вродили горіхи, і діти чимало наносили їх собі з лісу та й понасипали в лишівки в коморі. І от почали помічати, що горіхів менчає. Дітям це було дуже прикро й жалко. Та й як же б не було жалко: так вони находилися в ліс по тії горіхи, на зиму собі дбали, аж тут маеш: хтось забірає. Почали діти пильнувати і допильнували, що білочка знайшла в коморі дірку та й лазить туди по горішки, і носить їх собі в дупло. А до дупла далеко, аж 280 сажень, — це більш як півверстви. І схотілося дітям вивірити, чи швидко білка носить горіхи. Вони понакривали всі горіхи так, що білка не могла їх достати, а на видноці положили тільки двадцятєро. Через шість годин увійшли в комору, аж немає вже ні одного горіха, білочка всі забрала до себе в дупло. Але ж вони їй не легенько прийшлися, бо від дупла до ко-

морі й назад треба пробігти верству й 60 сажень, а скільки ж то разів довелося їй звернутися туди та сюди! Отже не лінувалась, а бігала, дбаючи собі харчі на зиму.

Як гави їдять устриць та крабів.

Про гав кажуть, що вони вельми розумні, і мабуть таки цьому й правда. Ось, наприклад, як вони дорозумувалися їсти устриці. Ловити устриці їм не треба, бо море викидає їх на беріг. Але як же добути устрице з тих черепків, у яких вона сидить? Ворона ж не може їх розклювати. От ворона йде до голови по розум і робить так: бере устрицю і летить з нею вгору яко мога вище і тоді кидає її вниз, ще й нильнує так кинути, щоб устриця впала на каміння. Як устриця впаде з високости, то черепки на їй розіб'ються; а ворона тим часом і сама злетить униз і ззість устрицю. А коли з одного разу черепки на устриці не розіб'ються, то ворона кине її і вдруге, і втретє. Так саме роблять ворони і з крабами: б'ють їх об каміння. Помітивши, об який камінь найкраще разбивається здобич, ворони так уже на його й кидають. Один природознавець каже, що об одну скелю ворони били крабів років з двадцять.

Хитра капра.

Капра ловить рибу, пірнаючи в воду. От угледить вона цілу черідку дрібненької риби і пірне до неї. Тільки ніколи не пірне вона між рибу, щоб не розігнати, а пірне осторонь і тоді плаває собі круг черідки і крилами зга-

ня дрібнесеньку рибку до купи, а сама тим часом усе ковта її, ковта, аж поки наїсться.

Війна з малпами.

В Африці на мисі Доброї Надії в казармах жили салдати, а недалеко в печерах жили малпи-павіяни. Вони частенько вешталися біля казарм, заходили і в казарми. От якось і потягли вони в салдатів дещо з одежі. Офіцер наважився одібрати в павіянів одежу; взявши десятків зо два салдатів пішов із ними так, щоб не допустити павіянів поховатися в печері. Але павіяни видимо зрозуміли, до чого йдеться. Зараз же старий сивий павіян почав щось вигукувати, малпи в один мент назбирали каміння і, як салдати наблизилися, старий павіян щось вигукнув, і його військо так сипонуло камінням на салдатів, що ті мусили тікати, не однявши в павіянів покраденої одежі.

Свійський журавель.

В одного пана був свійський журавель. Вони дуже приятелювали. В хаті журавель був звичайно біля свого приятеля, по садку вони ходили вдвох. Як чоловік вертався додому, то птах дуже радісно зустрівав його; а як чоловік по обіді лягав спочивати, птах стромляв свого довгого носа йому під плече і теж спочивав, стоячи біля свого приятеля.

Галка нагадує.

Одна пані мала свійську галку, на ймення Джек. Галка любила купатися; пані поставила в саду під деревом велику миску і що-

дня вранці наливала в неї води, щоб галка могла там купатися. Трохи згодом вона звичайно відчиняла в своїй хаті віконниці, що були з середини, і вікна. Одного разу, одчинивши віконницю, пані побачила, що галка сидить проти вікна. Тільки пані одчинила вікно, галка почала розпускати крила, обтрусюватися і т. и. Одно слово почала удавати, що вона купається. Тоді пані згадала, що це ж сьогодні вона не налила галці води і та їй нагадує про це. Вона зараз пішла і налила в миску води.

Уважні пташки.

Одна пані бачила, як якась малесенька пташка сідала на маківку і хитала її. З маківки висипалося кілька мачинок. Пташка збирала їх тоді знову хитала маківку, щоб ще натрусити маку.

А то голуб був такий хитрий, що примудрувався здубувати собі вівса. Як хазяїн надівав коневі торбу з вівсом, то звичайно трохи вівса розсипалося, і голуби збирали його. От одного разу голуб визбирав увесь овес, тоді як кинеться коневі на голову! Кінь злякався, мутнув головою, і через те з торби висипалося трохи вівса. Голуб визбирав його і знову кинувся на коня, щоб той мотнув головою і ще трохи вівса розсипав.

Пташиний суд.

Оповідують, що в Шотландії влітку можна бачити таку подію. На якийсь шпиль, чи на поле починають злітатися ворони; злітаються звідусіль і все на одно місце, так наче

їм загадано туди летіти. Злітаються день, іноді навіть два. Нарешті починається мабуть суд. Кричать, кричать страшенно; потім починають бити двох чи трьох своїх товаришів. Як уб'ють, тоді знову порозлітаються.

Таку саме подію бачив чоловік в Індії. Назліталось сила ворон, посідали і заходились лементувати. Довго лементували. Після того всі знялися вгору. П'ятеро заходились бити одного, а всі останні кружляли коло їх. Нарешті побита ворона впала додолу. Чоловік підбіг, щоб її взяти, але вона вихопилася йому з рук і полетіла низенько над землею у чагарник. Ворони, страшенно кричучи, покрутилися над чоловіком і тоді полетіли в той бік, куди подалася побита їх товаришка.

А то граки судили галку. Назліталось їх багато, посідали всі, а посередині галка. Перша почала говорити галка, а граки слухали. Потім почали кричати граки, а галка слухала. Тоді знову залемтували граки. І кілька разів кричали то граки, то сама галка. І мабуть таки галка зуміла виправдатися, бо її не бито, а пущено летіти додому, — вона жила на дзвіниці. І граки порозліталися.

А в одному селі бачили люде, як на одну хату до бузькового гнізда назліталися бузьки. Вони довго про щось клекотіли, а тоді кинулись на буслицю і вбили її.

Про граків.

Граки страшенно бояться людини з рушницею. Мабудь упевнилися вже вони, що від рушниці буває їм велике лихо. Але хоч і як вони рушниці бояться, а тікають од неї тільки

тоді, як ще нікого з їх не вбито; а як людина стрельне і влучить у грака, і він упаде, тоді товариші його не кидаються тікати, а страшно кричать і кружляють над пораненим чи вбитим і то той, то той злітають до його, наче хочуть сиитатися, чому він не летить до їх. Один чоловік стрельнув, і один грак упав. Він узяв його, і поранений птах бився у його в руках. А ціла зграя граків кружляли і кричали; і враз один пролетів над пораненим так близько, що мало не черкнувся крилом об його. Убитого грака почепили на дрючку на полі. То ще й тоді кілька граків прилітало до його. Але мабуть упевнилися, що вже нічого не вдіють, що він уже не полетить із їми, і тоді вони зовсім не стали літати на ту ниву.

Кара злодіям.

Молоді граки, як почнуть мостити собі гніздо, то иноді допускаються злодійства: побачуть, що якесь гніздо зосталося порожнє, бо хазяї обое десь полетіли, то вони й почнуть з його хвойдинки витягати та на своє гніздо носити. Але ж це ніколи їм не минається. Граки, прилетівши до свого гнізда, бачуть яку їм шкоду зроблено і мабуть жаліються громаді своїй на злодіїв, бо незабаром граків з восьмеро чи й більше налітають на гніздо молодої пари і геть чисто ростягнуть його. Тоді молода пара вневняється, що злодійством не проживеш і починає вже чесно здобувати собі деревню на свою хату.

Пташка-чепурушка.

В Австралії ведеться пташка завбільшки з нашу горлицю. Вона в'є собі гніздо круг

дерева: зриває з однієї рослини стеблинки з листям і з їх в'є гніздо. Листя на тій рослині довго не в'яне і гніздо довго буває зелене. А перед гніздом ті пташки роблять собі садочок. Наносять вони моху зеленого, вистеляють ним землю перед гніздом, а на йому пороскладають квіти, ягоди, чепурні печерички, комахи. І пташки пильнують, щоб у їх у садочку завсігди було чепурно; а як квітка зав'яне, чи ягода або печеричка нечепурна стане, то пташки викидають зопсоване геть, а замість його кладуть нове.

А то ще єсть такі пташки, що гуртом роблять собі так ніби альтану і перед нею роблять теж ніби садочок. В алтані вони не живуть, а тільки злітаються туди бавитися.

Дбайливий ятлик.

В Америці, а саме в Каліфорнії ведеться зелений ятлик. Хоч там зима і не вельми холодна, так що і сніг не завсігди буває, але все ж зима — то не літо і не так легко тоді їжу здобувати, як улітку. То ятлик цей і дбає собі їжу на зиму. На соснах та на дубах він у кори видовбує дірочки і стромляє туди жолуді. І так міцно він їх туди забиває, що людина насилу зможе витягти. І густо, густо настромляє він жолудів, а тоді й не бідкається їжею, бо під холодний час летить до своїх коморь та й годується.

Пташки переносять яєчка.

Птахи дуже піклуються про свої яйця і як помічають якусь небезпеку, то навіть переносять їх в инше місце. Один чоловік ба-

чив, як пара соловейків переносили яечка з свого гнізда в інше місце, бо до їхнього гнізда підступала вода. Кожне яечко вони несли вдвох. Переносять пташки яечка і тоді, коли помітють, що хтось наглядів їх гніздечко.

Одній курці помостили в ящиківі і положили яйце на поклад, щоб вона там неслася. Але їй мабуть не сподобалося, що ящик так стоїть, що кожне туди заглядатиме. Вона перенесла поклад у інший ящик, геть, далі. Знову переложили поклад у перший ящик, і знову він опинився у дальшому ящиківі. Дивувалися, як його курка переносить; нарешті підглядили, що вона бере його шиєю і так несе.

Пташка-швачка.

Чоловік, на прізвище Форбс, бачив в Індії, як пташка-швачка робила собі гніздо. Вона вибрала рослину з широким листям, на збирала бавовни і носиком та ніжками накрутила з неї ніби валу; тоді дзьобиком по проштрикувала в листі дірочки і позатягала в їх той вал. Так і пошила собі пташка гніздечко.

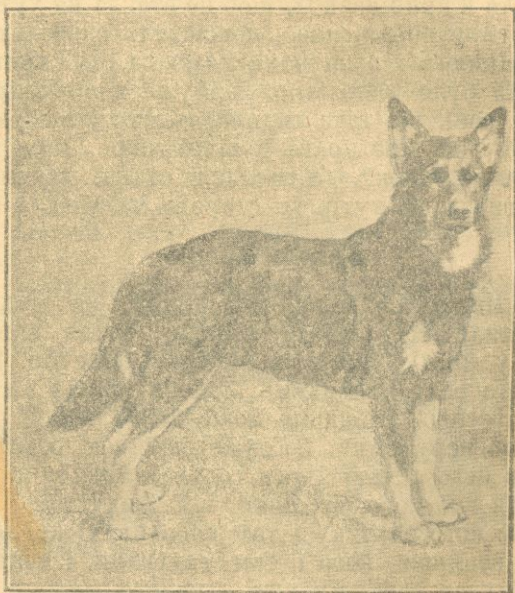
Чабанська собака.

Хуторянин продав чималу отару овець і дав покупцеві свою собаку, щоб допомогла одігнати отару до нового хазяїна за тридцять п'ять верстов. З покупцем він так умовився,

що, пригнавши овець, той нагодує собаку і пустить, а вона вже знайде дорогу до свого хутора.

Покупець разом з собакою погнали отару.

Поминуло вже кілька днів, а собака не вертається додому. Вже хуторянин і турбу-

ватися почав, боявся, чи не спіткала його вірну собаку яка лиха пригода.

Коли це раненько на зорі збудила його якась тупотнява в дворі. Він глянув у вікно і побачив свою собаку і цілу отару овець.

Придивився пильніше, аж то вівці його—ті, що він перед тиждем продав.

Хуторянин здивувався і почав довідуватися, як це так сталося, що вівці вернулися. Ось що виявилось: собака дуже сподобалася тому чоловікові, що купив вівці, і він наважився zostавити її в себе. Пригнавши з собакою вівці, він накинув собаці на шию ланцюг та й прив'язав її, щоб не втекла на хутір.

Але собаці якось пощастило визволитися од ланцюга і вона помстилася за ту кривду, що їй було заподіяно. Мабуть вона зміркувала собі, що така людина, яка хотіла вкрасти собаку, не має права й вівці мати. Вона побігла на толоку, де паслася отара, заняла її і погнала на хутір до старого хазяїна.

Вдячні лелеки.

На одній німецькій школі, на дахові, змостили собі гніздо лелеки. Через якийсь час у гнізді з'явилися маленькі лелечки. І от одного разу маленький лелека випав з гнізда. Вчитель знайшов його біля дверей: він лежав нерухомий, бо дуже забився. Вчитель узяв його в хату і там годував його та піклувався про його, аж поки він видужав. Тоді бдніс його на луку і там посадив. Старі лелеки знайшли його і там годували, і вчитель одвідував його. Як уже в малого лелеки вирости й зміцніли крила, так що він зміг літати, то старі лелеки забрали його в гніздо. Але що-дня, як учитель виходив на луку проходитися, молодий лелека прилітав до його і ходив поруч із ним. Це було таке диво всім, що навіть приходили дивитися, як учитель з лелекою прокожується, а діти юрбою бігали

круг їх. І лелека нікого не боявся, бо з ним був його приятель і оборонець.

А то кажуть, що в Брюсселі (город у Бельгії) один ткач теж знайшов малого лелеку, що випав з гнізда, і взяв до себе. Він панькався з ним, як із малою дитиною, бо жив собі сам-один, і лелека став йому за дитину. Вже лелека й виріс зовсім, а добродія свого, старого ткача не кидав. Щодня було ткач сідає за верстать ткати, а лелека злетить на жердку над верстаттю і сидить там. Старий гомонить до його, розповідає про свої справи, про радощі й горе, а лелека слухає уважно, так наче й справді щось розуміє. Прийде час їсти, то їдять удвох. Дуже вони собі приятелювали.

Аж ось дожив старий ткач свого віку вмер.

Прийшли люде, лелеку вигнали з хати і почали ткача лагодити в далеку дорогу. Лелека весь час кружляв над хатою. От уже старого понесли на цвинтарь і поховали...

Зосталася пустокою ткачева хата, а лелека не хотів її покидати. Політає, покружляє над нею та й спутиться і сяде біля хати. А потім уже й літати не здолів, а тільки сидів зажурений, самотній... Та так біля хати і вмер, зжурившись за своїм приятелем.

Малпа обрятувала дитину.

У одного чоловіка жила велика малпа оранг-утан. Чоловік її дуже любив, та й вона любила і його, і малу дочку його. І от одного разу сталася в будинкові в того чоловіка пожежа. Звісно, всі поперелякувалися, почали витягати з хати речі. І з переляку так запа-

морочилися всім голови, що забули всі за дитину. А воно собі спало. Як же про його згадали, то вже не можна було ввійти в будинок, бо вже горіли сходи.

Що його в світі божому робити? Батько вже кинувся бігти до сходов. Звичайно що не обрятував би він дочку, бо зараз же на сходах полум'я спалило б його. Люде вхопили його, щоб не пустити в огонь, коли в цю хвилину відчинилося вікно в будинкові, спершу висунулася з його лапа в шерсти, а потім виліз і ввесь оранг-утан з дитиною; дуже обе-

режно зліз він по ринві додолу і положив дитину на руки няньці.

Собака й вівці.

Одному чоловікові довелося бачити таку подію.

Тече річка неширока, але глибока і місток через неї зроблено. На березі з'юрмила-ся отара: вівці мусять перейти через місток на той беріг, але страшенно бояться. Собака чабанський що-сили гавкає на їх, підгонить. Задні вівці лякаються гавкання і посуваються наперед; а передні поступаються назад, бо на місток бояться йти і напірають на задніх. Собаці вже сили не стає підгонити, а хазяїн сидить собі осторонь і не втручається: мабуть певний, що собака сама дасть раду. І собака таки прибрав ярміс. Вівці ж так з'юрмилися, що пройти поміж ними не можна. То собака скочив на їх, пробіг по спинах до містка, схопив за шию вівцю, потяг її аж насеред містка і там пустив. Почувши під ногами не воду, а поміст, вівця перестала боятися і побігла, а те бачивши, побігли за нею й інші вівці. Собака сів збоку і пильнував, щоб уся отара перейшла через місток, а тоді й сам побіг за нею.

Як учать собак.

Багато цікавого оповідають про славетних сен-бернарських собак, що рятують людей на височенних снігових альпійських горах. На горі Сен-Бернар стоїть монастир і в йому держать ченці отих собак. І вони вже не одну

сотню людей обрятували од смерти, вишукуючи їх серед снігів та криги.

Один мандрівець бачив, як сенбернарські собаки обідали. Як прийшов час обіду, всі собаки посідали в ряд, перед кожною поставлено миску з їжею. Чернець ходить перед ними, гомонить до їх, лащить. Собаки сидять і не кидаються до їжі. Нарешті чернець каже:—«Іжте!». —

Тоді всі вони починають їсти. Як же часом якесь молоде цуценя, не дїждавшись того слова, почне їсти, то зараз же старіший сусіда сіпне його за вухо, і цуценя схаменеться і сидить тихо.

А то один англієць учив свою собаку, пуделя Вана, висловлювати, чого йому хочеться. От як він про це оповідав:

— Почав я з того, що став класти в одну миску їжу Ванові і накривав її дощечкою, на якій написано було: «їжа»; біля тїї миски становив другу, порожню і накривав її дощечкою без напису. Через кілька часу Ван добре навчився розбїрати, в якій мисці їжа. Потім я написав на дощечці: «пусти з хати!» і Ван навчився розуміти, що то визначає. Потім він довідався, що значить напис „кістка“ і ще кілька слів. Я перемішую дощечки з написом і

без напису і загадую Ванові принести мені дощечку з яким небудь написом, ну, скажемо: „пусти з хати“. Він вибірає ту дощечку приносить мені. Іноді він помиляється і приносить не ту дощечку, але це трапляється дуже нечасто. От, наприклад, учора він дев'ять

разів поспіль приніс мені дощечку з написом „їжа“, хоч я що-разу инакше розкладав дощечки. І вже він розуміє, що принести дощечку, на якій написано „їжа“, це все одно, що попрохати їсти.

Розумний джек.

Белла з Джеком були великі приятелі. Белла була дівчинка, а Джек—собака.

Одного разу вони гралися вдвох: бігали, гонилися одне за одним. Нарешті Белла чогось розгнівалась на Джека і сховалась у

шахву. Джек підбіг до шахви, став на задні лапи, а передніми зачинив дверки, а вони й замкнулися. І от Белла опинилася в шахві замкнена, бо з середини дверок не можна було відчинити. Вона почала кричати, бо вже їй не ставало чим дихати; але крику ніхто не чув, бо всі були в нижньому поверсі. Ніхто не знав, що Белла замкнена в шахві, сам тільки Джек знав. Він шкрябав дверки, щоб одчи-

нити, але дверки не відчинялися, а бідолашна Белла стукала в їх що-сили і кричала. Тоді Джек збіг у нижчий поверх і кинувся до старої куховарки. Він вив, вищав і тяг куховарку за спідницю. Куховарка спершу була злякалася і подумала, що Джек стерявся. Але він нильно на неї дивився і все тяг її кудись за спідницю. І вона зважилася нарешті піти подивитися, куди він її тягне. Джек зрлів і побіг уперед, а куховарка йшла за ним. Ось

Джек повернув на сходи на вищій поверх і все озирався, чи йде за ним куховарка. Нарешті привів її до шахви і почав ще дужче вити й вищати. Куховарка одчинила шахву, аж там Белла вже непритомна. Ще як би хвилин кілька не відчинили шахву, то дівчинка вмерла б без повітря.

От зрадів Джек, як Белла нарешті опритомніла! Кільки день він не відступав од неї і навіть під час обіду лежав біля неї, хоч раніше й не бував у їдальні, як там їли, бо йому ще змалку було це заборонено.

Собаки ховають хвойдину.

Одна пані так оповідала про свою собаку:

— Років може з двадцять поминуло, як у нас був собака—білий пудель, і ми всі дуже його любили. Як і всі пуделі, він дужа любив носити щось у зубах. Був дуже розумний і швидко навчався розуміти все, але мав одну хибу—любив красти.

Чимало він крав і так воно йому все легко миналося. Але одного разу, скористувавшись з того, що в кухні не було нікого, він увійшов туди і взяв великий періг, спечений на обід, і пішов з кухні, зачинивши за собою двері—цього я сама його навчила.

Куховарка перелякалася, побачивши, що періг зник. Виявилось, що вкрав його пудель, і я наважилася нарешті суворо покарати собаку. Ждала тільки випадку піймати його на гарячому вчинку.

Дождати довелося недовго. Він щось украв, і я покарала його хвойдиною, та ще тією, що він сам приніс у зубах.

Другого дні я пішла з дому і собака зомною; я дала йому нести хвойдину. Тільки вийшли ми з двору, мій собака як чкурне! Я кричу, кличу його, а він біжить чим дуж далі. Убіг у ліс, кинув хвойдину десь у кущі і прибіг до мене веселий. Я зрізала другу хвойдину і знову дала йому нести. Він і ту запровадив у кущі. Але з того часу перестав крас-

ти і дуже не любив, як йому нагадувано про кару.

Другого собаку теж покарано було за щось хвойдиною. Він помітив, куди хазяїн положив хвойдину, вибрав зручний момент, ухопив хвойдину і побіг з нею з хати. Десь він її заховав і тоді веселий прибіг у хату.

Свійська риба.

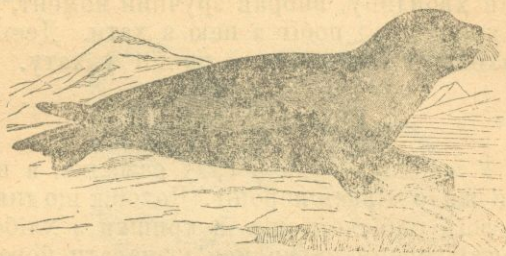
У чоловіка була в саду сажалка, а в сажалці жило кілька коропів. Чоловік що дня кидав своїй рибі черваків і кришки з хліба, і нарешті коропи навчилися пізнавати його. Як він приносив їм їсти, то вони підпливали близьенько і хапали їжу. Як же чоловік приходив не сам, а з кимсь чужим, то вони, веледівши чужу людину, пірнали і ховалися під каміння. Потім ще вони звикли до дівчини, що приносила їм хліба. Дівчина кликала коропів, і вони підпливали до берега і їли хліб, що дівчина їм кидала.

Свійський тюлень.

Один чоловік, живучи над морем, піймав собі малого тюленя і став його держати в себе. Тюлень був тихий і ласкавий і любив свого хазяїна. Ї от сталося колись так, що хліб у тому краї не вродив і почався голод. Темні люде подумали, що то через тюленя хліб не вродив, і почали вимагати, щоб тюленів хазяїн убив тюленя. Але той не схотів. Тоді люде вхопили бідолашного тюленя, кинули в човен, одпливли від берега і кинули тюленя в море. Трохи згодом тюлень виплив з моря і приліз до свого хазяїна.

Годі його знову вхопили, кинули в човен і повезли кидати в море; а везучи, повиколоювали бідній звірині очі і казали:

— Тепер уже не вернеться.

І справді тюленя довго не було. Але одного разу, в той час, як на дворі лютувала буря, хазяїн тюленів почув, що ніби стогне хтось під дверима. Він одчинив двері і побачив свого тюленя. Бідна сліпа звірина таки долізла до тієї хати, де їй гарно жилося, таки знайшла ту людину, що була до неї добра. Але на це бідолаха-тюлень так багато сили потратив, що вже не міг жити і вмер на порозі в свого доброго хазяїна.

Свійський вовк.

Вовки чимало шкоди роблють людям: крадуть овець, телят, свиней. Часом, як бувають дуже голодні, то нападають навіть на людей. Але як що вовка взяти ще зовсім малесенького, то можна зробити його свійським. В одній пані був свійський вовк і ось що вона про його розповідала:

— Мій чоловік купив троє вовчат таких малесеньких, що тільки ще почали дивитися. Мені схотілося zostавити їх у себе, і

Вони з місяць прожили в селу, в альтані. Щоразу як в кликала в дворі своїх собак, то й вовченята кидалися до мене і лацкились. В гладила їх і давала їсти, і вони, наївшись, йшли знову в свою альтанку. Через місяць двох вовченьків ми подарували знайомим, а одного зоставили собі. Зоставшись само, вовченьки все терлося коло мого чоловіка або коло мене. Просто аж дивно було, як воно любило бути біля нас. Лімо ми з думу і воно з нами; сядемо спочити і воно ляже біля нас. А тільки хто чужий наблизкався до нас, то зараз гарчало і вишкрявало зуби. Як в починала його за те картати, то зараз змовкало і починало лизати мені руки, але тільки дивилося на того, хто до нас підходив.

Вовченьки ходило в нас по всіх хатах, заходило і в кухню; любило гратися з дітьми і лизати їх. Так було п'ять місяців, поки воно виростало і стало вже вовком. Тоді ми чоловік сказав, що вже треба його прив'язати, бо працюється з дітьми, він може їх подривати; а як що побачить кров на їх, то може набити великого лиха. Але й після цього в часті брала його з собою, як йшла проходитися. До нас часто приходили люди з села, і вовк страшенно вищав та махав хвостом, а як приходили і гладили його, то нюшив, чи немає в колі і гланди його, то нюшив, чи немає в колі і гланди його. Бувало, що хтось навісиче загля вовка кляв у кишеню шматок хліба.

І в він дуже багато. Нашим собакам він дозволяв їсти разом із ним; коли ж приходила чужа собака, то гарчав і протанав. Щоразу як в виходила в двір, він починав лизати й вищав; а як підходила до його хатки, то став-

вав на задні лапи, передні клав мені на плечі і лизав мене. А як я йшла від його, то жалібно вив. Потім вовчик заприятелював з однією собакою і прийняв її жити до себе в хатку. Як собаці давано м'яса, то вона не їла сама, а несла до вовка і їли вдвох. І вовк так саме ділився з нею їжею.

Кішки приманюють пташок.

Діти сипали в саду кришки горобцям. Кішка й помітила, що як посиплють кришки, то прилітають їх клювати горобці. І вона почала засідати за кушами на горобців. Але не довго їй з тим щастило: за кушами був мур, і горобці, сидючи на йому, чудово бачили кішку і не летіли до кришок. Кішці докучало дожидати і вона йшла собі геть; тоді горобці пурхали до кришок і мерщій ханали їх.

Та ця кішка була ще не дуже хитра. В другій господі була хитріша і ховалася краще, через те їй щастило іноді ніймати пташку. Одного разу сталося так, що пташки чомусь не прилетіли клювати крихти: може кішку побачили, що вона засіла на їх, а може й через що инше. Кришки лишилися на землі, а вночі притрусив їх сніг. Другого дні вранці хазяїн з вікна побачив, що кішка розгрібає сніг. Хазяїн почав нильнувати, чого вона шукає і побачив, що вона повигрїбала з під снігу кришки і пороскладала їх по снігу, а сама сховалась і почала дожидати пташок. Потім ще двічі бачили, як ця кішка вигрїбала кришки з під снігу.

Але третя кішка повершила ціх обох. Помітивши, що пташки прилітають клювати кришки і тоді зручніше їх ловити, вона од-

ного разу сама приносила кришки і розклала по снігу; це робила вона видимо на те, щоб приманити кришками пташок.

Малпа карає собаку.

Два хлопчики італійці ходили вулицями з катеринкою та з малпочкою. Один хлопець грав на катеринку, а другий зоставляв малпочку штукарити, і малпочка такі кумедні штуки виробляла, що завсігди багато людей спинялося, щоб подивитися на неї. Ото так ті два хлопці заробляли собі гроші на прожиток.

Одного разу на малпу кинулась собака і покусала її. Хлопцям було дуже жалко своєї малпочки, і вони надумали навчити її покарати собаку.

Прийшовши додому, один хлопець став на руки й на ноги і почав гавкати по собачому, а другий скочив на його верхи і удавав, що тяга його за волосся і б'є палкою по голові. Малпа сиділа тихенько і пильно дивилась на хлопців.

Другого дні хлопці пішли з малпою знову туди ж, де були вчора і от там знову тая ж таки собака кинулась була до малпи. Та малпа тепер уже була обачна. Вона не подалась собаці, а мерщій стрибнула їй на спину. Тут хлопець дав їй палку, і малпа заходилась скубти собаку та бити палкою по голові. Довелось визволяти собаку від неї. Після цього собака вже боялась усякої малпи: як заглядить було малпу, то чим дуж тікає куди видно.

Некликані гості.

Один чоловік, що довго жив в Індії, любив оповідати про те, як до його та до його жінки прийшло в гостину кілька десятків малп. От як він оповідав:

— Я одружився в Індії і наняв собі будинок, що стояв серед великого гаю. До найближчої європейської оселі було верстов з чотирнадцять. Ми приїхали туди вранці. Жінка пішла вмитися та передягтися після подорожі, а покоївка готувала сніданок на веранді. Тільки застукала вона тарілками, в ту ж мить з високих буків, що росли круг будинку, і з інших дерев, що росли геть далі, почали злазити малпи. Їх було кілька десятків. Вони приходили і по одній, і по двоє, і цілими сем'ями і тихо, поважно сідали на веранді. Сказав би, що то глядачі сходяться дивитися на театральну виставу. Як сніданок уже був готовий і малпи всі посідали, я пішов кликати жінку:

— Снідання на столі, і гості дожидають тебе, — сказав я.

— Які гості? — спитала вона, — я думала, що ми тут самі і не прибіралася до гостей.

— Не турбуйся! — сказав я. — Наші гості не такі, щоб до їх прибіратися. Вони самі все в одному вбранні ходять.

І здивувалася ж жінка, як вийшла на веранду!

Серед великої веранди стояв стіл, а навкруги всю веранду засіли малпи і так тісно, що не було й маленької місциночки порожньої. Вони сиділи й на поручатах, і на сходах. Сиділи тихо, поважно; тільки очі їм блищали та ворушилися маленькі кругленькі вуха. Жін-

ба весело засміялася і сіла за стіл. Малпи сиділи все такі ж поважні.

— Як ти думаєш, чи їстимуть вони, як їм дам?—спитала вона.

— Спробуй!

Вона взяла шматок хліба і кинула малпам.

Враз усі малпи підскочили вгору і збилися всі в одну купу. Я ще ніколи нічого такого не бачив. Але через якусь хвилину вже всі вони знову сиділи такі ж поважні, як і попередю, так наче нічого й не було.

Жінка кинула їм другий шматок потім третій, четвертий. І що-разу було однаково: всі малпи підстрибували, збивалися вкупу, а за хвилину вже знову поважно сиділи так, наче нічого й не було. Нарешті ми й сами поснідали і малпам віддали все, що могли, тоді встали і пішли в хату. Малпи теж повставали, поважно посходили зо сходів і позникали в гаю.

Як тигра лічено.

В звіринці був тигр, сидів у залізній клітці. І от йому кіготь уріс у палець, а це ж страшно боляче. Тигр иноді аж вив з болю. Треба було кіготь спиляти, але як же це зробити? Тигр був страшно дужий і страшно лютий, як же до його приступитися? Думали, міркували і нарешті зміркували зробити такі пристрої, що тигра притисли до залізних ґрат у клітці, на лапу накиннули петлю і витягли її з клітки. Тоді лікарь заходився пиляти кіготь.

Після цього лапа в тигра перестала боліти і він видимо зрозумів через віщо, бо через якийсь час, як заскабив уже иншу лапу, то вже сам висунув її з клітки крізь ґрати і дався витягти скабку.

Собача прихильність.

Один чоловік оповідав про своїх собак — Перед кількома роками я їхав верхи і дві мої собаки бігли біля мене. І от я впав з коня і зламав собі ногу. Подивились би ви, яке це горе було моїм собакам! Вони розуміли мабуть, що мені треба допомогти, а вони цього не можуть зробити, і вони гавкали й вили, щоб когось прикликати. І нарешті таки

докликались: прийшли люде, побачили мою лиху вригоду і мене на ношах понесено додому. Собаки бігли по обидва боки, а як люде, що несли мене, втомлялися і ставили ноші на землю, щоб одпочити, собаки лащилися до мене.

Нарешті мене принесено додому, лікарь полагодив мою бідолашну ногу, і я лежав у

своїй хаті. Мені сказали, що мій собака на ймення Падді, лежить уже кілька день біля стані, мабуть дожидає, що я прийду в станю, візьму свого коня і поїду верхи.

Одного разу, як листоноша приніс газету, мій слуга дав газету Падді і сказав.

— Понеси панові!

Падді вхопив газету і за хвильку був уже в мене в хаті. От зрадів же він, як мене побачив! І вищав, і стрибав, і лащився, і лизав

мене. З того дня він що-дня брав у листоноші газети і листи, які мені приходили, приносив до мене і клав на ліжку.

Х Як малпа знайшлася.

Малпи добре вміють удавати людей і швидко навчаються всякого штукарства. Їх купують і держать для втіхи. В клітках малпи дуже нудьгують і через те їх здебільшого держать на волі. Вони й на прохідку ходять з своїми хазяїнами, дуже до їх звикають і довго пам'ятають. Але часто малпи купують і за-для заробітку. Оті люде, що по городах ходять з катеринкою та грають, добувають собі часом малпу і вивчають її танцювати, як катеринка грає. Так вони більше заробляють грошей, ніж тоді, як тільки грають на катерику.

В одній сем'ї жила маленька малпочка, і дуже її любили всі: і діти й великі. І от малпочка десь поділася. Шукали її, людей розпитували,—не знайшли. І дуже всі за нею жалкували.

Одного разу господиня тієї малпочки йшла вулицею і бачить, що купка людей стоїть біля катеринки. Катеринка вже переграла, і хазяїн її ходив з брилем у руці, збирав гроші з людей за те, що слухали та дивилися, а на катеринці сиділа малпочка. Вона, бідна, дуже втомилася і сиділа сумна-сумна.

Пані підійшла ближче. Малпочка глянула на неї, стрибнула їй на плече і почала до неї лащитися.

Пані пізнала, що то її малпочка і сказала, що візьме її. Але катеринщик розсердився, почав кричати і вневняти, що він купив малпочку десь далеко і давно вже.

— Ну, чим ви докажете, що малпа ваша? Докажіть!—кричав він.

— Добре!—сказала пані.—Журко, а де в мене горіхи?—спитала вона в малпочки.

Малпочка швидко зсунулася з плеча до кишені і почала швидко шукати в їй горіхів.

Тоді всі люде, що тут були, сказали, що малпочка безперечно панїїна, і тоді пані пішла додому з малпочкою. Уже ж і зраділи діти, побачивши свою Журку! Та й вона не менше раділа, що вернулася туди, де їй гадно жилося, де її любили й не мучили.

Хитрощі.

В одній господі була маленька собачка Топсі, дуже розумненька і втішненька. Влітку сем'я снідала на ганкові, і Топсі давано шматок м'яса; тільки їла вона його не на ганкові, а на траві перед ганком. Побачили дві ворони, як снідає Топсі, і їм схотілося подасувати її сніданням. Вони підлетіли до собачки і почали однімати в неї м'ясо; але вона так вишкірила зуби і так на їх гарикнула, що вони мерщій подалися геть. І так було не раз. Але воронам таки дуже кортіло одняти в Топсі снідання. Одного разу, піймавши знову облизня, вони сіли на дерево і почали кракати одна до одної, так ніби розмовляли. Потім знялися з дерева і підлетіли знову до Топсі і одна боляче вкусила Топсі за хвіст. Топсі завищала і повернулася назад, а друга ворона тільки того й дожидала: вона мерщій підлетіла і вхопила м'ясо.

Хоча ворони своїми хитрощами зробили Топсі прикрість, та вона навчилася в їх і собі хитрувати. Дуже вона любила лежати на великому старому кріслі: скрутиться, зібгається

та й лежить собі. Але иноді до господарів приходив гість з великим собакою. Собаці теж сподобалося лежати на кріслі, і він було заляже Топсіне місце та ще й гарчить на Топсі, щоб та й близько не підступала.

Після пригоди з воронами Топсі прирзуміла, як їй прогнати велику собаку з крісла. Топсі не було в хаті, як великий собака прийшов і ліг на крісло. Прибігла Топсі, аж бачить, її ворог уже заліг її місце. Як же загавкає Топсі, як кинеться бігти! А великий собака подумав, що Топсі жеветься за кимсь, — як схопиться з крісла, як побіжить! А Топсі тим часом оббігла навкруги та другими дверима вскочила в хату, лягла й лежить на кріслі. Прибіг великий собака, аж уже Топсі лежить на кріслі. Великий собака зрозумів мабуть, що Топсі його піддурила, мовчки пішов собі од крісла і ліг долі в кутку.

Мудра кицька.

На столі стояв кухлик із молоком. Кицька

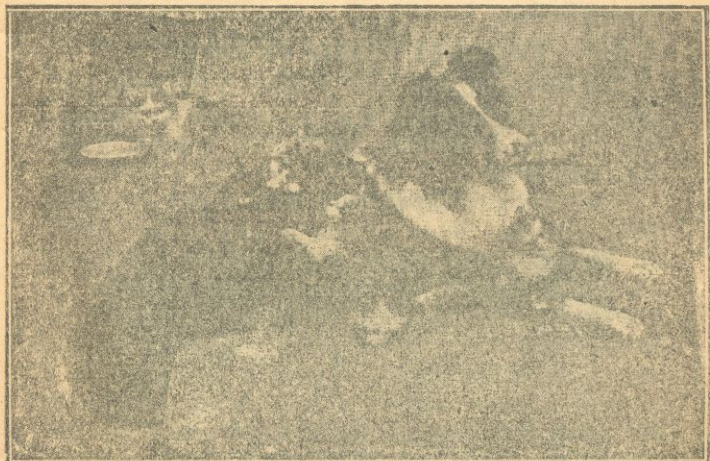

його побачила і схотілося їй молока. Скочила на стіл та до кухлика. Аж тут лихо — голова в кухлик не влазить. Так гарно молоко нахне, а язиком до його кицька не сягне. Засмутилася кицька, але не надовго, бо скоро зміркувала, що ро-

бити, щоб молочком поживитися. Вона почала вмочати лапку в молоко і обсмоктувати її. Вмочить лапку, обсмокче з неї молоко і знов умочає. Так і застали її над кухликком, як вона добувала з його молоко.

Жаліслива собака.

В одній господі кішка навела кошенят і, як то звичайно ведеться, господарі попорядкували кошенятами: одно лишили собі, одно призначили комусь подарувати, а одно дали слuzі, щоб

утопив. Слуга поніс кошенятко до ставка, і собака побігла з ним. Слуга кинув кошенятко в воду,—собака теж стрибнула в воду, вхопила кошенятко і положила на березі. Слуга вдруге кинув кошенятко в воду,—собака знов витягла його і положила на березі. Слуга втретє кинув кошеня в ставок. Собака теж стрибнула

в ставок, узяла кошеня в зуби і перепливла на другий беріг, а тоді, з кошеним в зубах, оббігла круг ставка і принесла кошенятко додому. В кухні топилося, бо куховарка варила обід. Собака лягла проти огню і кошенятко положила біля себе.

Тоді вже й людям стало сором, що собака жалісливіша за їх, і вони вже не займали кошеняти. А як удруге навела кішка кошенят, то вже їх не закидали, і всіх трьох zostавили в себе, щоб подивитися, що собака робитиме. І собака вельми приятелювала з кошенятами.

Гайворон пізнає людину.

Один англієць мав у себе свійського гайворона. Він його піймав ще малим і вигодував із рук. Гайворон довго жив у його, а потім десь зник.

Поминуло після того вже з рік. Одного разу англієць ішов полем, а над полем літала велика зграя гайвороння. Коли це один гайворон підлетів до англійця, сів до його на плече и почав до його лащитися. Англієць пізнав, свого гайворона і зрадів йому. Але гайворон не дався йому до рук. Він пурхнув і вже не сідав чоловікові на плече, а довго кружляв над ним. А потім знявся високо і полетів до свого товариства. Мабуть любіше йому було жити з товариством на волі, ніж хоч і в доброго чоловіка, а все ж у неволі.

Про куликів.

Кулик—маленька болотяна пташка з довгим дзьобом. Він ним випорнає собі їсти там, де пташка з коротким дзьобом нічого не здобуде. Гнізда свої кулики мостять на березі в піску, на сухенькому.

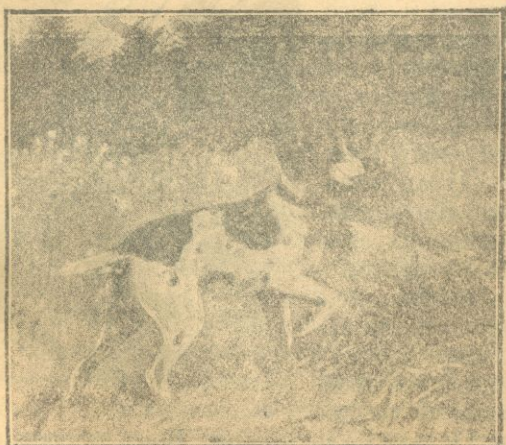
Як малі кулички трохи підростуть, а літати ще не вміють, то мати бере їх і по одному перетягає на болото. Там багато черв'яків і всякої їжі, і мати вчить куличків знаходити собі їжу. Як же вони понаїдаються добре, то мати знову перетяга їх з болота в сухе гніздо.

Курка й миші.

На одному хуторі була курка, що страшенно не любила мишей. Вона знала всі мишачі нірки. І оце було стане над ніркою і стоїть, стоїть, аж поки мишка виткнеться з нірки; тоді враз хіп її дзьобом і несе. Однесе аж на луку і там кише. І так чимало мишей вона виловила, а чим вони їй завинили, того ніхто не знав.

Догадливий собака.

Був холодний день узімку. Зранку було холодно, а надвечір ще похолоднішало. Госпо-

диня вийшла подивитися на курей, аж їх немає ні одної. Увійшла в хату і клопочеться, що де це кури поділися. Коли це шкрябається щось коло дверей. Одчинили, аж то собака держить курку в зубах; ускочив, положив курку додолу і побіг з хати. Трохи згодом знову курку приніс. І так аж поки всіх курей попереносив у хату.

Бідолашні кури так померзли, що вже не змогли й ворухитися сами, поприсідали десь за хатою та мабуть і позамерзали б, як би собака де догадався півносити їх у хату.

Розумна кицька.

Це було на війні. Після однієї баталії офіцер знайшов поранену кицьку. Куля зачепила їй ногу; бідна звірина не могла ходити і лежала знесилена із голоду, і з того, що зійшла кров'ю. Офіцер поніс кицьку до лікаря, і там їй зав'язали поранену ногу. Офіцер годував кицьку і щодня носив її до лікаря; нарешті вона потроху почала дибати, хоча рана ще їй не загоїлась. Аж тут офіцер сам занедужав і не міг уже понести кицьку до лікаря. Вона терлася біля

його, нявчала, а потім зникла десь. Через якийсь час прийшов лікарь одвідати хворого офіцера і приніс кицьку. Виявилося, що мабуть кицька зрозуміла, що офіцер не може понести її до лікаря, бо сам лежить. І вона подибала сама. І з того часу вона щоранку ходила до лікаря, аж поки рана її загоїлася. А тим часом і офіцер видужав, і він та кицька стали такі приятелі, що й водою не розіллеш: де офіцер, то вже неодмінно там і його кицька.

Лев та хлопчик.

Чоловік, що жив у південній Африці, оповідав про таку пригоду. В одній сем'ї зник хлопчик: гулявся в дворі, а потім хто-й-зна де й дівся. Батько попрохав сусідів іти з ним шукати сина його. Позабірали рушниці і пішли в ліс. Ідуть лісом, шукають, гукають — немає. Вийшли на прогайльовину, аж по той бік сидить хлопчик і снідає — хліб з маслом їсть. Тільки що вони його вгледіли, не встигли ще й гукнути на його, коли це виходить з лісу лев і йде просто до дитини. Всі так і похололи. А хлоп'я не злякалося, побігло на зустріч левові, простягло йому хліб і просить:

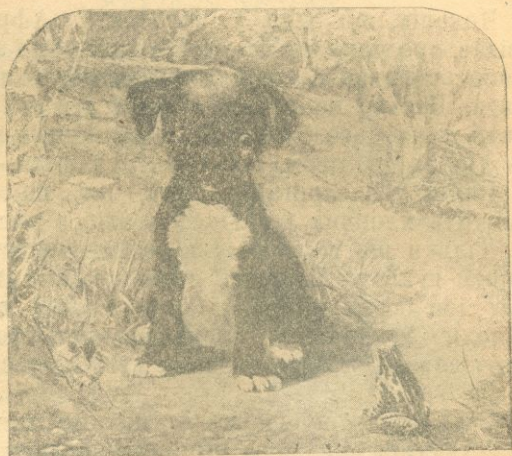
Іж, собачко!

Батько так перелякався, що не міг ні поворухнутися, ні слова вимовити, тільки думав, що ось зараз лев ударить дитину своєю страшною лапою і вб'є. Та лев не вдарив, а перекинувся на спину, як кішка, коли хоче гратися і дивився на хлопчика, наче прохав погратися з ним. Хлоп'ятко весело гладило „собачку“. Всі дивилися на те мовчки, бо стріляти не можна було, щоб не влучити в хлоп-

ця. Потім лев устав і помалу пішов у ліс. Як його не стало видно, тоді вже забрали хлопчика. Мабуть не голодний був той лев.

Собака і жаби.

Одна собака дуже не любила жаб. Часто бачили, як вона приносила в зубах живу жабу до квітника, клала її на грядку, а сама починала розгрібати землю, поглядаючи весь час на жабу, щоб та не втекла. Як жаба пострибає геть, то собака візьме її, знов поло-

жить на грядку, а сама гребеться. Як вигребе глибоченьку ямку, тоді кине туди жабу і закидає землею. І так вона закопувала кожную жабу, яку де нагибає. Звичайно собаки нічого не роблять так собі, по дурному. Але тут хазяїн ніяк не міг дорозумуватися, чого це його

собака надумалася закопувати жаб. Він розповів про це своєму знайомому, і той сказав, що його собака закопує бджіл. Якось її вкусила бджола, і з того часу, як побаче вона бджолу на землі і пощастить їй наступити на неї, то вже вона неодмінно прикидає її землею. Ще він бачив, як одна собака перекусила жабу і довго потім кривилася, бо мабуть дуже погано були в роті. Може й ця собака колись покуштувала жабу, і така вона їй здалася недобра, що з того часу вона й почала всіх жаб закопувати.

Кішка і курчя.

Усім відомо, що кішки дуже люблять їсти пташок і дуже спритно їх ловлять. І курчат частенько хапають. Але ж трапляється часом і так, що кішка може ззісти пташку, отже не ззість, а ще й добра де неї буває. Одна бабуся розповідала про такий випадок:

— У моєї знайомої, — казала вона, — квочка вилушила десятеро курчат. Через кілька днів курчата вже ходили з квочкою в дворі і привчалися гребтися та знаходити собі їжу. Одному курчаткові хтось мабуть настоптав ніжку і воно не могло ходити з квочкою, а зосталося саме. Квочка ж не помітила, що одній дитини її не стало. Хазяйчина дочка побачила, що одно курчатко не може ходити і трохи згодом пішла взяти його в хату, але його вже не було і ніде не могла вона його знайти. Так і подумали, що мабуть його вхопила ворона.

Другого дня наймичка сказала їй, що курчатко в запічку, там де кішка з кошениатами. Подивились туди, аж курчатко справді

там, і кішка лиже йому хвору ніжку. Почали пильнувати, що ж далі буде, і виявилось, що кішка що ранку виносила курчатко в двір, як годували курей, дожидала, поки воно наїсться а тоді брала його в зуби, несла в запічок і клала біля своїх котенят.

А друга кішка навела кошенят на горищі, а там голубка сиділа на яйцях. І от кішка з голубкою заприятелювали і допомагали одна одній. На горищі велися миші і вони підбиралися до гоуб'ячаго гнізда, щоб повишивати яйця, як це й бувало попереду, але кішка того не попустила і таку війну завела з мишами, що вони мушили покинути горище. Як же кішка йшла з горища, то голубка доглядала котенят, і як хтось підходив до їх і ніби хотів узяти, то вона кидалася на його, клювала й біла крильми і не попускала брати котенят. Так дві матери допомагали одна одній.

Розумна вівця.

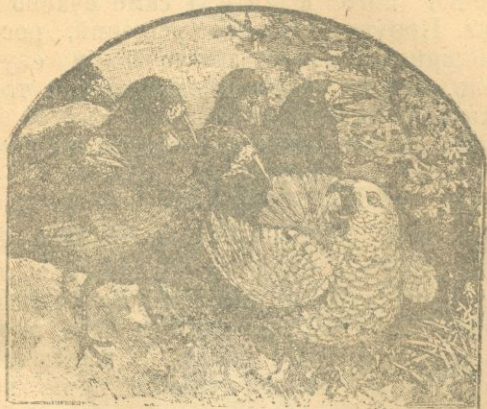
Про овець звичайно кажуть, що вони дуже дурні. Але з оповідання одного лікаря видно, що вони і жаль одна до одної почувають, і розум виляють.

Один молодий лікар часто їздив велосипедом. Одного разу, їдучи лукою, де паслася отара, він побачив, що одна вівця не тікає від його, як інші, а навпаки, йде до його. Вона жалібно мекала і так дивилася на лікаря, ніби прохала в його чогось. Не розуміючи, що сталося, лікар устав з велосипеду; і як тільки він устав, вівця побігла до річечки, що протікала недалеко. Лікар пішов за нею і, дійшовши до річечки, побачив, що в їй бор-

сається вівця і ніяк не може добитися до берега. Лікарь поміг їй вилізти не беріг, і тоді обидві овечки побігли до отари.

„Не всі разом, панове!“

В одного шинкаря був свійський попуга. Його клітка висіла в шинку. Попуга бачив усе, що в шинку робилося, чув усе, що там говорилося і дуже всім цікавився. Як бувало в шинк найде багато людей і всі тиснуть до шинкаря і кожен просить дати йому швидче, чого там кому треба, то шинкарь каже їм:

— Не всі разом, панове! По черзі, прошу вас!

Попуга так часто чув ці слова, що навчився їх казати, і як було почнуть люде тиснутися до шинкаря, то попуга ще поперед шинкаря кричить їм:

— Не всі разом, панове! По черзі, прошу вас!

Звичайно всі починали сміятися і казали, що попуга дуже розумний.

Одного разу вранці попуга побачив, що дверцята в його клітці одчинені. Він вилетів з клітки, а тоді в вікно та й полетів собі в сад і сів на прогайльовині. А він же такий барвистий. Як побачили його пташки, то страшенно здивувалися. І горобчики, і шпачки, і синички, і всяке иншептаство назліталось, тиснуться до попуги, роздивляються, щечечуть як несамовиті. Де ж пак таке диво побачили!

А шинкарь кинувся, що немає попуги,—пішов його шукати. І саме вчасно нагодився. Попуга сидів нащорошений, роспустивши крила, а його з усіх боків скубли, клювали. Він же навіть не одбивався, а тільки сердито кричав:

— Не всі разом, панове! По черзі, прошу вас!

Хитрий Коляда.

Був собі собака на ймення Коляда. А названо його так через те, що знайдено його малесеньким цуценям на вулиці, йдучи з колядування. Хтось мабуть викинув його, то воно й брѣохалося по снігу, жалібно скиглючи. За кілька місяців з малого цуценяти виріс великий Коляда, і був він вельми втішний і розумний. Так напр. він навчився подавати лапу, і от як приходив хто і вітаючися з господарем, подавав руку, то й Коляда простягав свою лапу до гурту. Як йому хотілося сахарю, то підходив до господині, торкав її лапою, тоді йшов до шахви, де був сахарь і озирався, чи йде за ним господиня, щоб дати йому сахарю. І багато всячини він навчився; наймичка так говорила про його:— „Він тільки сам говорити

не вмів, а що йому говориш, то геть усе розуміє". Та навчився він і хитрувати. Наприклад, він любив лежати на ліжкові, а йому це заборонялося. І от він вигадав так робити. Як немає нікого в хаті, то розляжеться на ліжкові; а тільки почув ходу, ту ж мить стриб додолу, і як увійде хто в хату, то вже Коляда лежить долі на своїй плахті. І так він хитро це робив, що ніколи його не заставляли на ліжкові, але знать було, що він там лежав, бо постіль зім'ята.

Малпи.

У південній Америці на великій ріці стояв край берега корабель на якорі. Беріг поріс лісом. Вранці матроси виходили на чардак умиватися. А в лісі жили малпи, і вони підгледіли, як матроси вмиваються і взагалі що роблять. Один матрос, умивавшись, завжди чистив щіточкою зуби. Одного разу, глянувши на ліс, він побачив малпу, що удавала всі його рухи: ніби чистила зуби, виполіскувала в роті: одно слово вдавала все, що робив матрос.

Так було що-ранку, і матроси дуже сміялися, дивлючися на малпу. За кілька день на беріг прийшла вже не одна малпа, а ціла юрба. Всі вони посідали в ряд і сиділи тихесенько, поглядаючи на корабель. Видко було, що вони чогось дожидають. І от як тільки матрос узяв щіточку і заходився чистити зуби, вони всі позасували в роти палічки і заходилися терти ними зуби.

Багато сміху було матросам з тих малп.

В'язень та миша.

Один в'язень, що сидів у тюрмі сам-один у малесенькій кімнатці, піймав мишу, але не вбив її, а як принесено йому їсти, то нагодував і мишу.

Незабаром в'язень і миша стали приятелями. Щодня, ідучи в двір на роботу, в'язень брав з собою і свою мишу, вона сиділа в його в кишені. Про це довідався начальник, але він був не злий і не схотів одняти у в'язня його втіху.

Через якийсь час в'язень занедужав і не міг виходити з своєї хати. За цей час він багато чого навчив свою мишку і мав з неї велику втіху. Іли вони завжди вдвох, мишка брала їжу з рук, або їла просто на в'язневій руці. Наївшись, мишка обчищала собі лапками мордочку, бо миші дуже охайні.

Мишка маю коли й одходила од свого приятеля-в'язня. А коли й побіжить було в свою стару нірку, то аби в'язень погукав її, то вона зараз же прибіжить, бо голос його вона дуже добре знала.

І це не єдиний такий випадок, що в'язень товаришував з мишою. От, наприклад, у Франції була страшна тюрма Бастілія, то там тільки і втіхи було в'язням, що миші та пацюки. В'язні привчали їх до себе, годуючи їх крихтами з своєї мізерної їжі та гарно з ними поводючись і була їм хоч та втіха, що мають вони щось живе біля себе, що можуть хоч до миші чи до пацюка словом озватися і бачуть од їх прихильність до себе. Бідному в'язневі, що довгими роками сидить у страшній самотині, і це велика втіха.

Італійський письменник і патріот Сільвіо Пелліко мусив висидіти 15 років в австрійській тюрмі за те, що хотів, щоб його народ визволився з австрійської неволі. П'ятнадцять років висидів він у страшній самотині, і великою втіхою було йому приятелювати з пауком.

Старий Суп.

Старому Супові—так звали слона—було вже більш як сто років. Одного разу йому й іншим слонам загадано було носити на корабель мішки з рижем. Разом з слонами працю-

вали й салдати. Трохи осторонь стояли хлопчик та дівчинка—діти майора Делі—і дивилися на слонів, як вони працюють. Слони йшли один за одним, несучи мішки з рижем і кидали

їх у трюм. Коли це один слін почав кидати мішки просто в воду; тоді кинувся туди, де стояли діти з нянькою. Вони насилу вскочили в хату. Тоді слін кинувся на салдатів, і лихо було б їм, як би не старий Суп. Побачивши, що слін стерявся і кидається на людей, він заступив йому дорогу і почав з ним битися. Півтори години слони билися, і нарешті божевільний слін упав неживий. Але ж і старому Супові дався він у знаки: вуха йому порозривав, иклу переломив, у багатьох місцях поранив. Довгенько довелося Супові вичухуватися, та за те його всі ще дужче почали любити, бо як би не він, то божевільний слін багато лиха накоїв би.

Старий Суп дуже любив майорових дітей і ходив з ними прохожуватися; майор казав, що як діти бувають з старим Супом, то він спокійніший за їх, ніж тоді, як вони з нянькою.

Страшенно любив старий Суп надити з дітьми рибу. Хлопчик насажував чірваків на гачки, а дівчинка знімала рибу, як піймається: а старий Суп держав вудлице хоботом і був дуже радий, як риба добре ловилася.

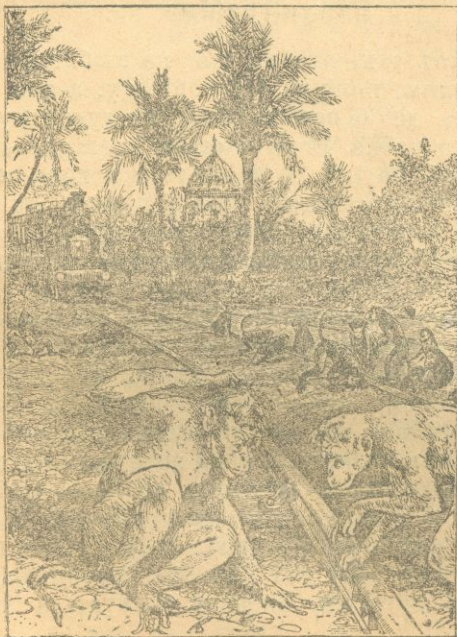
Буйволи.

В Сінгапурі хлопець, негрів син, пас кілька свійських буйволів. Одного разу, в обід, він гнав буйволів додому, коли це на возлісся вискочив тигр. Він углядів хлопця і кинувся до його і неминуче потяг би в ліс, та хлопець, побачивши тигра, страшно скрикнув, буйволи озирнулися, побачили, що тигр напав на хлопця, наставили роги і кинулися на тигра. Тигр кинув хлопця і подався в ліс.

А дома ждали-ждали хлопця обідати, та й не діждалися, і батько пішов туди, де хлопець пас буйволів довідатися, що сталося. Ще не дійшовши до пасовища, побачив він своїх буйволів, а далі знайшов і свого сина: бідне хлоп'я поранене лежало на траві непритомне і з переляку, і з болю, а біля його стояли два буйволи, наче вартові. Інші ж буйволи паслися недалеко. Батько забрав сина додому, а як хлопець опритомнів, то розповів про свою пригоду.

Малпи і залізниця.

Якось в Індії будували залізницю. Коля

йшла лісом, а в лісі було дуже багато мали. От їх тая колія дуже зацікавила, ніколи бо вони нічого такого не бачили. Вони й заходилися біля неї: то землю розгребуть, то гайки поодкручують, то ще яку шкоду зроблють. Як їде поїзд, то вони не тікають, а посходють з колії, посідають і дожидають, поки поїзд проїде, а тоді знову до колії та й починають її руйнувати.

Одного разу одна малпа не зійшла чомусь із колії, як їхав поїзд; усі одійшли набік, а вона сидить на колії, а поїзд уже зовсім близько. Тоді товаришки підбігли і стягли її з колії за хвіст.

Птахи-грабіжники.

Єсть такі птахи, що не люблять сами працювати, вишукуючи собі їжу, а так і дивляться, де б поживитися на дурничку. От скажемо чайка. Вона й сама прегарно ловить рибу собі на їжу. Але як тільки вона помітила, що инший птах, кайра, пірнув по рибу, то вже вона й пильнує. Скоро випірне кайра з рибою зараз чайка кинеється і вхопить рибу.

Морські ластівки страшно бояться свого родича-поморника, бо він сам зовсім не хоче здобувати собі їжу, а одніма її в ластівок. Білоголовий орел теж добрий грабіжник. Угледить він, що яструб летить на здобитки, він за ним назирці. Тільки яструб уніймав собі щось, зараз орел кинеється на його і відняв. Так саме пильнує він орла-рибалку. Піймає орел-рибалка рибу і несе її до себе в гніздо своїм дітям. Аж тут уже білоголовий надним шумить крилами. Рибалка силкується втекти,

але білоголовий своїми кіхтями страшними та носом закардзюбленим такого страху на його нажене, що він мерщій кидає рибу і тікає, а білоголовий хапає рибу і несе своїм дітям.

А фрегат не тільки однімає в баклана ту рибу, що той несе, а ще примушує викинути й ту, яку той ковтнув. Він насяде на фрегата і почне його носом довбти, аж поки той викине йому рибу.

Милосердні птахи.

Єсть птиця пеликан, дивна тим, що в неї під дзьобом висить шкура так, ніби торба. Пеликан годується рибою. Він ловить рибу і ніби ковтає; але ж він не всю ковтає, а вона застається в тій торбі, пеликан склада її туди, щоб понести дітям. То в Мексиці люде надумалися користуватися з тієї риби. Ловлять пеликана, перебивають йому крило і прив'язують скаліченого птаха до дерева. Той кричить і з болю, і з того що прив'язаний. Пеликани, почувши той крик, прилітають і, побачивши бідолашного товариша, виявляють свою ласку до його тим, що викидають йому рибу з своїх торбинок. Тут прибігають люде, що сиділи в засідці. Пеликани тікають, а люде дають трохи риби скаліченому пеликанові, а решту забирають собі.

Привезено гусака здалека і пущено межі гуси, але вони не схотіли його прийняти, били і гнали геть. То він і терся здебільшого біля людей. Аж тут осліпла гуска, то й її гуси почали гнати від себе. Тоді той привезений гусак потоваришував із нею. Все вони були вдвох. Иноді гусак брав гуску носом за шию і вів до води і на воді пильнував, щоб їй лиха яко-

го не сталося. Наплававшись, гусак знову брав гуску носом за шию і виводив на беріг. Так і товаришували собі гусак із гускою. А як вилупилися гусенята, то довелось теж гусакові їх доглядати, бо сліпа гуска не могла дати їм ради. І гусак не спускав з очей гусенят, а як которе падало в ямку, то обережно підсував під його свій широкий ніс і витягав з ямки.

Журба у птахів.

Голуби літали пастися на горох. Щоб їх однадити, хазяїн застрелив одного старого голуба і почепив на стовпчиківі, щоб інші голуби боялися. Голубка того голуба страшно засумувала. Вона не покидала свого неживого товариша: то ходила круг стовпа, на якому він висів, то злітала до його. Круг стовпа вона протоптала вже стежечку і вже так змучилася, що насилу могла дибати, але все ж не покидала свого голуба. Тоді мертвого голуба зняли з стовпа, і тільки тоді засмучена голубка вернулася в голубник.

В Парижі в неволі жила пара струсів. Як умерла самиця, то струсь тяжко зажурився і дуже недовго пожив без неї — і сам умер.

Про качку і про лебедю оповідають, що, втративши своїх самців, вони хоч і не померли сами, але тяжко сумували і сиділи в самотині, не йдучи до товариства.

А ось що оповідав Франклін про попугу. У клітці жили попуги—самець і самиця. Прожили вони вдвох чотирі роки. На п'ятий рік самиця занедужала і ноги в неї попухли. Дійшлося нарешті до того, що вже вона не могла злазити з жердки їсти, і самець почав

носити їй їсти в своєму дзьобі. Чотири місяці він так годував її... Потім уже не змогла вона сидіти на жердці, впала вниз і сиділа в клітці в куточку. Але все жиноді їй таки хотілося злізти на жердку, і вона починала туди видиратися, а самець широко пособляв її, тягнучи її за дзьоб або за крило.

Нарешті хворій прийшов кінець: вона вмірала; а бідний попуга засмучений ходив коло неї і силкувався щось зробити їй, якось допомогти. Він навіть розкривав їй дзьоб і клав туди їжу. Але вона не могла їсти. Попуга то журливо дивився на неї, то починав жалібно кричати.

Після смерти своєї товаришки попуга все сидів зажурений, а через кілька тижнів і сам умер.

Звіри докоряють.

Це було в Африці, там де живуть малпи. Кільки салдатів та офіцерів під'їхали до хутора і попросилися спочити. Коней вони поприв'язували в гаю і кілька салдатів zostалися біля їх, а останніх подорожніх покликано обідати на хутір. Під час обіду прийшов салдат і сказав, що по деревах лазють малпи, а коні їх лякаються. По обіді офіцер пішов у гай подивитися, що там робиться і, побачивши малп, стрельнув. Куля влучила в малпу. Поранена малпа швидко полізла з горішніх гілок на нижню. Офіцер думав, що малпа хоче на його кинутися, аж помилився. Малпа не кинулась на його, а стала на гілці, притулила руку до рани, тоді показала її офіцерові всю закрівавлену і так докірливо подивилася на його, наче казала: «На що ти це зробив?»

Офіцерові страшно боляче стало, він повернувся мовчки і пішов на хутір. Трохи згодом прибіг салдат сказати, що малпа вмерла. Салдатові сказано, щоб приніс мертву малпу. Але як салдат прийшов у гай, то мертвої малпи вже не було: інші малпи забрали її й понесли. І ні одна вже не вернулася.

Другий випадок був такий: знову ж таки офіцер, тільки вже інший і в іншому місці, побачив малпу: ішла, пригорнувши до себе свою дитину. Офіцер стрельнув, і малпа впала. Офіцер підійшов до неї ближче. Малпа однію рукою пригортала до себе дитину, а другою показала офіцерові на свою рану; тоді помочила палець у кров і показала кров офіцерові, а потім показала на свою дитину, наче хотіла сказати: «На що ти відняв у його матір?»

Звіри мстяться.

На місі Доброї Надії один офіцер часто дратував малпу-павіяна. І одного разу павіян за те помстився. Якось у неділю офіцер у святному вбранні йшов на військовий парад. Павіян, забачивши його, мерщій налив у ямку води, змісив грязі і дуже влучно ляпнув нею на офіцера так що геть забруднив йому святне вбрання. Після того вже офіцер павіяна не займав, але павіян, побачивши офіцера, що-разу вельми сміявся.

Капітан Шип хотів упевнитися, чи правда, що слони довго пам'ятають заповідяну їм кривду і мстяться. Він намазав шматок хліба маслом, зверху густо посипав перцем і дав слонові. Ну звісно ж, слонові добре пекло в роті після такого гостинця. Через шість тижд-

нів капітан знову прийшов до слона, почав говорити до його ласкаво, лащив рукою. Слін наче ні трохи не гнівався, і капітан уже подумав, що слін забув про перець. Але помилився: слін вибрав зручну хвилинку, набрав повен хобот каламутної води і облив нею капітана.

Одного разу до великої копанки підійшло два поводи з своїми слонами. Один слін був дуже великий, другий менчий. Менчий ніс хоботом відро. Великий слін узяв і одняв те відро. Малому слонові це було прикро, але він розумів мабуть, що не зможе відняти відро, то й не починав цієї справи. А поводи меншого слона подумав, що великому слонові звелів одняти відро його поводи, і він почав його лаяти, а згодом завелися битися. Тим часом великий слін став боком до копанки. Тоді малий поступився трохи назад, раптом кинувся на великого, вдарив його головою в бік і той шубовснув у копанку.

В звіринці до слонів клітки підійшов якийсь паничик і показав слонові яблуко, а як той його брав хоботом, то він уштрикнув йому в хобот шпильку, а сам пішов далі, дражнюючи інших звірів. Походивши з пів години, він знову вернувся і підійшов до якоїсь клітки, що була недалеко від слонів. Слін його пізнав, просунув хобот крізь ґрати, схопив з паничика бриля, пошматував і кинув йому в обличчя, а сам радісно заревів.

Звіри дякують лікарям за поміч.

У свійського слона дуже заболіли очі, так що він зовсім не міг дивитися. Тоді хазяїн

покликав до слона лікаря. Лікарь подивився на хворі слонів очі і сказав, що треба за-
 крапати очі чимсь таким, що від його слонів
 дуже боляче буде. Хазяїн звелів слонів лягти,
 і тоді лікарь закапав йому одно око. Слін
 страшно заревів, бо од ліків дуже заболіло
 око. Але ж трохи згодом він став на те око
 трохи бачити. Другого дні лікарь прийшов за-
 крапати друге око. Думали, що буде морока
 з слонем, що не даватиметься він закрапати.
 Аж вийшло, що помилилися, так думаючи. По-
 чувши голос лікарів, слін покійно ліг на бік і
 дозволив лікареві робити з оком все, що бу-
 ло треба. І навіть не заревів з болю, а тільки
 зітхнув тяжко; а потім, як усе скінчилось, слін
 почав робити хоботом такі рухи, що очеви-
 дячки дякував лікареві. Розумний звір зрозумів,
 що то лікарь так зробив, що він знову
 може бачити.

У малпі зопсувався зуб і біля його на
 яснах зробився пухирь. Малпі було дуже боляче
 і через те треба було розрізати пухирь і
 вирвати зуб. Думали-думали, як це зробити?
 Малпа була сердита і не далась би зробити
 що треба та ще й подряпала й покусала б
 людей. Надумалися спершу посадити її в мі-
 шок і зашморгнути його коло шиї. На превелику
 силу змогли це зробити, бо малпа вищала,
 кусалась і дряпалась. Тоді придержали її,
 лікарь розрізав пухирь, і малпі зразу ж стало
 не так боліти. Тоді малпа зрозуміла, що хо-
 чуть зробити так, щоб їй не боліло, розкрила
 рота і дозволила лікареві порядкувати їй у
 роті і навіть вирвати зуб. І потім очевидячки
 була вдячна лікареві за поміч.

Звіри дзвонять або стукають у двері.

До дверей приробляють дзвонки або молотки; хто прийде, то подзвонить, чи постукає і його впустять у хату. Собаки і кішки бачуть, що люде сіпають за дзвоник чи стукають молотком і їх упускають у хату, то вони й собі навчаються так робити. От, наприклад, що бачив один чоловік. Бувши він у знайомих, почув, що хтось стукає в двері, і йому сказали, що то кіт проситься в хату. Він не поняв віри і визирнув у вікно. І бачить, що то правду йому сказано: кіт подстрибнув, учепився однією лапою за двері, а другою за молоток і двічі стукнув.

Один француз оповідав про свою собаку-таксу. В тій господі, де вона зросла, не було коло дверей ні дзвоника, ні молотка. Потім привезено її в Париж. Одного разу собака хотіла ввійти в хату і гавкала коло дверей, але її не впускали, бо не догадалися мабуть, що вона хоче в хату. В цей час прийшов до хазяїнів знайомий, постукав у двері молотком і йому відчинено. Собака увійшла слідом за ним. Після цього, просючися в хату, вона вже не гавкала коло дверей, а стукала молотком.

В одній англійській господі теж таксу навчили дзвонити в дзвоник, щоб прийшов слуга. Одного разу хотіли вивірити, чи знає вона, нащо дзвонить, і звеліли їй подзвонити тоді, як слуга був у цій же хаті. Собака глянула на господиню, тоді на слугу і не сіпнула за дзвоник. Господиня кілька разів звеліла їй подзвонити, але вона не послухала. Як же слуга вийшов із хати, і господиня знову звеліла подзвонити, тоді подзвонила. Таким чином упевнилася, що собака розуміє, нащо дзвонить.

Один чоловік у Наполі ходив у бібліотеку читати книжки і брав туди з собою свою собаку Клауді. Та Клауді не мирив із бібліотекаревою собакою і через те звелено було не пускати його в бібліотеку. Тоді Клауді пішов до голови по розум і вимудрував, що робити. Він бачив не раз, що, підійшовши до дверей, люде сідали за кільце, і тоді двері відчинялись. Так і він зробив. Одного разу в бібліотеці

задзвонено біля дверей. Одчинили двері, в хату вбіг Клауді, а біля дверей не було більш нікого. Так було кілька разів. Тоді почали пильнувати і побачили, що Клауді ставав на задні лапи, а передною сілав за кільце од дзвоника, а сіпнувши, одбігав од дверей і до-

жидав. Як двері одчиняться, то він зараз і вскочить у хату.

Як що будинок стоїть у дворі і дротину з дзвоника протягнуто од хвіртки через двір, то кішки навчаються стрибати на дротину, щоб дзвоник задзвонив і кішку впущено в хату. Навчаються вони цього мабуть так: не раз мабуть кішка бачила, що як дротина захитається, то після того одчиняються двері. От кішка й прирозуміла теж хитати дротину, щоб одчинилися двері і вона могла ввійти в хату.

Був такий випадок, що й коза навчилася дзвонити. Вона з козинятами внадилася ходити до однієї господи, бо там їй давано їсти. Одного разу господиня почула, що хтось стукає в двері. Одчинила, аж то коза стукає рогами, сповіщаючи, що прийшла в гостину. Через кілька день вона сповістила про себе ще краще. Хвіртка була защепнена і до господині задзвонено. Вона вийшла, але біля хвіртки нікого немає, окрім кози з козинятами. Господиня подумала, що то хлоп'я якесь бігло й сіпнуло за дзвоник. Козу й козинят вона впустила в двір і дала їсти. Через кілька день, як хвіртка була защепнена, знову задзвонено, і знову біля хвіртки була тільки коза з козинятами. Так було не раз. Нарешті допильнували, що то дзвонить коза. Як не одчиняється хвіртка, то вона сіпне рогом за дротину і дзвоник задзвонить. Вона певне не раз бачила, що як сіпне хтось за дротину, то після того хвіртку одчинюють, то прирозуміла й собі сіпати.

Собаки й кішки дорозумовуються не тільки до того, щоб стукати в двері чи сіпати за дзвоник, а ще й до того, що сами примудро-

вуються одчиняти двері. Помічаючи, як це роблють люде, вони й собі навчаються притискати клямку і одчиняти двері. Таких випадків чимало буває, і часом зовсім даремнісінько ремствують на дітей, що вони не зачинили дверей і впустили в хату собаку чи кішку. І собака, й кішка можуть часом і сами собі відчинити. Був, наприклад, один собака, що не тільки вмів одчиняти двері в кухню, а висував за кільце шухляду з столу і брав звідти хліб.

Звіри мудріші за люде.

Люде становлять на звірів пастки. Звіри гарно ловляться поти, поки ще не знають добре, що то за штука пастка. А вже як довідаються, то не дуже ловляться. І не тільки не ловляться, а часто ще й принаду зідять. Це дуже добре вміють робити лисиці. Ось, наприклад, один американець оповідав, як він та ще один мисливий хотіли піймати пасткою лисицю. Вони вже всяко мудрували з тією пасткою, і все ж лисиця перемудрувала їх. Щодня вранці бачили вони, що принаду зідено, а в пастці нікого немає. Ще й пастку зачинено. Товариш упевняв американця, що лисиця підкопується під пастку і витягає лапою принаду з під пружини. А як витягне, то пастка й зачиниться. З усього видко було, що це справді так; але змериканець не хотів няти віри, що лис може так примудруватися. Та через якийсь час, полюючи вже в іншому краї, він упевнився, що це справді так. Один старий мисливий розказав йому, що лисиці справді так роблють; але старий таки добрав способу на це. Він почав становити пастки навпаки, се б то почав їх перевертати. Тоді лисиця, підко-

павшись під таку перевернену пастку і простягнувши лапу до принади, звичайно ловилася в пастку. Але запевне й з цим недовго щастило старому.

Один учений, приїхавши в північний край, хотів там піймати собі кілька північних лисиць. Він становив усякі пастки, але ні одна лисиця не піймалася, бо пастки були їм відомі і вони їх або обминали, або витягали принаду. Тоді він вигадав таку штуку: на сохах примостив набиту рушницю і до курка прив'язав мотузок, а другий кінець мотузка прив'язав до принади, покладеної на снігу і мотуз присипав снігом. Думав він так, що як лиси-

ця вхопить принаду, то мотузок сіпне за курок, рушниця стрельне і вб'є лисицю. І справді, як пристроїв він так рушницю, то того ж дні знавшов біля принади вбиту лисицю. Але більше ні одна лисиця не дала себе піддурити. Вони або перегризали мотуз біля рушниці, або підкопувалися до принади і тоді хоч руш-

ниязь і стріляла, але в лисицю не влучала. Після того, як убито першу лисицю і знову покладено принаду, коло рушниць знайдено дуже багато слідів лисичих. Видко було, що лисиця, побачивши вбиту товаришку, догадалася, що причиною смерті її був новий пристрій, якого до того часу вона не бачила. І от вона довго тупцялася біля його, роздивляючись та миркуючи і нарешті доміркувалася, як зробити, щоб і принаду ззісти, і головою своєю за те не наложити. І таки вимудрувала.

Той же таки вчений пише, що так саме примудровуються перегризати мотузки і брати принаду вовки і росомахи. Йому ж оповідали про вовків ще й таке. Там узімку ловлять рибу в озері на принаду: рубають ополонку, в ополонку пускають удку з принадою, прив'язану до дрючка, а дрючок кладуть у поперек ополонки. От рибалки скінчать своє діло та й підуть, а тоді буває часом так: приходить до озера вовк, бере в зуби дрючок і біжить, аж поки витягне з ополонки удку з принадою. Тоді принаду ззість; а як уже піймалася риба, то й рибу ззість.

Звіри жалують.

В зоологічному саду поруч стояло дві клітки з малпами; в одній сиділи дві маленькі, а в другій один великий і дуже злий павіян. Одного разу великий павіян положив горіх біля ґраток, мабуть навмисне за для принади, а сам сів і одвернувся, наче зовсім і не бачить того оріха. Тоді маленька малпочка з сумежної клітки просунула руку крізь ґрати і взяла горіх. Тут великий павіян метнувся і вчепився їй зубами в руку. Маленька

малпочка страшно закричала з великого болю. Прибіг доглядач і мусив добре луснути великого повіяна, щоб той випустив руку з зубів. Маленька малпочка жалібно стогнала і гладила покусану руку. Тоді друга малпа, що жила з нею в клітці, підійшла до пораненої товаришки, обняла її і почала лащити руками; при цьому вона видавала якісь ласкаві згуки, —очевидячки заспокоювала й голубила малпочку; а та бідна пригорнулася до неї і дедалі, то все менше стогнала і нарешті зовсім заспокоїлась і затихла. Малпи ці не були між себе родичі, а зовсім чужі одна одній, бо навіть не з одного краю привезено їх.

Один англієць оповідає про подію, яку сам бачив, їдучи пароплавом. Тим же пароплавом везено й дві малпи: більшу й менчу; але вони не були родичі. Одного разу менча малпа якось не вбереглася і впала в море. Більша малпа страшно стурбувалася, вхопила мотузок у воду очевидно на те, щоб мала малпочка могла за його вхопитися. Але мотузок був занадто короткий. Тим часом матрос кинув у море довгий мотуз, малпочка вхопилася за його і її витягнуто.

А то ще так було. Кораблем везено мали усякої породи великих і малих. І серед їх була одна малпочка малесенька і дуже втішна. Всі малпи її дуже любили, втішались нею і прощали їй усякі пустощі, яких звичайно малпи одна одній не дарують. І от та малпа занедужала. Тоді всі малпи ще дужче стали піклуватися нею. Вони навіть билися за те, кому носити малпочку на руках. Вони голубили її, плакали над нею; крали всяку їжу і ласощі і несли їй, не доторкаючись сами ні до чого, хоч і були вони всі великі

ласійки і запевне хотілося їм покуштувати солоденького. Малпочка видимо дуже вдячна була і своїм товаришкам, і людям за піклування. Але все наше піклування було ні до чого. Хвороба брала гору, і бідна звіринка жалібно дивилася на нас сумними оченятами, ніби прохала порятувати, і вона вмерла, набробивши великого жалю своїм товаришкам.

Малли-матері дуже журються, втративши дитину, а єсть де-які, породи такі, що мати неминуче вмирає, втративши дитину. А як що малпа вмере і зостанеться дитина, то про неї дуже піклуються і виховують її інші малли.

Звірячі спілки.

Вовки та інші звіри тієї ж породи: шакали, собаки, лисиці заводять щось ніби спілки, щоб гуртом здобувати їжу.

Один англієць бачив, як два вовки полювали на антилопу. Він побачив спершу, що двоє вовків стоять поруч; потім один вовк сховався в рівчачку, а другий пішов долиною. Англієць пішов за ним назирці. Оддалік паслася черідка антилоп. Вовк зайшов ззаду, тоді вискочив. Антилопи полякалися і кинулись тікати од вовка, а він біг слідком за ними і гнав їх саме на той рівчачок, де лежав другий вовк. Як антилопи добігли до рівчачка, вовк вискочив і захопив одну. Тоді той вовк, що гнав антилоп, побіг до його, і вони вдвох заходилися коло антилопи.

Ньюфаундлендські вовки так ловлять оленів. Кільки вовків засідають так, щоб вітер не ніс од їх духу до оленів, кільки заходять так, щоб вітер дув од їх на оленів, олені кидаються навітки, і ці вовки женуть їх на тих,

що сидять у засідці. Тоді ті вискакують і хапають оленів.

А ось як полювали дві лисиці. На високій крутій скелі жили зайці й лисиці; вечорами вони сходили з скелі в долину на здобитки. Біжучи зо скелі, дощова вода промила дві канави. Одного вечора два мисливці засіли край однієї канави на зайців. Скоро вони побачили, що канавою сходять із скелі два лиси. Дійшовши до камінюки, що стирчала в канаві, один лис сховався за неї, а другий пішов назад на скелю. Мисливці зацікавилися і не займали лисів, дожидалися, що далі буде. Коли бачуть, біжить з гори заєць, а за ним лис. Заєць біжить канавою просто, до того каменю, за яким засів другий лис. Тільки добіг до каменю, лис вискочив і кинувся на його, але не вгадав стрибнути, перестрибнув, і заєць утік. Тут підбіг той лис, що гнав зайця. Побачивши, що товариш упустив здобич, він розлютувався і кинувся на його і счинилася страшна бійка,

І свійські собаки теж часом спілки заводять. У одного чоловіка була маленька такса і велика собака якоїсь іншої породи. І вони ходили вдвох на полювання в ліс. Маленька дуже добре чула носом, бо вона винюхувала зайців та трусів і виганяла, а велика дуже прудко бігала, то та наздогоняла. А тоді вже їли вдвох.

Громадське гніздо

Въ Африці живе пташка ткач. Ткачі живуть не по парі, а громадами і гніздо в їх

громадське. Вони гуртом роблять на дереві велику круглу покрівлю з самої трави і так щільно її збивають, що ніколи вода крізь неї не пройде. Покрівлю вони роблять похилу, так що як іде дощ, то вода стікає з покрівлі геть. А зо споду вже ліплять до покрівлі гніздечка. Один чоловік бачив під однією покрівлею 320 гніздечок.

Птахи гуртом проганяють лисицю.

Колись в Англії двоє мисливих ішли по-

лем і побачили диво: полем бігла лисиця, а над нею летіла зграя граків та гав. Птахи були сердиті і раз-у-раз кидалися на лисицю і били її дзьобами. Так було, аж поки добре покльована лисиця добігла до якоїсь будівлі і там сховалася. Птахи покружляли трохи над тим місцем, де сховалась лисиця, а тоді полетіли геть. Мабуть та лисиця добіралася до гнізд, а птахи гуртом прогнали її та ще й покарали.

Собаки змовляються.

Собаки якось уміють розуміти одна одну. Вони торкають одна одну головою і таким чином якось порозуміваються. От що оповідає один англієць. Одного разу стара собака-такса спала у його в хаті, а син її лежав на мурі, що ним обмуровано було садок од шляху. Молода собака ніколи не нападала на інших собак сама: боялася; але вдвох із матіррю гризлася з чужими дуже завзято. І тепер, як вона лежала на мурі, то не зважилася напасати на чужу собаку, що пробігла шляхом. Але тут прокинулася стара собака і напів-сонна ліниво зійшла зо сходів. Ледві з'явилася вона на порозі, молода підбігла до неї і торкнулася головою їй до голови. Ту ж мить де й подівся і сон, і лінь у старої собаки. Обидві перестрибнули через мур і чим дуж побігли шляхом, очевидячки наздогоняти чужу собаку. Її вже не було видко, і стара собака не могла її побачити, але видимо молода якось „сказала“ їй про тую собаку.

Батьки піклуються про діти.

У дослідувача Бекера був акваріум, себто скляний басейн з водою. В акваріумі

В акваріумі жило кілька риб, і Бекер пильнував їх життя. Були в акваріумі між іншими маленькі рибки — колюшки. У їх ось які звичаї. Самець будує гніздо, самиця випускає туди кашку, з якої мають виплодитися діти. Випустивши кашку, самиця попливла собі геть, а самець спинився вгорі над гніздом і помалу ворухився, щоб вода не стояла над гніздом із кашкою, а помалу хвилювалася. Так було днів із десять. Тоді самець зруйнував гніздо і шматки з його одніс геть. З кашки ж виплодилися малесеньки колюшки і кумедно вовтузилися в воді, а батько плавав круг їх, бережучи їх од усякого лиха. А лихо чигало на їх, бо два лини та короп підпливли, щоб пожитися малечею. Кожен з цих напасників був, може в двадцяттеро більш за батька тієї малечі, але він того не лякався. Він бив великих риб по головах та по очах, хапав за пера і відтягав геть од своїх дітей. А діти оговтувалися в воді і роспливалися далі, ніж на батькову думку, було можна. Батько хапав їх ротом і зносив до купи. І так піклувався він дітьми, аж поки вони попідростали і могли вже сами про себе дбати.

Мати-паучиха.

Пауки виводяться з ячок, а яечка лежать так ніби в торбинці, яку паучиха завсігди тягає за собою. Одного разу дослідувач Монне піймав паучиху з такою торбинкою і кинув її в нірку до мурашкоїда. Той зараз же вирвав у неї торбинку з яечками, а Бонне витяг паучиху з нірки. Але вона побігла знову назад у нірку до своїх дітей, та вже й не вийшла звідти.

Другий дослідувач, Джессе, взяв паучиху з її торбинкою, посадив на мармурову дошку і накрит скляним дашком. То паучиха догадалася мабуть, що її яечкам недобре лежати на холодному мармурі, і вона примудрувалася захистити їх од холоду: обплела торбинку павутинням і на ниточках з павутиння, приліпивши їх до скляного дашка, підняла торбинку з яечками так, щоб вона не торкалася до холодної мармурової дошки.

Жуки дбають про свої діти.

Всі жуки випложуються з гробаків. Жуки кладуть свої яечка звичайно так, щоб гробакам, які з їх вилуплюються, було що їсти. Одна порода жуків так готує їжу своїм гробакам. Знайшовши якусь неживу невеличку тваринку: мишу, жабу, пташку, зінське щеня то що, жуки кладуть у неї яечка і тоді гуртом захожуються ховати тваринку в землю. Вони дрібнесенькими грудочками виймають з-під тваринки землю; а як виймуть землі стільки, що вже тваринка опиниться не на рівному, а в ямці, тоді ямку загребуть землею. З яечок у тваринці виплодяться гробачки і мають собі готову їжу. А коли б жуки, поклавши в тваринку яечка, не закопали її в землю, то тваринка або зогнила б швидко, або висхла, а то й поласував би хтось нею, і жуки не мали б дітей.

Кішка обрятувала свою дитину.

Одного разу сталася така подія. Кішка гралася на вигоні з своїми кошенятами. Зненацька щось зашуміло вгорі. То налетів великий орел. Він угледів кішку з кошенятами,

враз кинувся вниз і вхопив кошеня, але не встиг знятися з ним угору, бо кішка кинулась на його. Орел кинув кошеня і почав битися з кішкою.

У орла були великі дужі крила, гострий закам'янутий дзьоб та лапи з великими кривими кіхтями. Він бив кішку крилами, рвав їй тіло кіхтями і виклював одно око. Але й кішка завзято оборонялась. Вона вгородила в орла свої гострі кіхті і погризла йому праве крило. Тоді з останньої сили стрибнула на орла, вчепилася зубами в шию і почала гризти. Орел уже не здужав оборонятися і трохи згодом уже лежав неживий. Кішка була дуже покалічена і вся в крові. Але, визволившись од орла, зараз же почала зализувати рани своєму кошеняті.

Мати-ведмедиха

Це було в північних краях. З корабля на кригу зійшло кілька матросів. Побачили вони білу ведмедиху з двома ведмедчатами і хотіли їх повбивати, бо ведмедина дуже смашна. І ведмедиха їх побачила і кинувся втікати. Будь вона сама, то втикла б швидко, бо ведмеді добре бігають.

Але з нею були діти, а вони ще були малі і не могли швидко бігти. Не могла ж мати кинути своїх дітей. Вона підгонила

їх, підштовхувала, кусала навіть; але діти не могли швидче бігти. Бачивши тоді вед-

медиха, що матроси наздоганяють її, добрала иншого способу: вона ханала ведмедчат лапами і якось дуже зручно кидала наперед того, то того—по черзі. І кидала якось так, що ведмедчатам не дуже боляче було: упаде ведмедча та зараз схопиться і ще само трохи пробіжить, поки мати кине друге і знову набіжить до першого. І таким чином ведмедиха обрятувалася сама і дітей обрятувала.

А другій ведмедисі не пощастило дітей своїх обрятувати. Один корабель зазімував у північному морі серед криги. Матроси нудьгували і вже не знали що їй робити з нудьги. Одного разу вбили вони моржа, і заходилися пекти його на вогні. Ведмедиха почула, що пахне печеною моржатиною і пішла з своїми дітьми туди, відкіля пахло. Матроси побачили ведмедиху з дітьми і почали кидати їй печену моржатиною. Ведмедиха брала їжу і односила своїм дітям, а ті їли. Матроси стрельнули з рушниць і повбивали обох ведмежат, а стару ведмедиху тяжко поранили. То вона ніби їй не почула, що її поранено; а кинулась до своїх дітей, обнімала їх пестила і все намагалась забрати їх щоб однести геть заховати від небезпеки, та, вже не мала сили. Тоді бідна мати повернулась до корабля і завила так сумно та жалібно, наче докоряла злим людям за те, що повбивали її любих дітей. Матроси знову стрельнули, і ведмедиха впала біля своїх дітей. Але і вміраючи вона їх не покинула жалувати, і вмерла, зализуючи їм рани.

Що є в книзі:

	Стр
Розум та почування у живої тварі	5
Бджоли—будівничі. Бджоли захищаються	27
Бджоли грабують	28
Бджоли прохоложують вуліки. Мудрі оси	28
Мурашки пізнають своїх	29
Мурашки розуміють небезпеку	31
Мурашки пани	33
Мурашки воюються	34
Мурашки та їх „корови“	36
Мурашки сплять, чепуряться, бавляться	37
Мурашині городи	38
Мурашиний похорон	40
Вірний слимак	41
Щишавка	42
Свійські мухи. Мудрі пауки	43
Паук гнівається	44
Свійський кажан	44
Про крабів. Омар вартує	45
Свійська жабка та черепаха	49
Жуки ховають їжу на далі	46
Крокодилена та кішка	47
Свійські змії	47
Кози	48
Мудрий лис	49
Лисиця ловить крабів	50
Росомаха-зłodійка	50
Коник хоче підкуватися	51
Кінь наливає собі води	51
Кінь довго пам'ятає Кінь рятує жінку	52
Муштрований коник	53
Зайчик	54
Кішка вірить своєму хазяїнові	54
Попуга та горобець	56
Кішка та попуга	57
Кішка кличе рятувати попугу	56
Собака сухарі розмочує	58
Кішка приятелює з собакою	59
Собаки скороччують собі шлях	60
Собака та кінь	61
Собака гріється. Догадливі собаки	62
Хитрий Карло	64
Собака їздила залізницею	65
Собаки пізнають людей на портретах	66

	Стр.
Собака довідується, чи дома хазяїн	67
Собака поросят збірає	68
Вдячний ньюфаунленд	68
Собака обрятувала	69
Собака жартує з сорокою	70
Благородний собака	71
Собака рятує хазяїна	71
Собаки нагадують про себе	72
Собака вимагає справедливости	72
Собаки хитрують	73
Собаки не люблять, щоб з їх глузували	75
Собаки заздрють	76
Люблений собака	77
Собаці тяжка неласка	78
Собаки довго пам'ятають	79
Жалісливі пацюки	80
Як пацюк обрятувався	80
Свиня яблука трусить	81
Велика бура собака	82
Як ведмідь добув з водж паляничку	83
Кицька грає	84
Слін жаліє товариша. Вдячний слін	85
Слони дають собі раду	86
Пам'ять у слонів	87
Обачні слони	89
Риби приятелюють	90
Заздрий гусак. Моторна білочка	91
Як гави їдять устриць та крабів	92
Хитра капра	92
Війна з малцями	93
Свійський журавель	93
Галка нагадує	93
Уважні пташки. Пташиний суд	94
Про граків	95
Кара злодіям	96
Пташка-чепурушка	96
Дбайливий ятлик	97
Пташки переносють яечка	97
Пташка швачка. Чабанська собака	98
Вдячні лелеки	100
Малпа обрятувала дитину	101
Собака й вівці	101
Як учать собак	103
Розумний джек	105
Собаки ховають хвойдину	107

	Стр.
Свійська риба. Свійський тюлень	102
Свійський вовк	110
Кішки приманюють пташок	112
Малпа карає собаку	113
Некликані гості	114
Як тигра лічено	116
Собака прихильність	116
Як малпа знайшлася	118
Хитрощі	119
Мудра кицька	120
Жаліслива собака	121
І айборон пізнає людину	122
Про куликів	122
Курка й миші	123
Догадливий собака	123
Розумна кицька	124
Лев та хлопчик	125
Собака і жаба	126
Кішка й курча	127
Розумна вівця	128
«Не всі разом, панове!»	129
Хитрий Коляда	130
Малпи	131
В'язень та миша	132
Старий Суп	133
Буйволи	134
Малпи і залізниця	135
Птахи грабіжники	136
Милосердні птахи	137
Журба у птахів	138
Звіри докоряють	139
Звіри метяться	140
Звіри дякують лікарям за поміч	141
Звіри дзвонять або стукають у двері	143
Звіри мудріші за людей	146
Звіри жалують	148
Звірячі спілки	150
Громадське гніздо	151
Птахи гуртом проганяють лисицю	152
Собаки змовляються	153
Батьки піклуються про діти	153
Мати-паучиха	154
Жуки дбають про свої діти	155
Кішка обритувала свою дитину	155
Мати-ведмедиха	156

ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО

„ПОСТУП“

друкує і випускає незабаром такі видання:

1. **Розум та почування у живої тварі.** З малюнками. Написали Б. Грищенко та М. Загірня. Ц. 8 гривень.
2. **Г. Андерсен.** Казки. Книжка друга. Пер. М. Загірня.
3. **С. Амічіс.** Серце. Книга для дітей. З малюнками. Пер. Б та М. Грінченки.
4. **О. Кобець.** Під небом чужим. Поезії. I і II збірки.
5. **Словник чужих слів,** що вживаються в українській мові. Склав З. Пинтенко.
6. «**Барвисті Квітки**». Декламатор-Хрестоматія. I т. Уложив С. Гаєвський.
7. **Л. Толстой.** Народні оповідання.
8. **Х. Майстренко.** Казочки й віршовані загадки.
9. **Гр. Чупринка** Поезії т. IV.
10. **Словник французько-український.**

Контора і склад видавництва: Київ,
Тарасівська 30, п. 16.

Ціна 8 гривень

⇒

4 карб.

 ⇒